

Oznaka poročila: ARRS-CRP-ZP-2014-01/21

ZAKLJUČNO POROČILO CILJNEGA RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

A. PODATKI O RAZISKOVALNEM PROJEKTU

1. Osnovni podatki o raziskovalnem projektu

Šifra projekta	V7-1118
Naslov projekta	Ekonomika ekoloških kmetij v Sloveniji
Vodja projekta	19348 Črtomir Rozman
Naziv težišča v okviru CRP	2.04.02 Ekonomika ekoloških kmetij
Obseg raziskovalnih ur	1155
Cenovni razred	B
Trajanje projekta	10.2011 - 09.2013
Nosilna raziskovalna organizacija	482 Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede
Raziskovalne organizacije - soizvajalke	581 Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta 584 Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta 586 Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede 1559 Inštitut za trajnostni razvoj 3000 SONČNI VRT podjetje za proizvodnjo, prodajo in svetovanje d.o.o. 3053 SALIX podjetje za proizvodnjo in storitve d.o.o.
Raziskovalno področje po šifrantu ARRS	7 INTERDISCIPLINARNE RAZISKAVE
Družbeno-ekonomski cilj	08. Kmetijstvo
Raziskovalno področje po šifrantu FOS	4 Kmetijske vede 4.05 Druge kmetijske vede

2. Sofinancerji

	Sofinancerji		
1.	Naziv	Ministrstvo za kmetijstvo in okolje	
	Naslov	Dunajska 22, 1000 Ljubljana	

B. REZULTATI IN DOSEŽKI RAZISKOVALNEGA PROJEKTA

3. Povzetek raziskovalnega projekta¹

SLO

Rezultati projekta nudijo nabor informacij, ki so koristne za odločevalce s področja kmetijstva v Sloveniji, saj v njej odkrivamo subjektivne dejavnike, ki po eni strani preprečujejo preusmeritev kmetij iz integriranega v ekološko kmetovanje, po drugi strani pa kmetije, ki so se že odločile za ekološko kmetovanje, pri tem zavirajo oz. jih silijo k preusmeritvi nazaj v integrirano pridelovanje.

Študije primerov v okviru naše raziskave so pokazale, da je ekološko kmetovanje zaželen trend tako znotraj splošne javnosti, kot tudi posameznih kmetovalcev, vendar pa kmetovalce pri dejanski aktualizaciji njihovih trajnostnih namer zavira strah pred neustreznim kmetijskim, poslovnim in podpornim okoljem za ekološko usmeritev. V zvezi s tem je potrebno še ojačati sodobne komunikacijske kanale, ki se predvsem približajo mlajšim ekološkim kmetovalcem, saj so dosedanje raziskave pokazale, da se za ekološko kmetovanje v nasprotju z večinskim mnenjem odločajo prehrambeno in okoljsko ozaveščeni posamezniki in družine.

Skozi intervjuje smo prišli tudi do ugotovitve, da problem ekološkega kmetovanja ni sama ekonomika, pač pa predvsem kratkoročnost gledanja na povrnitev investicije oz. oportunitetnih stroškov z ekološkim kmetovanjem. Na ekološko kmetovanje je tako potrebno gledati širše, holistično in kmetom predstaviti celoten spekter vplivov njihovega pristopa h kmetovanju na okolje, tako družbeno, kot tudi naravno.

Na proučevanih kmetijah so kmetovalci izpostavili tudi pomanjkanje izobraževanj s področja managementa nasledstev.

Iz rezultatov študij primerov zaključujemo, da je poleg racionalnega pojmovanja ekonomike ekoloških kmetij ključni dejavnik pri inertnosti kmetovalcev za spremembe v smeri trajnostnega razvoja ravno emocionalni vidik. Raziskava je pokazala, da je čustvena komponenta strahu pred spremembami in njihovim obvladovanjem tista, ki zavira preusmeritev v ekološko kmetovanje. Izsledke projekta ekonomika ekoloških kmetij je treba po našem mnenju kmetovalcem predstaviti na način, ki targetira kognitivni in emocionalni vidik. Nadgradnja ugotovitev celotnega projekta je, da ekonomika ekoloških kmetij ni zadosten oz. prepričljiv razlog za preusmeritev, saj se kmetovalci bojijo nenadnih sistemskih sprememb.

ANG

Our study offers a set of information that are useful for decision-making to diverse from integrated to organic agriculture. On the one hand, it discovered subjective factors which not allow the diversion of integrated farms to organic farming and on the other hand, farms which already are focused in organic farming force them to redirect back to the integrated production.

The case studies in the context of our study have shown that organic farming is a desirable trend, both within the general public as well as individual farmers. The fear of inappropriate farming, commercial and supportive environment for organic agriculture are the main shortcomings which break down the development of organic agriculture. From this reason, it is necessary to have amplified the modern communication channels, mainly closer to the younger organic farmers. These facts has shown in previous researches and confirm that food from organic farming is chosen especially from individual families and individuals.

Through the interviews, we also come to the conclusion that the problem of organic farming is not only economics, but in the first stage the short term return on investment or. the opportunity costs of organic farming. It is also necessary to look at the broader on organic farming and farmers present a full range of impacts of their approach to farming on the environment, both social as well as natural.

On the studied farms, farmers also highlighted the lack of training in the field of management succession.

From the results we can conclude that, in addition to a rational understanding of the economics of organic farms, the key factor is emotional aspect into changes in the direction of sustainable

development really. Research has shown that the emotional component of fear of change and control those that inhibit the conversion to organic farming. The findings of the project economics of organic farms should be in presented to farmers in a way to cognitive and emotional aspect. Upgrade conclusion of the whole project is that the economics of organic farms is not sufficient or compelling reason for conversion, because farmers are afraid of unexpected system changes.

4. Poročilo o realizaciji predloženega programa dela na raziskovalnem projektu²

Poročilo, ki ga pošljemo kot prilogo po pošti je pripravljeno tako, da je vsak samostojni sklop projekta ločeno poglavje.

5. Ocena stopnje realizacije programa dela na raziskovalnem projektu in zastavljenih raziskovalnih ciljev³

V celoti smo realizirali program dela in zastavljene raziskovalne cilje, ki so bili predvideni. Podrobnosti o realizaciji programa dela sorazvidna iz poročila ki smo ga poslali po pošti.

6. Utemeljitev morebitnih sprememb programa raziskovalnega projekta oziroma sprememb, povečanja ali zmanjšanja sestave projektne skupine⁴

Raziskovalna skupina se ni spremenila vse od 1.1.2012 ko je bila na ARRS poslana prošnja za spremembo in se glasila tako:

"V skladu z dogovorom vas naprošamo za spremembo sodelujoče raziskovalne organizacije na projektu – CRP "Zagotovimo si hrano za jutri" (št. 430-93/2011/1), zaradi prezaposlitve strokovnega sodelavca Silva Pozderca na podjetje Salix d.o.o., in sicer namesto Sončni vrt d.o.o. se med raziskovalne organizacije uvrsti Salix d.o.o. (šifra RO: 3053).

Sprememba raziskovalne organizacije je nastopila s 1.1.2012, obsego del pa bodo ostali nespremenjeni."

7. Najpomembnejši znanstveni rezultati projektne skupine⁵

Znanstveni dosežek			
1.	COBISS ID	3526188	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Dinamična simulacija scenarijev razvoja ekološkega kmetijstva
		ANG	The Dynamic simulation of organic farming development scenarios
	Opis	SLO	V tem članku je predstavljen model sistemske dinamike za razvoj ekološkega kmetijstva za podporo odločanju. Sistem upošteva relevantne spremenljivke, ki imajo učinek na razvoj ekološkega kmetijstva. Uporabnik išče odgovore na strateška vprašanja, povezana s stopnjo razvoja ekološkega kmetijstva dosegljivo v dolgoročni dinamični periodi. Osnovna struktura modela je v celoti opisana in iz predstavljenih rezultatov je razvidno, da je proces prestrukturiranja odvisen predvsem od subvencij in samoorganizacija virov. Uporabnik lahko simulira različne scenarije za ekološko kmetovanje in za oceno njihovega vpliva na ekonomske in okoljske parametre ekološke pridelave na agregatni ravni. Po opravljenih več simulacijskih scenarijih smo ugotovili, da se preusmeritev v ekološko kmetovanje zanaša na subvencije, ki zagotavljajo glavno motivacijo za pretvorbo iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje. Vendar pa subvencije niso edina gonilna sila v sistemu, še bolj pomembno, so dejavnosti, ki spodbujajo ekološko kmetovanje, saj dovolj velikih subvencij ni mogoče zagotoviti, za dokončno preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje. Druga pomembna značilnost je povpraševanje po hrani, po velikosti prebivalstva, ki negativno vpliva na preusmeritev v ekološko kmetovanje zaradi povečanega povpraševanja, ki vodi do višjih cen hrane.

	ANG	In this paper a system dynamics model for organic farming development to support government decision making is presented. The system incorporates relevant variables which affect organic farming development. The user seeks answers to strategic questions related to the level of organic farming development achievable in a long term dynamic horizon. The model's basic structure is fully described and results are presented which show that the conversion process relies mainly on subsidies and self-organization resources. User can simulate different policy scenarios for organic farming and for assessing their impact on the economic and environmental parameters of organic production at aggregate level. After performing several simulation scenarios we discovered that conversion to organic farming relies on subsidies which provide the main motivation for conversion from conventional farming to organic farming. However, the subsidies are not the only driving force in the system, even more important are activities that promote organic farming, since sufficiently large subsidies could not be provided in order to complete the conversion from conventional to organic farming to the extent desired. Another important feature is food demand, determined by population size, which negatively influences the conversion to organic farming due to the increased demand leading to increased food prices.
Objavljeno v		Elsevier Science Publishers; Computers and electronics in agriculture; 2013; Vol. 96, No. August; str. 163-172; Impact Factor: 1.766; Srednja vrednost revije / Medium Category Impact Factor: 0.832; A': 1; WoS: AH, EV; Avtorji / Authors: Rozman Črtomir, Pažek Karmen, Kljajić Miroljub, Bavec Martina, Turk Jernej, Bavec Franc, Kofjač Davorin, Škraba Andrej
Tipologija		1.01 Izvirni znanstveni članek

8. Najpomembnejši družbeno-ekonomski rezultati projektne skupine⁶

	Družbeno-ekonomski dosežek		
1.	COBISS ID	3395116	Vir: COBISS.SI
	Naslov	SLO	Določanje učinkovitih politik za razvoj ekološkega kmetijstva s sistemsko dinamiko - študija primera v Sloveniji
		ANG	Determination of effective policies for ecological agriculture development with system dynamics - case study in Slovenia
	Opis	SLO	V tem prispevku je predstavljen model sistemske dinamike razvoja ekološkega kmetijstva namenjen podpori odločanju. Sistem vključuje pomembne spremenljivke, ki vplivajo na razvoj ekološkega kmetijstva. Model poišče odgovor na strateška vprašanja, povezana s stopnjo ekološko obdelovalnih zemljišč, obsegom proizvodnje in izbire posevkov na dolgoročno razgibanem kontekstu ki se uporabijo za simulacijo različnih scenarijev politike za ekološko kmetovanje ter njihov vpliv na gospodarske in okoljske parametre ekološke pridelave na skupni ravni. Uporabnost modela smo preverili z več scenariji. Analiza je pokazala, da se preusmeritev v ekološko kmetovanje zanaša na subvencije, ki zagotavljajo glavni vir preusmeritve iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje, vendar niso edina gonilna sila v sistemu; Še bolj pomembne so druge dejavnosti ki promovirajo ekološko kmetovanje.
		ANG	In this paper the system dynamics model of organic farming development in order to support decision making is presented. The system incorporates relevant variables, which affect the development of the organic farming. The model seek answer to strategic questions related to the level of organically utilized area, levels of production and crop selection in a long term dynamic context and will be used for simulation of different policy scenarios for organic farming and their impact on economic and

		environmental parameters of organic production at an aggregate level. Using the model several scenarios were performed. The analysis has shown that conversion to organic farming relies on subsidies which provide the main source of conversion from conventional farming to organic farming, however, subsidies are not the only driving force in the system; even more important are the other activities that promote organic farming.
Šifra	B.03	Referat na mednarodni znanstveni konferenci
Objavljeno v	University of St. Gallen; Conference proceedings; 2012; [12] f.; Avtorji / Authors: Rozman Črtomir, Pažek Karmen, Škraba Andrej, Turk Jernej, Kljajić Miroljub	
Tipologija	1.08	Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci

9. Drugi pomembni rezultati projektne skupine⁷

- PETERLIN, Judita, DIMOVSKI, Vlado, UHAN, Miha, PENDER, Sandra. Re.thinking the corporate social responsibility in Slovenia : empirical evidence. *Ekonomski raziskovanja*, 2011, vol. 24, no. 4, str. 125-141, ilustr. [COBISS.SI-ID 20703462], [JCR, WoS, št. citatov do 11. 4. 2012: 0, brez avtocitatov: 0, normirano št. citatov: 0]
kategorija: 1A4 (Z1); uvrstitev: SSCI, MBP; tipologijo je verificiral OSICD
točke: 46.74, št. avtorjev: 4/4

- ŠKRABA, Andrej, KLJAJIĆ, Miroljub, PAPLER, Peter, KOFJAČ, Davorin, OBED, Mitja. Determination of recruitment and transition strategies. *Kybernetes*, 2011, vol. 40, iss. 9/10, str. 1503-1522, doi: 10.1108/0368492111169512. [COBISS.SI-ID 6945043], [JCR, WoS, št. citatov do 11. 4. 2012: 0, brez avtocitatov: 0, normirano št. citatov: 0]
kategorija: 1A4 (Z1); uvrstitev: SCI, MBP; tipologijo je verificiral OSICD
točke: 10.98, št. avtorjev: 1/5

- PAŽEK, Karmen, ROZMAN, Črtomir. Business opportunity assessment in Slovene organic spelt processing : application of real options model. *Renewable agriculture and food systems*, 2011, letn. 26, št. 3, str. 179-184, doi: 10.1017/S1742170511000068. [COBISS.SI-ID 3092268], [JCR, WoS, št. citatov do 6. 10. 2011: 0, brez avtocitatov: 0, normirano št. citatov: 0]
kategorija: 1A2 (Z1); uvrstitev: SCI, MBP; tipologijo je verificiral OSICB točke: 88.31, št. avtorjev: 2/2

- LAMPIC, Barbara, MRAK, Irena, PLUT, Dušan. Geographical identification of development potential for the sustainable development of protected areas in Slovenia. *Hrvat. geogr. glas.* (1997), 2011, vol. 73, br. 2, str. 49-65, ilustr. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=117525. [COBISS.SI-ID 48586338] kategorija: 1C (Z1); uvrstitev: MBP; tipologijo je verificiral OSICH točke: 10, št. avtorjev: 1/3

10. Pomen raziskovalnih rezultatov projektne skupine⁸

10.1. Pomen za razvoj znanosti⁹

SLO

/

ANG

/

10.2. Pomen za razvoj Slovenije¹⁰

SLO

/

ANG

/

11. Vpetost raziskovalnih rezultatov projektne skupine.

11.1. Vpetost raziskave v domače okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- ☒ v domačih znanstvenih krogih
- ☒ pri domačih uporabnikih

Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?¹¹

Kmetje, ki se odločajo za preusmeritev v ekološki način kmetovanja.

11.2. Vpetost raziskave v tuje okolje

Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- ☒ v mednarodnih znanstvenih krogih
- ☐ pri mednarodnih uporabnikih

Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujini raziskovalnimi inštitucijami:¹²

/

Kateri so rezultati tovrstnega sodelovanja:¹³

/

12. Izjemni dosežek v letu 2013¹⁴

12.1. Izjemni znanstveni dosežek

ROZMAN, Črtomir, PAŽEK, Karmen, KLJAJIĆ, Miroljub, BAVEC, Martina, TURK, Jernej, BAVEC, Franc, KOFJAČ, Davorin, ŠKRABA, Andrej. The Dynamic simulation of organic farming development scenarios : a case study in Slovenia. Computers and electronics in agriculture, ISSN 0168-1699. [Print ed.], 2013, vol. 96, no. August, str. 163-172, doi: 10.1016/j.compag.2013.05.005. [COBISS.SI-ID 3526188], [JCR, SNIP, WoS do 30. 9. 2013: št. citatov (TC): 0, čistih citatov (CI): 0, normirano št. čistih citatov (NC): 0, Scopus do 1. 7. 2013: št. citatov (TC): 0, čistih citatov (CI): 0, normirano št. čistih citatov (NC): 0]

12.2. Izjemni družbeno-ekonomski dosežek

/

C. IZJAVE

Podpisani izjavljam/o, da:

- so vsi podatki, ki jih navajamo v poročilu, resnični in točni
- se strinjamo z obdelavo podatkov v skladu z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov za potrebe ocenjevanja in obdelavo teh podatkov za evidence ARRS
- so vsi podatki v obrazcu v elektronski obliki identični podatkom v obrazcu v pisni obliki
- so z vsebino zaključnega poročila seznanjeni in se strinjajo vsi soizvajalci projekta
- bomo sofinancerjem istočasno z zaključnim poročilom predložili tudi elaborat na zgoščenki (CD), ki ga bomo posredovali po pošti, skladno z zahtevami sofinancerjev.

Podpisi:

*zastopnik oz. pooblaščen oseba
raziskovalne organizacije:*

in

vodja raziskovalnega projekta:

Univerza v Mariboru, Fakulteta za
kmetijstvo in biosistemske vede

Črtomir Rozman

ŽIG

Kraj in datum:

Hoče,	22.4.2014
-------	-----------

Oznaka prijave: ARRS-CRP-ZP-2014-01/21

- ¹ Napišite povzetek raziskovalnega projekta (največ 3.000 znakov v slovenskem in angleškem jeziku). [Nazaj](#)
- ² Napišite kratko vsebinsko poročilo, kjer boste predstavili raziskovalno hipotezo in opis raziskovanja. Navedite ključne ugotovitve, znanstvena spoznanja, rezultate in učinke raziskovalnega projekta in njihovo uporabo ter sodelovanje s tujimi partnerji. Največ 12.000 znakov vključno s presledki (približno dve strani, velikost pisave 11). [Nazaj](#)
- ³ Realizacija raziskovalne hipoteze. Največ 3.000 znakov vključno s presledki (približno pol strani, velikost pisave 11). [Nazaj](#)
- ⁴ V primeru bistvenih odstopanj in sprememb od predvidenega programa raziskovalnega projekta, kot je bil zapisan v predlogu raziskovalnega projekta oziroma v primeru sprememb, povečanja ali zmanjšanja sestave projektne skupine v zadnjem letu izvajanja projekta, napišite obrazložitev. V primeru, da sprememb ni bilo, to navedite. Največ 6.000 znakov vključno s presledki (približno ena stran, velikosti pisave 11). [Nazaj](#)
- ⁵ Navedite znanstvene dosežke, ki so nastali v okviru tega projekta.
Raziskovalni dosežek iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A" ali A'. [Nazaj](#)
- ⁶ Navedite družbeno-ekonomske dosežke, ki so nastali v okviru tega projekta.
Družbeno-ekonomski rezultat iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) vpišete tako, da izpolnite COBISS kodo dosežka – sistem nato sam izpolni naslov objave, naziv, IF in srednjo vrednost revije, naziv FOS področja ter podatek, ali je dosežek uvrščen v A" ali A'.
- Družbeno-ekonomski dosežek je po svoji strukturi drugačen kot znanstveni dosežek. Povzetek znanstvenega dosežka je praviloma povzetek bibliografske enote (članka, knjige), v kateri je dosežek objavljen.
- Povzetek družbeno-ekonomskega dosežka praviloma ni povzetek bibliografske enote, ki ta dosežek dokumentira, ker je dosežek sklop več rezultatov raziskovanja, ki je lahko dokumentiran v različnih bibliografskih enotah. COBISS ID zato ni enoznačen izjemoma pa ga lahko tudi ni (npr. prehod mlajših sodelavcev v gospodarstvo na pomembnih raziskovalnih nalogah, ali ustanovitev podjetja kot rezultat projekta ... - v obeh primerih ni COBISS ID). [Nazaj](#)
- ⁷ Navedite rezultate raziskovalnega projekta iz obdobja izvajanja projekta (do oddaje zaključnega poročila) v primeru, da katerega od rezultatov ni mogoče navesti v točkah 7 in 8 (npr. ni voden v sistemu COBISS). Največ 2.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)
- ⁸ Pomen raziskovalnih rezultatov za razvoj znanosti in za razvoj Slovenije bo objavljen na spletni strani: <http://sicris.izum.si/> za posamezen projekt, ki je predmet poročanja. [Nazaj](#)
- ⁹ Največ 4.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)
- ¹⁰ Največ 4.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)
- ¹¹ Največ 500 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)
- ¹² Največ 500 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)
- ¹³ Največ 1.000 znakov, vključno s presledki. [Nazaj](#)
- ¹⁴ Navedite en izjemni znanstveni dosežek in/ali en izjemni družbeno-ekonomski dosežek raziskovalnega projekta v letu 2013 (največ 1000 znakov, vključno s presledki). Za dosežek pripravite diapozitiv, ki vsebuje sliko ali drugo slikovno gradivo v zvezi z izjemnim dosežkom (velikost pisave najmanj 16, približno pol strani) in opis izjemnega dosežka (velikost pisave 12, približno pol strani). Diapozitiv/-a priložite kot priponko/-i k temu poročilu. Vzorec diapozitiva je objavljen na spletni strani ARRS <http://www.arrs.gov.si/sl/gradivo/>, predstavitev dosežkov za pretekla leta pa so objavljena na spletni strani <http://www.arrs.gov.si/sl/analize/dosez/> [Nazaj](#)

Obrazec: ARRS-CRP-ZP/2014-01 v1.00

06-7F-5C-4C-A9-DB-70-48-AE-B9-3A-73-A8-B7-83-18-CD-17-74-43

 REPUBLIKA SLOVENIJA
NOSILEC JAVNEGA POOBLastILA
JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE, LJUBLJANA

Prejeto: 24-04-2014	Sig.: 0132
	Pril:
Številka zadeve: 02113-19/2011	Vrednost:

(58)

KONČNO POROČILO PROJEKTA CRP V7-1118 2011-2013:

EKONOMIKA EKOLOŠKIH KMETIJ V SLOVENIJI

Maribor, april 2014

SODELUJOČE ORGANIZACIJE:

- Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede
- Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede
- Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede
- Inštitut za trajnostni razvoj
- Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
- Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta
- Salyx d.o.o.

PRI SESTAVI POROČILA SO SODELOVALI:

- Dr. Črtomir Rozman (Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede)
- Dr. Karmen Pažek (Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede)
- Dr. Andrej Škraba (Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede)
- Anamarija Slabe (Inštitut za trajnostni razvoj)
- Dr. Barbara Lampič (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)
- Dr. Irena Mrak (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta)
- Dr. Vlado Dimovski (Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta)
- Dr. Sandra Pengler (Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta)
- Judita Peterlin (Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta)
- Miha Uhan mag. (Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta)
- Silvo Pozdarec mag. (Salyx d.o.o.)

KAZALO VSEBINE

1. SKLOP 1: Zbiranje informacij na terenu	10
1.1 Uvod.....	10
1.2 Analiza stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji.....	13
1.2.1 Dinamika rasti ekoloških kmetij in njihove značilnosti.....	13
1.2.2 Velikost kmetij in struktura rabe ekološko obdelanih zemljišč	18
1.2.3 Vloga ekološke živinoreje.....	21
1.2.4 Evidentirane količine pridelkov in proizvodov.....	24
1.3 Rezultati zajema podatkov na terenu	34
1.3.1 Metode dela.....	34
1.3.2 Družbenogeografske značilnosti anketiranih kmetij	37
1.3.3 Obseg in struktura zemljišč kot osnova za pridelavo hrane	39
1.3.4 Problem zadostnega obsega kmetijskih zemljišč	42
1.3.5 Dohodkovni položaj kmetije	46
1.3.6 Prodaja in trženje kmetijskih pridelkov	49
1.3.7 Vizije kmetij in njihova razvojna naravnost	53
1.4 Sklepi in priporočila.....	58
1.4.1 Zemljiške in družbenogeografske značilnosti tržno usmerjenih ekoloških kmetij .	58
1.4.2 Ekonomska uspešnost tržno usmerjenih ekoloških kmetij	60
1.4.3 Prodaja in trženje	61
1.4.4 Sedanje stanje ekološke tržne pridelave in potencial za njen nadaljnji razvoj	64
1.4.5 Ključne ovire za povečanje obsega ekološke pridelave za trg in za večjo dostopnost slovenskih ekoživil na trgu	65
1.5 Viri in literature.....	67
2. SKLOP 2: Razvoj modelnih kalkulacij.....	80
2.1 Uvod.....	80
2.2 Metodologija in viri podatkov.....	80
2.3 Rezultati modelnih kalkulacij	86
2.4 Zaključki	89
2.5 Viri in literatura.....	89
3. SKLOP 3	90

3.1 Uvod.....	90
3.2 Metoda	90
3.3 Zaključki	101
4. SKLOP 4.....	102
4.1 Uvod.....	102
4.2 Metoda	102
4.3 Zaključki	118
4.4 Literatura in viri	118
5. SKLOP 5: Kmetija kot učeča se organizacija: študije primerov	119
5.1 Ozadje testiranja teorije ekonomike ekološkega kmetovanja	119
5.1.1 Teorija procesa odločanja	121
5.1.2 Kmetija kot učeča se organizacija.....	123
5.2 Metodologija	126
5.3 Študije primerov	130
5.3.1 Študija primera: Kmetija Mrčun	131
5.3.2 Študija primera: Kmetija Zaletel.....	133
5.3.3 Študija primera: Kmetija Bučar	135
5.3.4 Študija primera: Konvencionalna kmetija Kodran.....	137
5.3.5 Študija primera kombiniranja ekološkega kmetovanja in integrirane pridelave na kmetiji Ribič.....	140
5.3.6 Študija primera kmetije (konvencionalno tržno-prodajno naravnana kmetija)	142
5.3.7 Študija procesa managementa učenja in znanja v družini Brence kot elementa procesa managementa kmetije in podjetja Pustotnik	143
5.3.8 Razlikovalna študija procesa managementa	145
5.4 Analiza in interpretacija rezultatov ter priporočila	154
5.5 Zaključek raziskave in priporočila za prihodnost	156
5.6 Literatura in viri	161

KAZALO SLIK

Slika 1.1: Prostorska razporeditev anketiranih 135 tržnih ekoloških kmetij	12
Slika 1.2: Dinamika rasti ekoloških kmetijskih gospodarstev	14
Slika 1.3: Status ekoloških kmetij v Sloveniji leta 2012.....	15
Slika 1.4: Prostorska razporeditev vseh ekoloških kmetij v Sloveniji leta 2012	16
Slika 1.5: Primerjava razporeditve ekoloških kmetij v Sloveniji leta 2008 in 2012.....	17
Slika 1.6: Število ekoloških kmetij po občinah Slovenije leta 2012.....	17
Slika 1.7: Struktura ekološko obdelanih KZ v obdobju 2004 do 2012.....	19
Slika 1.8: Struktura rabe ekoloških kmetijskih zemljišč po statističnih regijah Slovenije leta 2012.....	19
Slika 1.9: Obseg ekoloških kmetijskih zemljišč po občinah leta 2012.....	21
Slika 1.10: Struktura ekološko rejene živine v Sloveniji leta 2012	22
Slika 1.11: Ekološka reja živine – živinorejska gostota in struktura živine po statističnih regijah leta 2012.....	23
Slika 1.12: Gorenjska regija – število in struktura živine v GVŽ leta 2012	24
Slika 1.13: Prikaz regionalne razporeditve pridelkov leta 2012	28
Slika 1.14: Pridelana zelenjava leta 2012 - prikaz na nivoju občin	29
Slika 1.15: Število pridelanih jajc ekološke reje po občinah Slovenije leta 2012	30
Slika 1.16: Količine ekološkega mleka po občinah Slovenije leta 2012	31
Slika 1.17: Skupna količina pridelanih žit po občinah Slovenije leta 2012.....	32
Slika 1.18: Pridelan krompir po občinah Slovenije leta 2012.....	33
Slika 1.19: Zagotovljen prevzem kmetije na anketiranih tržnih ekoloških kmetijah.....	39
Slika 1.20: Pregled anketiranih ekoloških kmetij po usmeritvi in velikosti	41
Slika 1.21: Struktura rabe ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč anketiranih kmetij	42
Slika 1.22: Struktura kmetijskih zemljišč glede na usmeritev anketiranih ekoloških kmetij ..	42
Slika 1.23: Anketirane kmetije po deležu najetih KZ od skupnega obsega KZ	44

Slika 1.24: Med agrotehničnimi ovirami pomembno mesto zavzema prav pomanjkanje ustreznih količin kmetijske zemlje.....	45
Slika 1.25: Delež dohodka iz kmetijstva na anketiranih kmetijah.....	46
Slika 1.26: Anketirane kmetije po deležu dohodka iz kmetijske dejavnosti	47
Slika 1.27: Anketirane kmetije glede na višino dohodka na kmetiji	48
Slika 1.28: Struktura anketiranih kmetij glede na delež kmetijskih plačil v strukturi dohodkov na kmetiji.....	49
Slika 1.29: Prodaja posameznih pridelkov glede na delež prodaje.....	51
Slika 1.30: Ocena pogojev za trženje ekoloških pridelkov s strani anketiranih kmetov	53
Slika 1.31: Prihodnost kmetije po mnenju anketiranih kmetov	54
Slika 1.32: Odgovori posameznih anketirancev glede prihodnosti kmetije.....	54
Slika 1.33: Zadovoljstvo anketirancev z rezultati, ki jih daje kmetija.....	56
Slika 1.34: Zadovoljstvo anketirancev z rezultati, ki jih daje kmetija.....	57
Slika 4.1: Osnovni elementi sistemske dinamike.....	103
Slika 4.3: Model razvoja ekološkega kmetijstva	109
Slika 4.4: Primerjava rezultatov simulacije in dejanskih podatkov	110
Slika 4.5: Rezultati simulacijskih tekov, število ekoloških kmetij in število konvencionalnih kmetij	112
Slika 4.6: Rezultati, obseg konverzij ter samo-organizacijskih virov.....	112
Slika 4.7: Izpis enačb modela	113
Slika 5.1: Proces odločanja preusmeritve v ekološko kmetovanje	122
Slika 5.2: Prenos medgeneracijskega znanja na kmetiji	138
Slika 5.3: Povezovalna vloga ekološke tržnice Domača vas v Kranju	139
Slika 5.4: Proces managementa glede na temeljne funkcije	145
Slika 5.5: Organizacijska shema dela na kmetiji Pustotnik	147
Slika 5.6: Organizacijska shema podjetja Pustotnik, d.o.o.	150
Slika 5.7: Konceptualna umestitev ekološkega kmetovanja v širšo družbeno perspektivo...	157

Slika 5.8: Pridobivanje informacij o ekonomiki ekološkega kmetovanja	158
Slika 5.9: Ekološka, gospodarska, prehransko-fiziološka in svetovna nazorska naravnost preučevanih kmetij	159

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1.1: Osnovne značilnosti ekološke pridelave po statističnih regijah Slovenije ...	14
Preglednica 1.2: Ekološko obdelana kmetijska zemljišča po statističnih regijah leta 2012	20
Preglednica 1.3: Število GVŽ po vrsti živine v Sloveniji leta 2012	21
Preglednica 1.4: Obseg ekološke pridelave zelenjave, žit, krompirja in mleka v Sloveniji leta 2012 po statističnih regijah	26
Preglednica 1.5: Hektarski donos zelenjave in nekaterih vrst žit po statističnih regijah leta 2012.....	27
Preglednica 1.6: Starost anketiranih gospodarjev ekoloških kmetij	37
Preglednica 1.7: Izobrazbena struktura anketiranih gospodarjev ekoloških kmetij.....	38
Preglednica 1.8: Anketirane kmetije glede na pridelovalno usmeritev	39
Preglednica 1.9: Anketirane kmetije po velikostnih razredih	40
Preglednica 1.10: Anketirane kmetije po usmeritvi glede na obseg in delež najetih kmetijskih zemljišč	43
Preglednica 1.11: Število anketiranih kmetov, ki svoje pridelke ponudijo na slovenski prehranski trg	50
Preglednica 1.12: Prodajne poti anketiranih kmetov za glavne skupine pridelkov	52
Preglednica 1.13: Število in obseg investicij ter viri financiranja anketiranih kmetov	55
Preglednica 2.1: Tehnološke enačbe za izračun nekaterih pomembnejših stroškovnih nosilcev v kalkulaciji.....	84
Preglednica 2.2: Povprečni pridelki v ekološkem kmetijstvu za 2010-2013.....	86
Preglednica 2.3: Primeri rezultatov modelnih kalkulacij.....	87
Preglednica 3.1: Združeni tipi v skupine s postopkom filtriranja.....	93
Preglednica 3.2: Učinkovitost poljedelskih kmetij	94
Preglednica 3.3: Učinkovitost sadjarsko poljedelskih kmetij	95
Preglednica 3.4: Učinkovitost živinorejskih kmetij.....	95
Preglednica 3.5: Učinkovitost poljedelsko živinorejskih kmetij	97

Preglednica 3.6: Učinkovitost kombiniranih (ŽPSV) kmetij.....	99
Preglednica 3.7: Učinkovitost kombiniranih (ŽSP) kmetij.....	100
Preglednica 4.1: Kmetijska gospodarstva z ekološkim kmetijstvom in število kmetij v fazi konverzije.....	105
Preglednica 4.2: Vrednosti za posamezni scenarij, kjer upoštevamo subvencije, Količnik povpraševanja po hrani, Zakasnitev pri samo-organizacijskih virih, faktor promocije in obseg populacije.....	110
Preglednica 5.1: Kvalitativni raziskovalni pristop v obliki študije primera	130
Preglednica 5.2: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije.....	132
Preglednica 5.3: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije.....	134
Preglednica 5.4: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije.....	136
Preglednica 5.5: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije.....	137
Preglednica 5.6: Opređeljene prednosti in slabosti ekološkega kmetovanja z vidika družine Brence	148
Preglednica 5.7: PSPN analiza razlogov v procesu odločanja kmetov glede preusmeritve v ekološko kmetovanje.....	155

Pričujoči dokument predstavlja končno poročilo CRP V7-1118. Poročilo je pripravljeno tako, da vsak samostojni sklop projekta predstavlja ločeno poglavje. Za potrebe projekta razvite kalkulacije se nahajajo v ločeni Excelovi datoteki.

1. SKLOP 1: Zbiranje informacij na terenu

Odg. partner: UL FF, Inštitut za trajnostni razvoj

1.1 Uvod

V poročilu podajamo rezultate dveh zaključenih področij CRP raziskave **Ekonomika ekoloških kmetij v Sloveniji**, ki glede na strukturo prijave sodita v delovne sklope 1 (Zbiranje informacij na terenu), deloma pa tudi v sklope 2, 3, 4 in 5.

V nadaljevanju so tako predstavljeni:

- analiza stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji,
- rezultati zajema podatkov na terenu (kvantitativna in deloma kvalitativna analiza rezultatov obsežnega anketiranja), in
- sklepi in priporočila.

Poročilo smo pripravili sodelavci dveh partnerskih institucij (UL FF in ITR), ki sta v okviru projektnega dela odgovorni za terensko raziskavo – anketiranje tržnih ekoloških kmetij. Rezultati analize na terenu pridobljenih podatkov so vpeti tudi v druge segmente dela. Za sam uvod podajamo tudi kratko pregledno analizo stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji s posebnim poudarkom na prostorskih značilnostih ekološkega kmetovanja pri nas.

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati obsežnega terenskega anketiranja tržnih ekoloških kmetij. Obsežna struktura ankete je dejansko presegala klasičen anketni vprašalnik in je bila bližje strukturiranemu intervjuju, saj smo anketo v povprečju na kmetiji izvajali več kot dve uri. Poleg formalnih podatkov, ki smo jih želeli pridobiti s samo anketo, smo v razgovorih od kmetov pridobili še ogromno dodatnih neformalnih informacij, ki jih uporabljamo v poročilu.

V takšni zasedbi (UL FF, oddelek za geografijo in ITR) smo pri terenskem delu sodelovali že v predhodnem projektu CRP »Analiza stanja in potencialov za rast ponudbe ekoloških

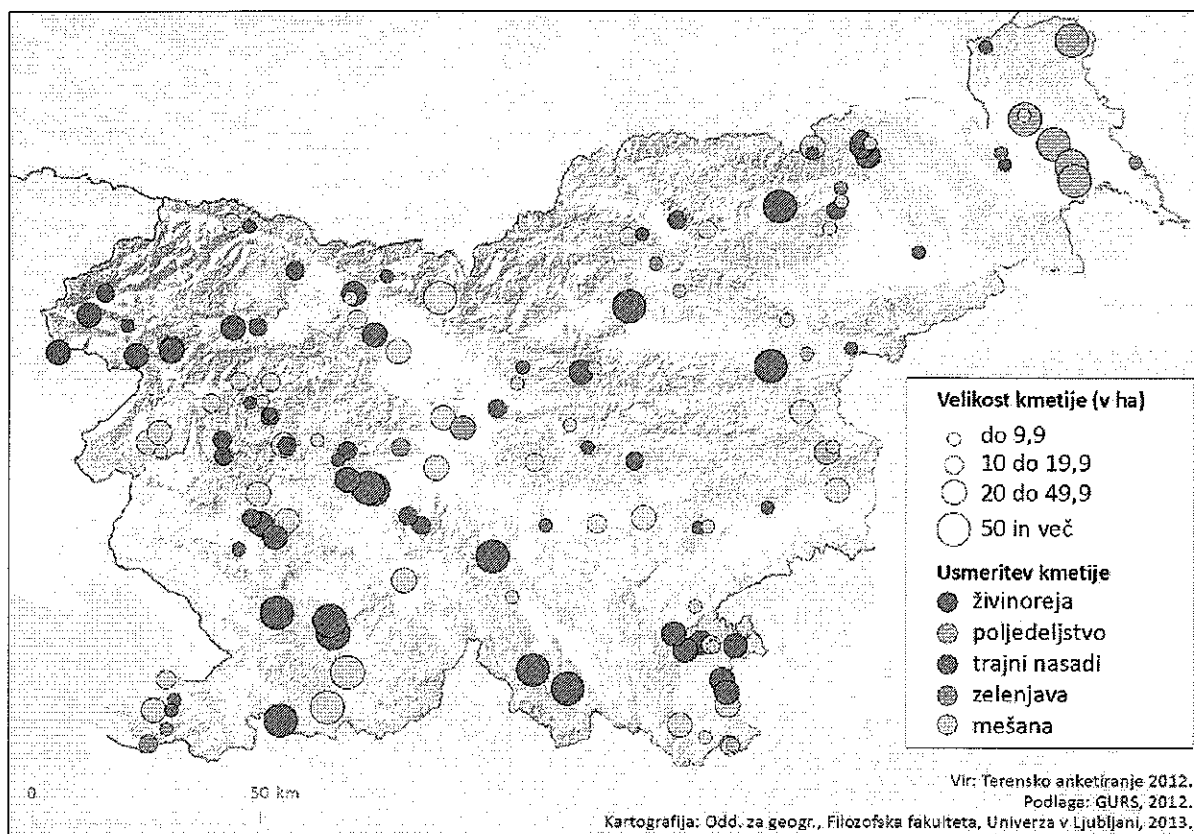
proizvodov v luči doseganja ciljev Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do 2015« (2008 – 2010), kjer je bila sploh prvič izvedena obsežna anketa ekoloških slovenskih kmetij (skupaj 256). UL FF sicer formalno ni sodelovala kot projektni partner, so pa študenti geografije sodelovali pri terenskem delu.

Tokrat je bilo terensko delo še zahtevnejše in bolj ciljno usmerjeno. Razmere namreč zahtevajo, da se resnično opredeli dejanski pridelovalni potencial slovenskega ekološkega kmetijstva: po pridelovalnih usmeritvah, glede na velikost kmetij, upoštevajoč regionalne razlike ipd. Ekološko kmetijstvo bo moralo prevzeti bolj aktivno vlogo v kontekstu spodbujanja lokalnega/regionalnega razvoja, predvsem pa igrati večjo vlogo kot proizvajalec kvalitetne domače hrane.

Merjenje uspeha okoljske trajnosti na podlagi naraščajočega števila ekoloških kmetij in ekoloških površin je postalo manj primerno, v ekološkem kmetijstvu je potreben preobrat v smislu zastopanosti kar najbolj različnih pridelkov in predelanih živil na trgu.

Raziskava dejavnikov, ki vplivajo na večjo pridelovalno angažiranost, tržno naravnost in nenazadnje gospodarsko uspešnost ekoloških kmetij, temelji torej na anketiranju, ki smo ga izvedli na več kot 150 slovenskih ekoloških kmetijah (anketa je potekala leta 2012), v obdelavo pa smo na koncu vključili 135 tržnih (vendar v različnem obsegu) ekoloških kmetij. Vsi v nadaljevanju predstavljeni podatki s terena se torej nanašajo na izbrani vzorec kmetij, nekoliko podrobneje pa je sama metodologija dela predstavljena še v nadaljevanju. Ker pri projektu sodelujemo tudi geografi, smo del podatkov predstavili tudi prostorsko.

Slika 1.1: Prostorska razporeditev anketiranih 135 tržnih ekoloških kmetij

Naj v uvodu posebej opozorimo na specifiko terenskega pridobivanja podatkov. Naknadno se je na terenu namreč pokazalo, da so številne kmetije, ki smo jih predhodno izbrali v naš vzorec kmetij na osnovi količin popisanih proizvodov (podatki MKO, 2012, na osnovi popisa organizacij za nadzor ekološkega kmetijstva), dejansko minimalno vpete v trženje. Istočasno pa smo med delom na terenu naleteli na številne vitalne, tržno aktivne, gospodarsko konkurenčne ekološke kmetije, ki svoje pridelke in proizvode tržijo, a jih predhodno nismo uspeli identificirati na osnovi naših vhodnih podatkov in podatkovnih baz.

Vse to še enkrat potrjuje večkrat ugotovljeno, a hkrati mnogokrat prezrto dejstvo, kako pomembno je raziskovanje in pridobivanje informacij na terenu. Verjetno smo prezrli nekatere zelo konkurenčne tržne ekološke kmete, vendar smo po posameznih usmeritvah gotovo zajeli dovolj ključnih akterjev, ki nakazujejo tako prednosti kot slabosti in ovire za bodoči razvoj ekološkega kmetovanja pri nas.

Naj zaključimo z nekoliko kritičnimi, a ne tako redko slišanimi besedami starejšega kmetovalca z Bohinja: »Po prvih letih zagnanosti se mi zdi, da ekološko kmetijstvo zadnja

leta pri nas stagnira. Nič več se ne dogaja, tudi vnema pri marsikom pojenjuje. Vsi smo pričakovali preobrat, uveljavitev ekološkega načina pridelave, reje živine, zastopanost slovenskih kakovostnih živil na trgu idr. Vendar temu ni tako. Morda se še povečuje število kmetij, obseg površin, manjka pa nek kakovosten preskok!«

Zahvaljujemo se vsem anketarjem za kakovostno, zahtevno in predvsem zelo zamudno terensko delo, prav vsem v anketo vključenim kmetom pa za njihov čas, pripravljenost za sodelovanje in predvsem dragocene informacije ter izkušnje.

1.2 Analiza stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji

V nadaljevanju sledi po vsebinskih sklopih krajša analiza uradnih podatkov MKO (Evidenca pridelave in predelave ekoloških kmetijskih pridelkov ali živil, 2012), ki smo jih pridobili od sofinancerja projekta za potrebe predhodnih analiz podatkov in lažji izbor kmetij za anketiranje. Bolj kot na prikaze kvantitativnih podatkov o obsegu in strukturi ekoloških zemljišč in številu kmetij na ravni Slovenije, smo želeli opozoriti na nekatere značilnosti na nižjih prostorskih ravneh (regije, občine), nekoliko večji poudarek pa smo dali podatkom MKO o obsegu pridelkov. Po podatkih za konec leta 2012 (MKO) v Sloveniji na ekološki način kmetuje 2.682 kmetij, skupaj pa kmetije obdelujejo 35.100 ha kmetijskih zemljišč.

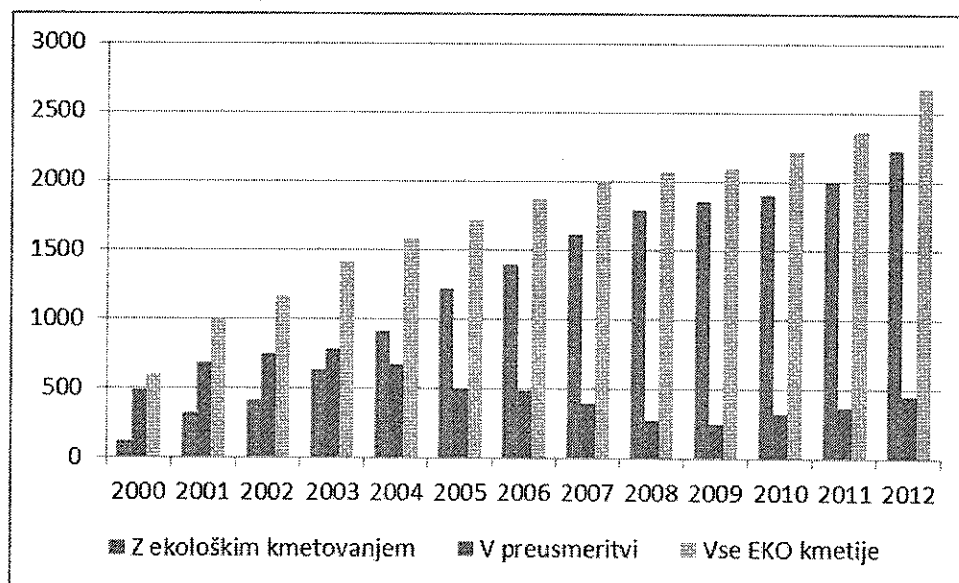
Razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji se ocenjuje kot razmeroma hiter, vendar analiza količinske rasti kaže, da ne bomo dosegli zastavljenih ciljev iz Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva (2005), ko smo do leta 2015 načrtovali kar 15 % ekoloških kmetij, 20 % ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč in celo 10 % slovenskih ekoloških živil/pridelkov na prodajnih policah. Predvsem zadnji cilj ostaja najbolj oddaljen in vse nadaljnje dejavnosti bodo morale biti usmerjene predvsem v povečevanje ekološke pridelave za domači, slovenski trg, pa tudi v pridelavo tistih pridelkov, ki so temelj prehranske samooskrbe.

1.2.1 Dinamika rasti ekoloških kmetij in njihove značilnosti

Najpogostejše uporabljeni kazalnik razvoja ekološkega kmetijstva je navadno rast števila ekoloških kmetij. Število se je po letu 2001 razmeroma hitro povečevalo, manjše obdobje stagnacij pa je zaznati v obdobju 2007 do 2009. Posledično je prišlo do različne dinamike

vključevanja novih kmetij v preusmeritev ekološkega kmetovanja, kar je lepo razvidno iz spodnjega grafa.

Slika 1.2: Dinamika rasti ekoloških kmetijskih gospodarstev

Bolj kot samo število ekoloških kmetij je pomemben obseg ekoloških zemljišč. Dinamika rasti je bila tudi tu, podobno kot pri rasti števila kmetij, vseskozi pozitivna, čeprav v posameznih letih minimalna. Glede na zastavljanje cilje ANEK-a (2005) smo pri doseganju deleža ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč, ki danes presegajo 6 %, nekoliko uspešnejši kot pri deležu ekoloških kmetij.

V skupni strukturi ekoloških zemljišč največji delež med regijami prispevajo Notranjsko-kraška regija (16,6 %), Jugovzhodna Slovenija (14,1 %) ter Savinjska (12,5 %) in Goriška regija (12 %), ki skupaj prispevajo kar 55 % vseh ekoloških zemljišč v Sloveniji

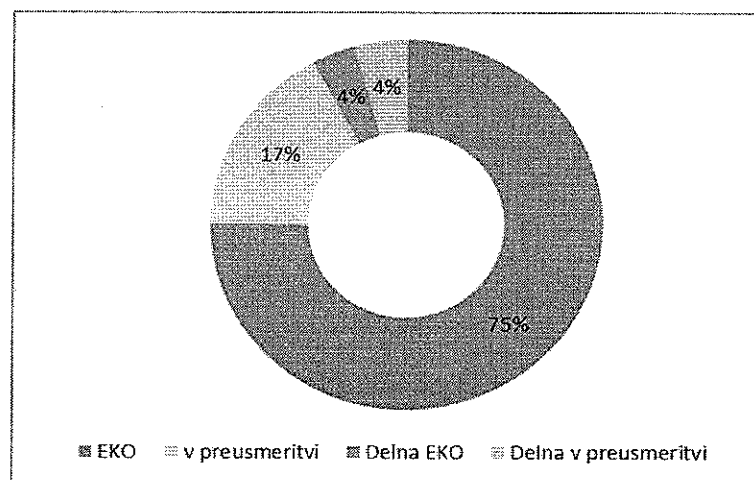
Preglednica 1.1: Osnovne značilnosti ekološke pridelave po statističnih regijah Slovenije

Regija	površine EKO (ha)	število kmetij	povprečna velikost kmetije (ha)	delež eko po posamezni regiji
Gorenjska regija	2.047,1	205	10,0	5,8
Goriška regija	4.208,1	280	15,0	12,0

Koroška regija	2.711,6	258	10,5	7,7
Notranjsko-kraška regija	5.831,6	204	28,6	16,6
Obalno-kraška regija	2.576,4	199	12,9	7,3
Osrednjeslovenska regija	3.339,0	294	11,4	9,5
Podravska regija	2.357,1	277	8,5	6,7
Pomurska regija	1.063,6	93	11,4	3,0
Regija Jugovzhodna Slovenija				
Slovenija	4.935,1	257	19,2	14,1
Savinjska regija	4.381,7	453	9,7	12,5
Spodnjeposavska regija	934,4	97	9,6	2,7
Zasavska regija	715,0	65	11,0	2,0
Slovenija	35.100,7	2682	13,1	100,0

Opozoriti velja še na status naših ekoloških kmetij; 75 % je že certificiranih in so v celoti ekološke, medtem ko ostale v strukturi predstavljajo še kmetije v preusmeritvi (17 %) in t.i. delne ekološke kmetije.

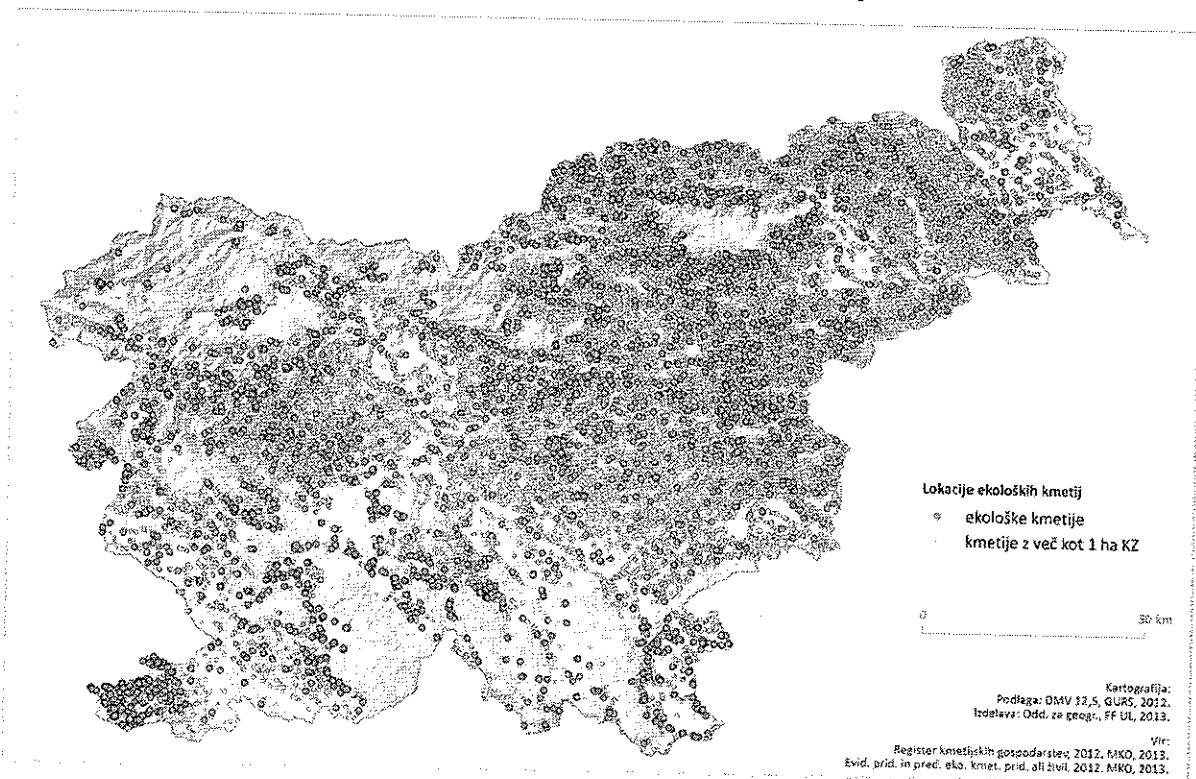
Slika 1.3: Status ekoloških kmetij v Sloveniji leta 2012

Najnižji delež že certificiranih ekoloških kmetij je na območju Obalno-kraške (45 %), Pomurske in Spodnjeposavske regije, kar kaže na povečano dinamiko vključevanja v nadzor ekološkega kmetijstva na teh območjih v zadnjih letih. Prostorsko smo prikazali tudi vseh 2.682 ekoloških kmetij. Še vedno je njihova gostota velika v hribovitem svetu Koroške in Savinjske regije, kjer so se že pred leti najhitreje razvijale. Glede na število vseh kmetij

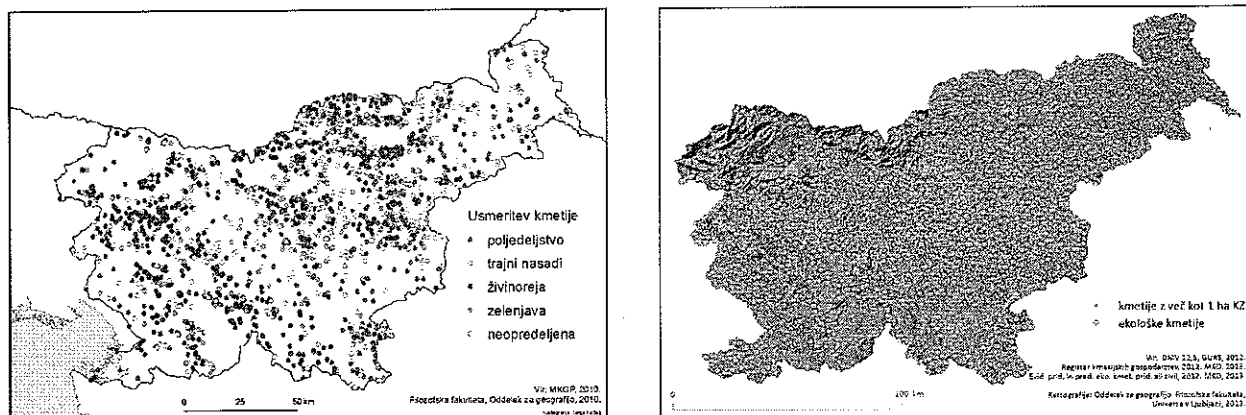
(večjih od 1 ha) so še vedno skromno zastopane na območju Pomurske in Podravske regije. Glede na redko poseljenost in skromne pogoje za kmetovanje (tudi malo kmetij), pa je njihovo število zelo veliko na območju južne kraške Slovenije, predvsem pa se je zelo razmahnilo v priobalnih občinah.

Slika 1.4: Prostorska razporeditev vseh ekoloških kmetij v Sloveniji leta 2012

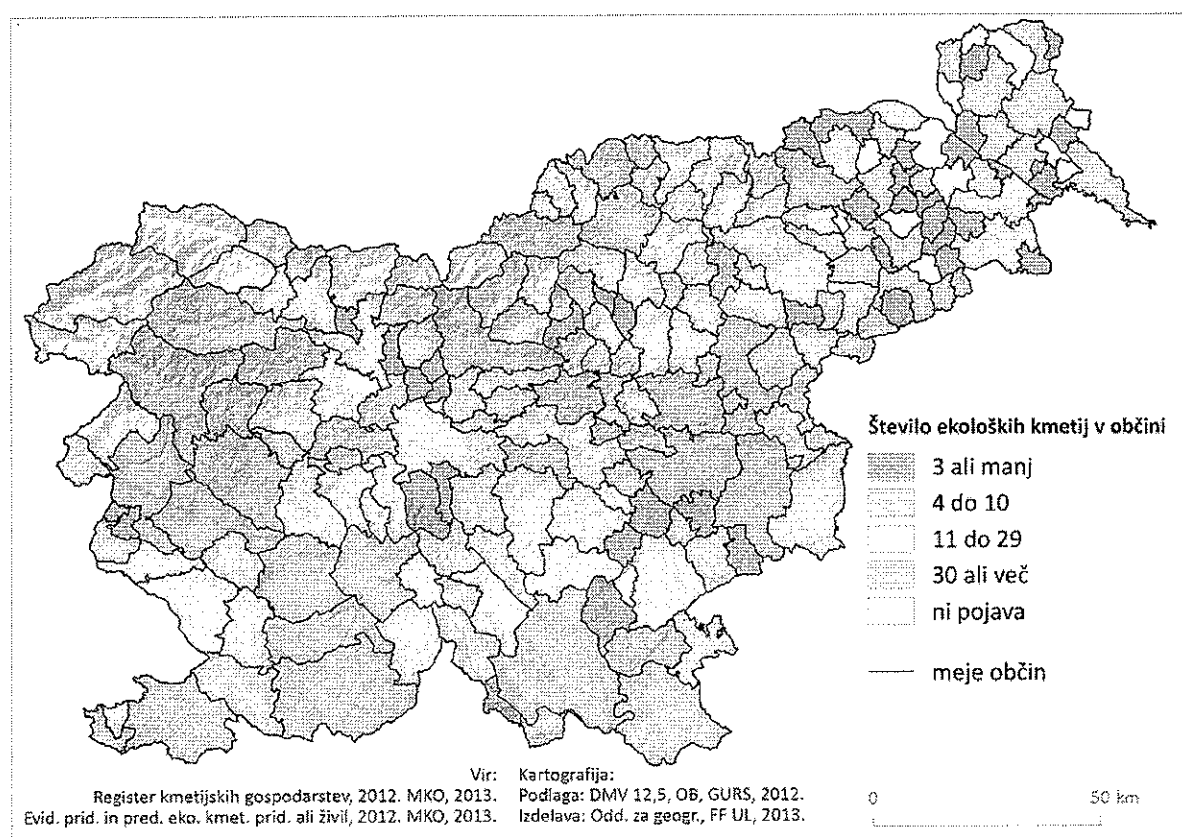

Vendar se velika številčna dinamika prostorsko odraža že v razmeroma kratkem obdobju štirih let. Enostavna slikovna prikaza razporeditve in števila kmetij med letoma 2008 in 2012 nista povsem neposredno primerljiva, vendar hiter pregled nakaže največje prostorske spremembe po zastopanosti ekoloških kmetij – to je JZ Slovenija (Obalno-kraška regija) in skrajni SV del države – Pomurska regija.

Slika 1.5: Primerjava razporeditve ekoloških kmetij v Sloveniji leta 2008 in 2012

Slika 1.6: Število ekoloških kmetij po občinah Slovenije leta 2012

Prostorski prikaz zastopanosti ekoloških kmetij po občinah je že skoraj desetletje pravzaprav nespremenjen. Občine vzhodne, kmetijsko bolj razvite Slovenije, imajo praviloma razmeroma nizko število ekoloških pridelovalcev, kljub daleč največjemu številu kmetij v državi. Na posameznih območjih je prišlo do sprememb (pojavele so se posamezne, pogosto velike ekološke kmetije), vendar praviloma do širšega vključevanja v ekološko pridelavo na

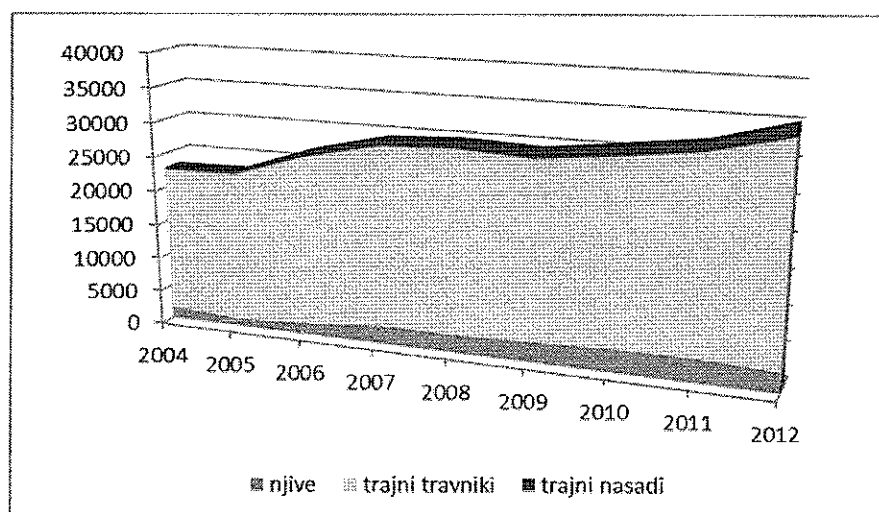
»tradicionalnih« kmetijsko intenzivnih območjih ni prišlo. Predvsem v zadnjih letih je prišlo do velikega porasta ekoloških kmetij v JV in JZ Sloveniji (priobalne občine, predvsem Koper in Piran; v belokranjskih občinah in v Kočevju).

1.2.2 Velikost kmetij in struktura rabe ekološko obdelanih zemljišč

Povprečna velikost slovenske ekološke kmetije se je v zadnjih letih nekoliko zmanjšala in je v letu 2012 znašala 13,1 ha. Še vedno je več kot dvakrat večja od povprečne slovenske kmetije (6,4 ha), vendar zmanjševanje povprečne velikosti nakazuje na dvoje: a) v kontrolo se vključujejo ne le ekstenzivne živinorejske kmetije, ki so zaradi obsežnih travnikov (in pašnikov) praviloma nadpovprečno velike, ampak tudi manjše, z drugačno strukturo zemljišč in b) vključujejo se kmetije izven hribovitih in gorskih območij – torej tudi po tej plati obstajajo možnosti za drugačne usmeritve ekoloških pridelovalcev.

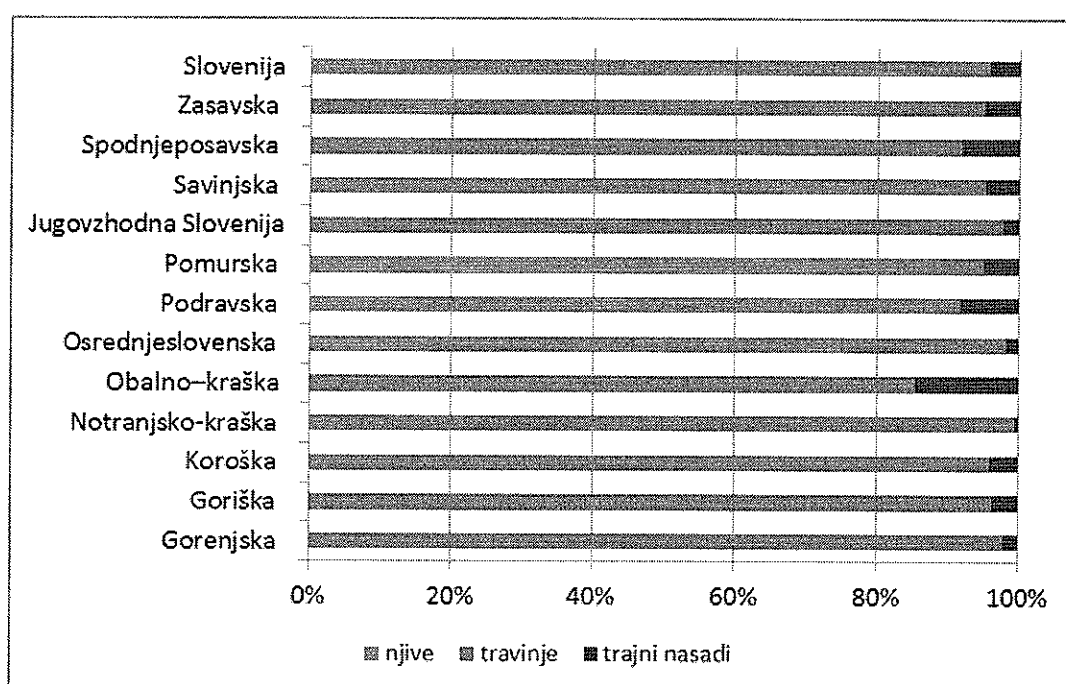
Vendar je povprečna velikost na nacionalni ravni varljiva – izjemne razlike med ekološkimi kmetijami se pojavljajo že na medregionalni ravni. Tako so ekološke kmetije v povprečju daleč največje v Notranjsko-kraški regiji (28,6 ha), najmanjše pa v Podravski (komaj 8,5 ha). Kljub neprestani rasti obsega ekoloških kmetijskih zemljišč, pa njihova struktura ostaja s pridelovalnega vidika (razvoja potenciala za trženje ekoloških pridelkov) še naprej izrazito neugodna, saj njive obsegajo komaj dobrih 8 %, trajni nasadi pa dobre 4 % vseh ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč. Npr. znotraj kategorije trajni nasadi se je obseg oljčnikov v obdobju 2011 do 2012 več kot podvojil.

Slika 1.7: Struktura ekološko obdelanih KZ v obdobju 2004 do 2012

Neugodna struktura kmetijskih zemljišč je značilna za večji del Slovenije, odstopa pa Pomurska statistična regija s 76 % njiv ter Obalno-kraška regija s 15 % trajnih nasadov. Vendar gre pri obeh primerih za specifične razmere. Pomurska regija razpolaga z razmeroma skromnim skupnim obsegom ekoloških zemljišč (le dobrih 1.000 ha), Obalno-kraška regija pa je pravi »razcvet« ekološkega kmetovanja doživela na račun ekoloških oljkarjev v zadnjih letih. Večji delež njiv se nahaja tudi v Spodnjeposavski regiji, kjer je skupen obseg ekoloških zemljišč ravno tako majhen, pod 1.000 ha.

Slika 1.8: Struktura rabe ekoloških kmetijskih zemljišč po statističnih regijah Slovenije leta 2012

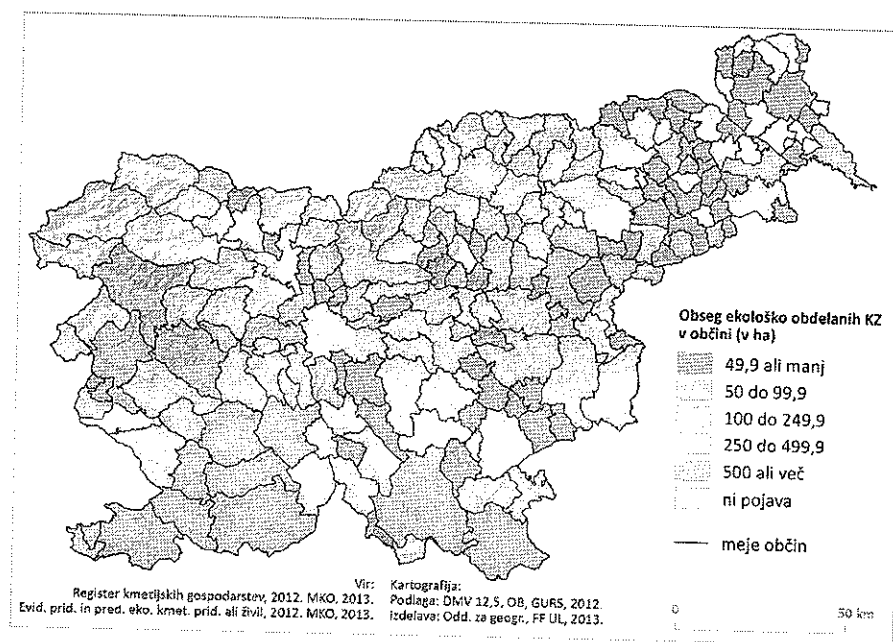
Med regijami, ki imajo bolj pridelovalno ugodno strukturo ekoloških zemljišč, velja izpostaviti predvsem Podravsko, Osrednjeslovensko in Savinjsko regijo. Po površinah ekoloških kmetijskih zemljišč je v ospredju Notranjsko-kraška regija – sicer najbolj gozdnata, kraška regija in za kmetijsko manj pomembno območje.

Preglednica 1.2: Ekološko obdelana kmetijska zemljišča po statističnih regijah leta 2012

Regija	Njive (ha)	Travinje (ha)	trajni nasadi (ha)	vsa EKO KZ (ha)	njive (%)	travinje (%)	trajni nasadi (%)
Gorenjska	107,3	1.894,7	45,1	2.047,1	5,2	92,6	2,2
Goriška	78,9	3.968,5	160,8	4.208,1	1,9	94,3	3,8
Koroška	71,4	2.526,4	113,8	2.711,6	2,6	93,2	4,2
Notranjsko-kraška	200,4	5.593,5	37,7	5.831,6	3,4	95,9	0,6
Obalno-kraška	100,3	2.093,8	382,4	2.576,4	3,9	81,3	14,8
Osrednjeslovenska	312,7	2.963,2	63,0	3.339,0	9,4	88,7	1,9
Podravska	356,9	1.800,8	199,4	2.357,1	15,1	76,4	8,5
Pomurska	813,5	195,4	54,7	1.063,6	76,5	18,4	5,1
Jugovzhodna Slovenija	350,9	4.463,9	120,3	4.935,1	7,1	90,5	2,4
Savinjska	388,3	3.779,8	213,6	4.381,7	8,9	86,3	4,9
Spodnjeposavska	136,8	720,1	77,6	934,4	14,6	77,1	8,3
Zasavska	14,9	664,6	35,5	715,0	2,1	92,9	5,0
Slovenija	2.932,2	30.664,6	1.503,8	35.100,7	8,4	87,4	4,3

Zanimiv je tudi prikaz absolutnega obsega ekoloških kmetijskih zemljišč po občinah. Največje število občin brez ekoloških kmetijskih zemljišč je prav v SV Sloveniji, pa tudi občin z obsegom, manjšim od 50 ha, je največ prav na območju Pomurske in Podravske statistične regije.

Slika 1.9: Obseg ekoloških kmetijskih zemljišč po občinah leta 2012

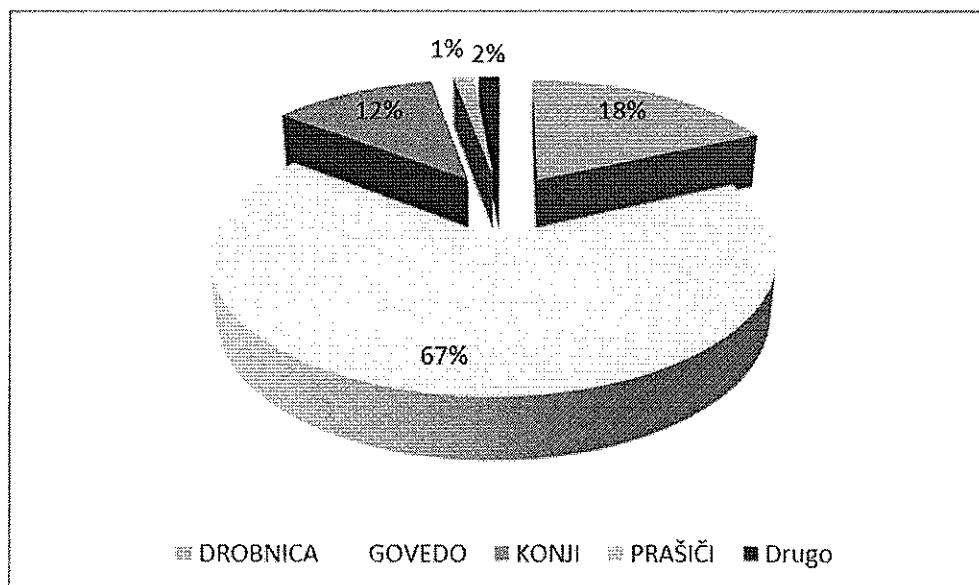
1.2.3 Vloga ekološke živinoreje

Med ekološkimi pridelovalci še vedno prevladujejo živinorejske kmetije. V letu 2012 so na vseh ekoloških kmetijah z živino (2.253) skupaj gojili 23.481,8 GVŽ. To v povprečju pomeni 10,4 GVŽ na kmetijo. V strukturi ekološke živine izrazito prevladuje govedo (67 %), drobnice kmetije redijo 18 % (kar je precejšnja razlika v primerjavi s konvencionalnim kmetijstvom), konji v strukturi obsegajo kar 12 %, medtem ko prašiči komaj 1 %. Vsa ostala živina (jelenjad, perutnina, kunci idr.) v skupni strukturi obsega 2 %.

Preglednica 1.3: Število GVŽ po vrsti živine v Sloveniji leta 2012

GVŽ	drobnica	govedo	konji	prašiči	ostalo
Slovenija	4.251,3	15.815,4	2.729,0	339,3	346,8

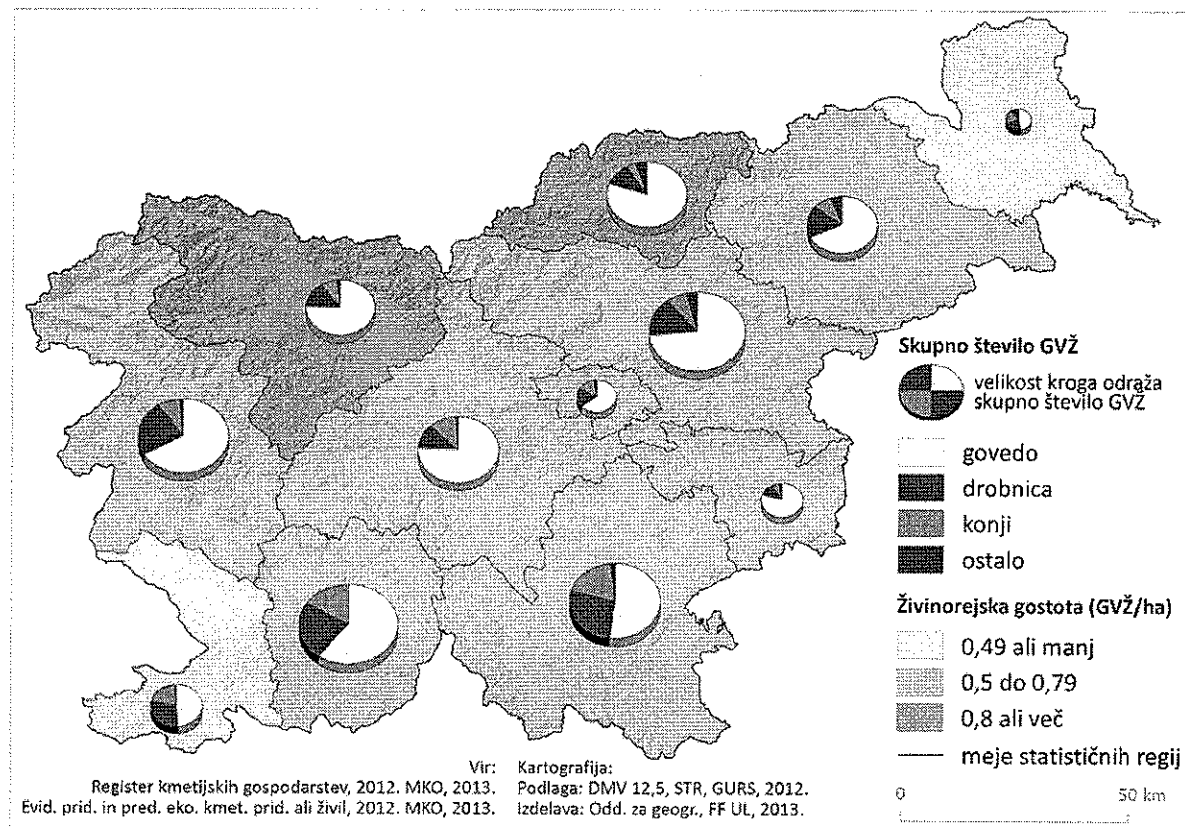
Slika 1.10: Struktura ekološko rejene živine v Sloveniji leta 2012

Se pa splošna slika precej razlikuje po statističnih regijah. Z vidika ekološke živinoreje odstopata dve regiji in sicer Koroška in Gorenjska kot regiji, kjer je živinorejska gostota najvišja. Absolutno po številu živine v GVŽ odstopajo Savinjska, Notranjska, Goriška in Jugovzhodna Slovenija. V zelo omejenem obsegu je živinoreja na ekoloških kmetijah prisotna v Pomurski, Spodnjeposavski, Zasavski in Obalno-kraški regiji.

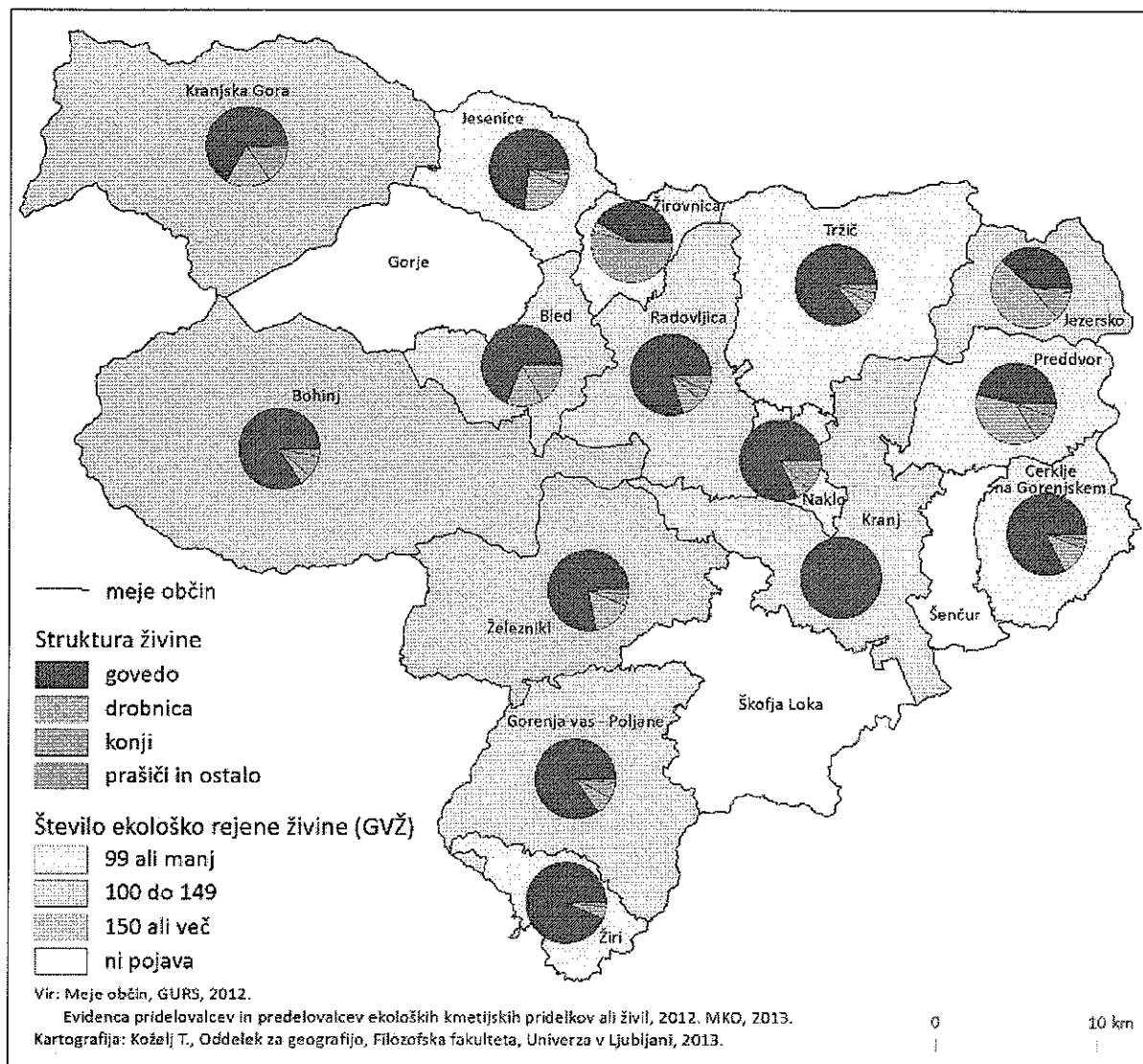
Opozoriti velja še na strukturo ekološke živine po regijah, kjer so opazne precejšnje razlike. Severni del Slovenije je »tradicionalno« usmerjen v govedorejo, medtem ko drugod, npr. v Jugovzhodni Sloveniji, zelo pomembno vlogo igra reja drobnice, pa tudi konj.

Slika 1.11: Ekološka reja živine – živinorejska gostota in struktura živine po statističnih regijah leta 2012

Seveda so statistične regije mnogo pregrobo enote za bolj podrobne analize in nadaljnje usmerjanje razvoja. Pa vendar bi za potrebe regionalnih razvojnih programov morali upoštevati tako regionalni kot občinski nivo in na osnovi tega pripravljati ustrezne realne regionalne razvojne prioritete. Spodaj je samo primer ene bolj živinorejsko usmerjenih statističnih regij pri nas s poudarkom na velikih razlikah znotraj same regije tako v številu živine kot tudi sami strukturi.

Slika 1.12: Gorenjska regija – število in struktura živine v GVŽ leta 2012

1.2.4 Evidentirane količine pridelkov in proizvodov

Vzpostavljena evidenca količine ekoloških pridelkov in proizvodov na različnih prostorskih ravneh (regija/občina/kmetija) je odločilnega pomena tako za vrednotenje obstoječe ponudbe (ali vsaj obstoječega potenciala za ponudbo) ekoloških pridelkov, kot tudi za bodoče načrtovanje povečevanja obsega pridelave različnih kultur.

Tako pri ocenjevanju absolutnih količin ekoloških pridelkov oziroma živil kot pri ocenjevanju dejanske ponudbe le-teh na trgu pa naletimo na precejšnje težave. Za ocenjevanje količin proizvedenih ekoloških živil je trenutno na voljo malo virov podatkov. Od leta 2011 je edini uradni vir Ministrstvo za kmetijstvo in okolje (MKO), ki vodi Evidenco pridelave in

predelave ekoloških kmetijskih pridelkov ali živil. To pomeni, da imamo sedaj na voljo podatke za leti 2011 in 2012. To je baza podatkov o a) površinah kmetijskih zemljišč v nadzoru ekološke pridelave po posameznih kulturah v posameznem letu, b) o številu in vrsti živali v nadzoru ekološke pridelave ter o c) letnih količinah ekoloških pridelkov oziroma predelanih živil. Vsi podatki so vezani na posamezno kmetijo v nadzoru ekološke pridelave. Podatke v okviru svojih zadolžitev zbirajo organizacije, pooblašene za nadzor in certifikacijo ekološkega kmetijstva, in jih posredujejo resornemu ministrstvu (na MKO). Te smo od sofinacerja projekta tudi pridobili (interni vir), pri delu s temi podatki in pri analizi samega pridobivanja pa smo ugotovili, da so podatki o površinah v precejšnji meri zanesljivi, podatki o količinah proizvedenih pridelkov pa imajo bolj indikativno vrednost. Pri slednjih gre namreč po eni strani pogosto za približne ocene pridelovalcev in kontrolorjev (pričakovani pridelek), po drugi pa zbiranje ne poteka po enotnem sistemu (npr. nekateri pridelovalci podajajo ocene po posameznih vrstah zelenjave, drugi kot skupno količino zelenjave, ipd.). To je razumljivo, saj se slednje informacije zbirajo komaj dve leti in pričakovati je, da se bo sama metodologija v prihodnje izpopolnila. Vendar ocenjujemo, da nam ti podatki lahko nudijo dobro osnovo za nadaljnje delo in so pokazatelj velikostnega razreda obsega pridelave in vrste pridelkov posameznih ekoloških kmetij, medtem ko zanesljivost absolutne vrednosti posameznih podatkov ni zelo visoka.

Kljub opisanim slabostim mo te podatke obdelali in uporabili v uvodni analizi stanja. Predvsem smo se osredotočili na osnovne pridelke, ki so ključni tudi z vidika nacionalne samooskrbe in o katerih je zadnja leta veliko govora tako v strokovni kot laični javnosti in medijih. Samooskrbno smo v Sloveniji na najnižji stopnji pri zelenjavi. Če povprečno Slovenec na leto poje skoraj 100 kg zelenjave (od tega 72 kg sveže zelenjave, SURS, 2011), bi jo skupaj letno potrebovali 200.000.000 kg ali 200.000 t. V letu 2011 smo je sami pridelali 77.000 t, od tega 42.500 t t.i. tržne zelenjave.

V letu 2012 je po evidenci MKO ekološki sektor kmetijstva pridelal 1.052,8 t zelenjave. Glede na podatke SURS-a je to komaj 0,5 % vseh nacionalnih potreb po zelenjavi in 1,5 % vse v Sloveniji pridelane zelenjave.

Preglednica 1.4: Obseg ekološke pridelave zelenjave, žit, krompirja in mleka v Sloveniji leta 2012 po statističnih regijah

Regija	zelenjava (t)	žita skupaj (t)*	krompir (kg)	mleko (l)
Gorenjska regija	83,0	38,4	134,4	460.800
Goriška regija	69,1	8,1	135,0	762.120
Koroška regija	59,1	16,2	190,0	177.600
Notranjsko-kraška regija	44,9	85,7	128,7	1.705.050
Obalno-kraška regija	191,8	34,2	14,9	411.500
Osrednjeslovenska regija	101,9	121,2	193,7	247.060
Podravska regija	89,4	375,0	71,0	66.200
Pomurska regija	63,4	489,3	15,8	1.200
Regija Jugovzhodna Slovenija	71,1	137,1	81,9	490.730
Savinjska regija	228,5	175,2	166,7	164.407
Spodnjeposavska regija	35,1	72,3	40,6	34.125
Zasavska regija	15,5	5,0	14,8	75.000
Slovenija	1.052,8	1.557,6	1.187,3	4.595.792

Opomba: * pri žitih so upoštevane skupne količine pšenice, pire in ajde

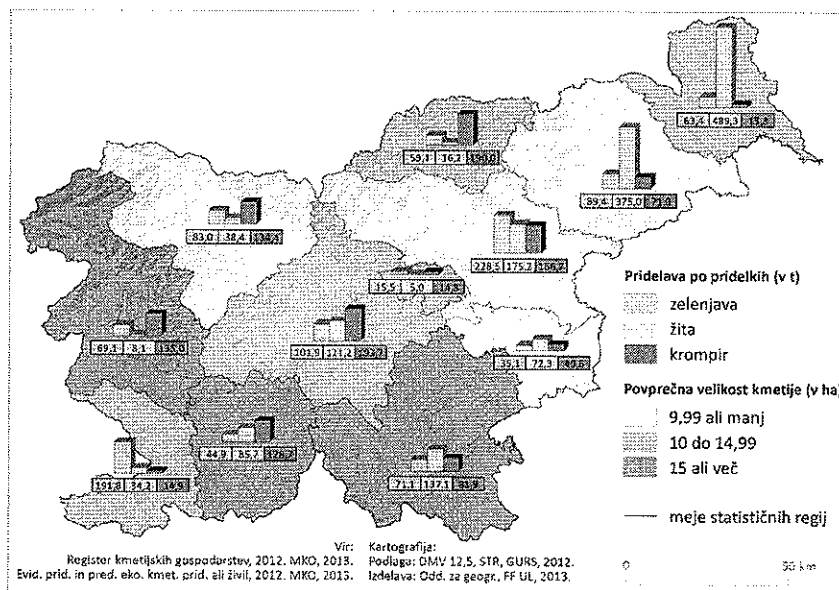
Vendar je pri tovrstnih analizah zelo pomemben vidik tudi prostorska zastopanost posameznega pridelka. Prav pridelava zelenjave je količinsko razmeroma enakomerno zastopana po vseh slovenskih regijah, navzgor pa pričakovano odstopajo Savinjska (228 t), Obalno-kraška (191,8 t) in Osrednjeslovenska regija (101,9 t).

Nič manj kot sam obseg so zanimivi podatki o hektarskih donosih posameznih pridelkov. Spet poudarjamo, da gre za ocene podatkov, katerih zanesljivost ni najbolj ustrezna, pa vendar se pokaže, da ima npr. Obalno-kraška regija zelo visok donos zelenjave na ha (pričakovano, izjemno ugodni naravni pogoji), da pa so ti donosi razmeroma visoki na Gorenjskem in v Koroški regiji, pa lahko pripišemo razmeroma dobri uveljavitvi ekološke pridelave že v preteklih letih.

Preglednica 1.5: Hektarski donos zelenjave in nekaterih vrst žit po statističnih regijah leta 2012

Regija	ha donos zelenjava (kg)	ha donos ajda (kg)	ha donos pira (kg)	ha donos pšenica (kg)
Gorenjska regija	7.840,4	365,7	1.503,8	2.650,7
Goriška regija	4.793,9	133,3	1.517,2	2.755,6
Koroška regija	7.736,1	1.428,6	2.381,0	2.870,4
Notranjsko-kraška regija	3.013,8	1.621,6	1.760,6	2.179,7
Obalno-kraška regija	8.515,0	1.433,4	1.183,6	3.030,1
Osrednjeslovenska regija	4.205,0	1.026,0	1.717,6	3.245,8
Podravska regija	4.679,5	650,4	3.245,2	3.678,5
Pomurska regija	5.496,1	971,6	1.648,2	2.740,1
Regija Jugovzhodna Slovenija	4.707,7	1.612,6	1.942,9	3.140,8
Savinjska regija	6.914,5	1.509,5	2.525,5	3.251,6
Spodnjeposavska regija	7.350,4	1.295,8	2.269,4	2.408,9
Zasavska regija	5.495,0	1.534,8	1.363,6	2.613,1
Slovenija	5.826,9	979,8	2.073,4	3.011,8

Slika 1.13: Prikaz regionalne razporeditve pridelkov leta 2012

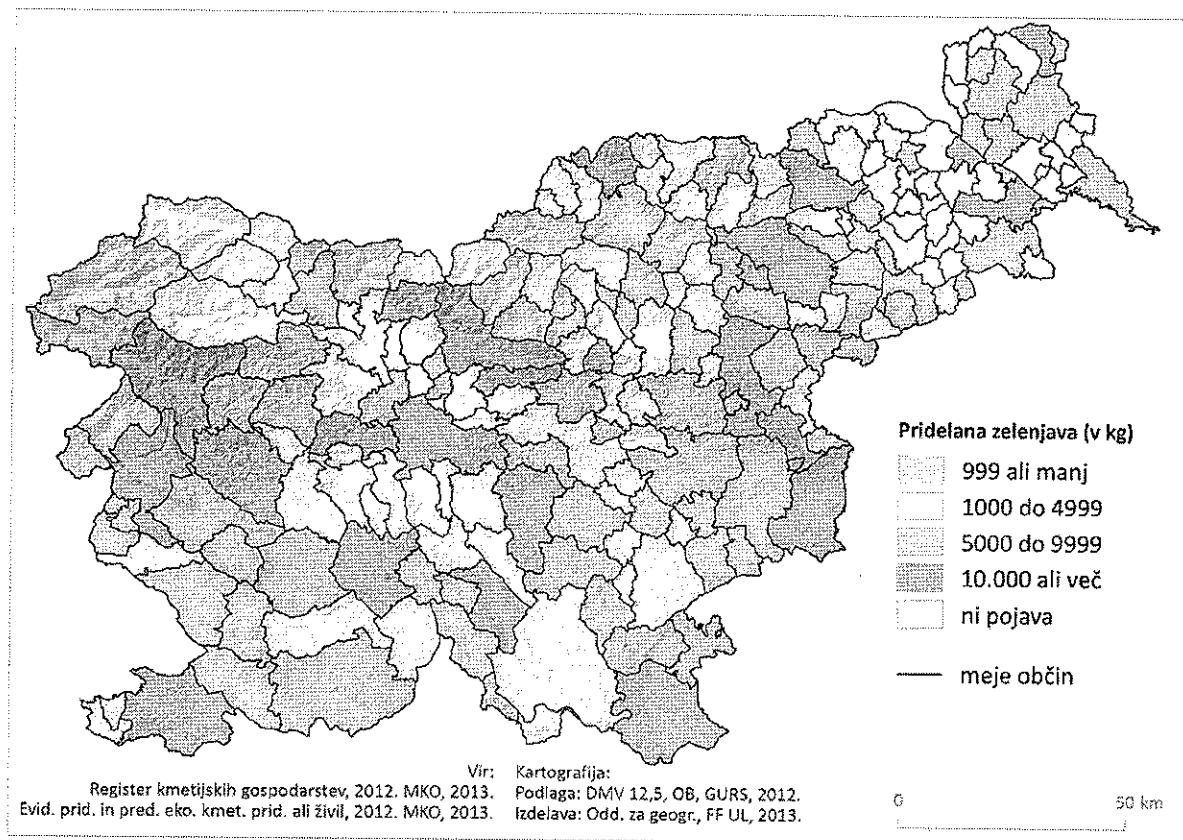
Zastopanost nekaterih vodilnih pridelkov (zelenjava, žita, krompir) po statističnih regijah opozori na sledeče:

- Praviloma je na območjih, kjer je povprečna velikost kmetije večja, količina evidentiranih pridelkov razmeroma skromna – gre za živinorejska območja, kjer je pridelava zelenjave, pšenice in krompirja skromna.
- Ekološko pridelan krompir je razmeroma enakomerno zastopan po večini slovenskih regij, manj samo v skrajno vzhodnih in JZ delu Slovenije.
- Pridelava žit je izrazito prisotna v vzhodnem delu Slovenije.
- Po prevladi ene vrste pridelka odstopajo Obalno-kraška regija – zelenjava in pa Pomurska in podravska – žita.
- Enakomerno zastopanost vseh vodilnih pridelkov je zaznati v Osrednjeslovenski (odločilna vloga trga) in Savinjski regiji.

Če se na primeru pridelave ekološke zelenjave spustimo na prostorsko nižjo raven, raven občine, pa se samo na osnovi podatkov MKO pokaže, da je pridelava možna praktično na celotnem območju Slovenije – občine, kjer je skupna količina evidentirane količine ekološke zelenjave nad 10 t, so zastopane praktično enakomerno po vsej Sloveniji. Daleč največ ekološke zelenjave pridelajo v občini Koper (180 t), sledijo občine Tabor (68 t), Kozje, Šentjur, Brežice itd., ki pa se nahajajo v vzhodnem delu države. V marsikateri občini je le

posamezen pridelovalec, ki je usmerjen v pridelavo zelenjave in ima količinsko velik pridelek.

Slika 1.14: Pridelana zelenjava leta 2012 - prikaz na nivoju občin

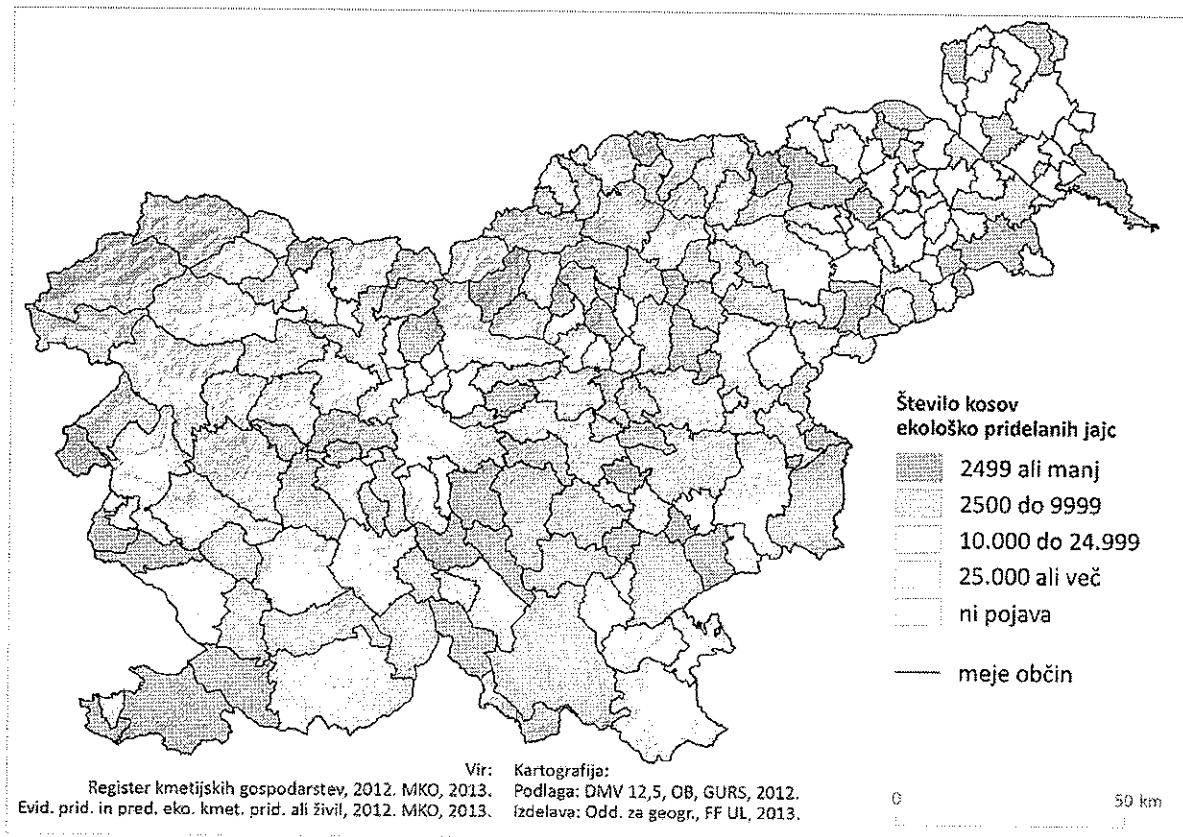

Ti podatki skupaj s terenskimi rezultati (anketiranje) nam nakazujejo zelo dobre možnosti za veliko večje uveljavljanje (in bodoči razvoj) ekološke pridelave zelenjave v Sloveniji, ki je tudi regionalno lahko zastopana prav v vseh statističnih regijah in tako predstavlja pomemben prispevek k regionalni samooskrbi z zelenjavo.

Na kratko v nadaljevanju predstavljamo še obseg nekaterih drugih pridelkov in živil. Pri prireji jajc so ekološke kmetije leta 2012 skupaj pridelale 3.653.736 kosov. Kontrolorji so jih zabeležili v skupaj 143 občinah, daleč največje število pa je evidentirano v treh občinah, Šentjurju, Hajdini in Idriji, kjer njihovo skupno število presega 100.000. Pri jajcih imamo tako na eni strani nekaj velikih usmerjenih kmetij, ki redijo kokoši nesnice in gospodarstvo kmetije v veliki meri temelji na prodaji jajc, po drugi strani pa številne ekološke kmetije z mešano kmetijsko proizvodnjo redijo tudi nekaj kokoši in tako se na letni ravni odraža tudi v

določeni količini ekoloških jajc. Podobno se je pokazalo med terenskim anketiranjem, kjer so številne tržne kmetije poleg drugih pridelkov na letni ravni tržile tudi nekaj sto ekoloških jajc.

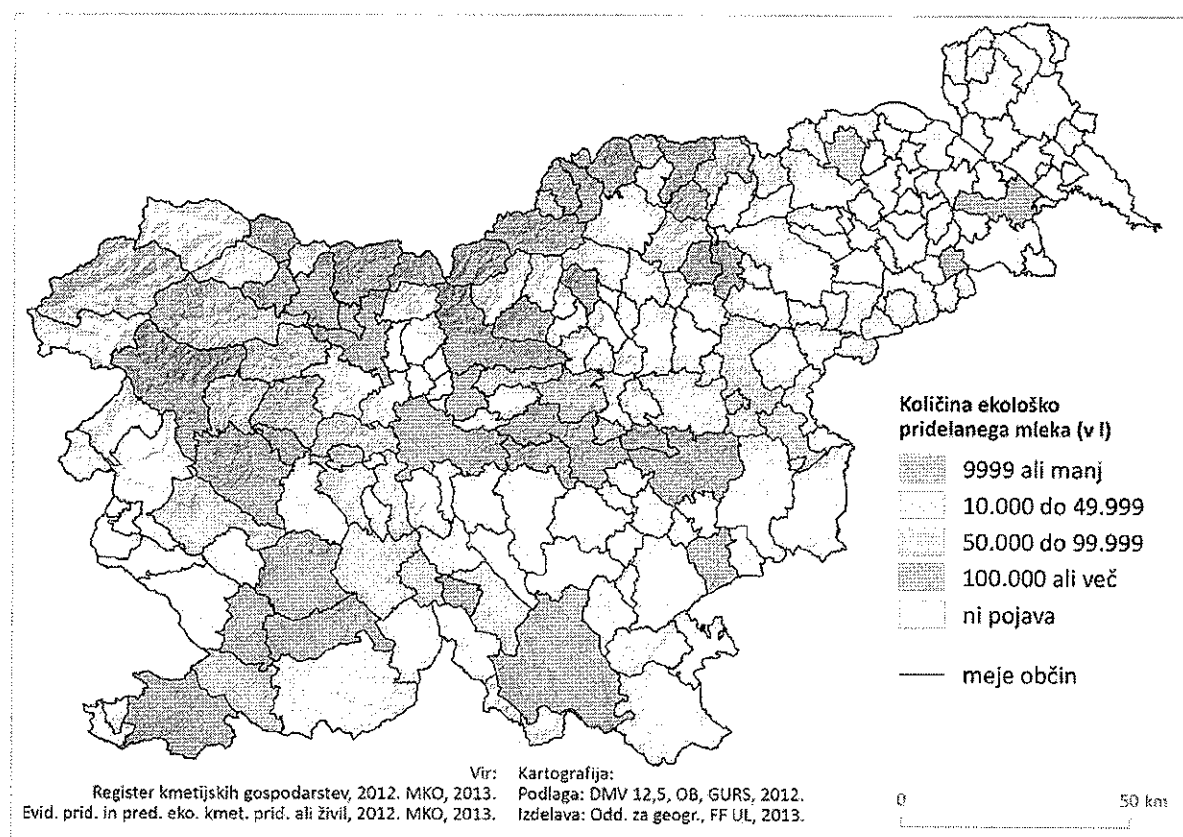
Slika 1.15: Število pridelanih jajc ekološke reje po občinah Slovenije leta 2012

Seveda je bolj zanimivo število proizvedenih jajc po posameznih kmetijah, kar bomo podrobneje obdelali z analizami na ravni kmetije. Skupna količina ekološkega proizvedenega kravjega mleka v Sloveniji v letu 2012 je bila 4.398.717 litrov (skupaj s kozjim in ovčjim pa 4.595.792). Po skupni proizvedeni količini odstopa občina Postojna (1.242.500 l), prek 100.000 litrov letno pa je evidentiranega še v občinah Tolmin, Kočevje, Pivka, Divača, Naklo, Kranj in Idrija. Ekološko kravje mleko pridelujejo v 61 občinah.

Regionalna zastopanost večjih količin pridelanega ekološkega mleka je specifična; pretežno se pojavlja v občinah zahodne Slovenije, le izjemoma tudi drugod (Kočevje). V manjšem obsegu (pod 10.000 l na ravni občine) je pridelava prisotna še v občinah osrednje in severne Slovenije, medtem ko v vzhodnem delu države ekološki kmetje praviloma ne redijo krav molznic.

Slika 1.16: Količine ekološkega mleka po občinah Slovenije leta 2012

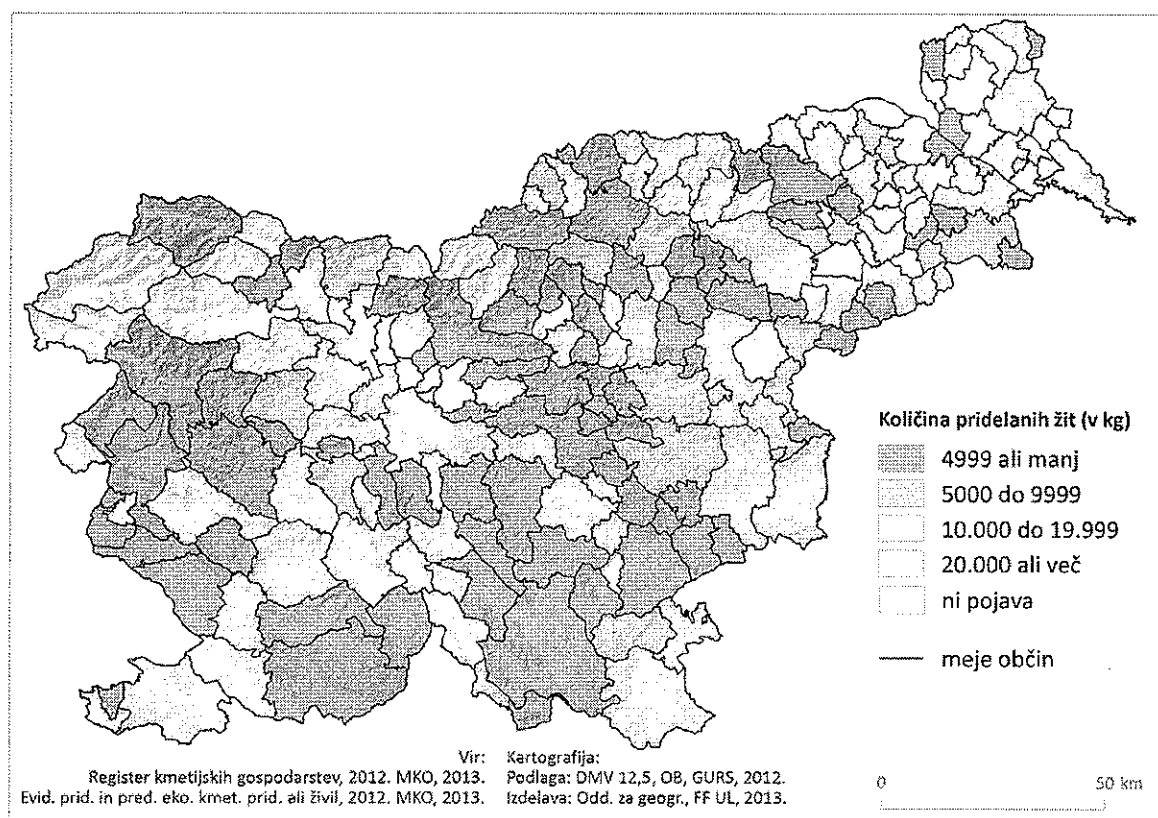

V povezavi z mlekom so zanimivi tudi podatki o količini predelanih ekoloških živil, npr. količina predelanega sira. Podatek o skupni količini se nanaša le na tiste kmetije, kjer dejansko izvajajo predelavo mlečnih izdelkov. Tako je bila leta 2012 proizvodnja ekološkega sira zabeležena v 20 občinah, največ v občini Tolmin (10.300 kg) ter v Postojni, Divači in Bovcu.

Med žiti je v Sloveniji v ospredju pridelava pšenice. Ekološke pšenice je bilo leta 2012 pridelane 942,3 t, ha donosi se gibljejo okoli 3.000 kg/ha. Ekološki pridelek ajde je bil zabeležen v 65 občinah, v skupnem obsegu 205.253 kg. Tudi pridelava ajde, tako kot ostalih žit, izrazito prevladuje v vzhodni Sloveniji, predvsem v Prekmurju. Prek 10 t je zabeležene v občinah Murska Sobota, Beltinci, Križevci in Črenšovci, sledijo pa jim še Lendava, Krško, Moravske Toplice, Črnomelj, Brežice itd. Med žiti je v velikem porastu pridelava pira, ki so jo kmetje skupaj pridelali 410.075 kg. Pridelek je bil v letu 2012 zabeležen v 86 občinah, podobno kot pri ajdi pa so tudi pri piri v ospredju občine vzhodne Slovenije. Daleč v ospredju je količina pridelka v Slovenski Bistrici (68 t), sledijo pa še Odranci, Murska Sobota, Brežice, Kozje in Šalovci.

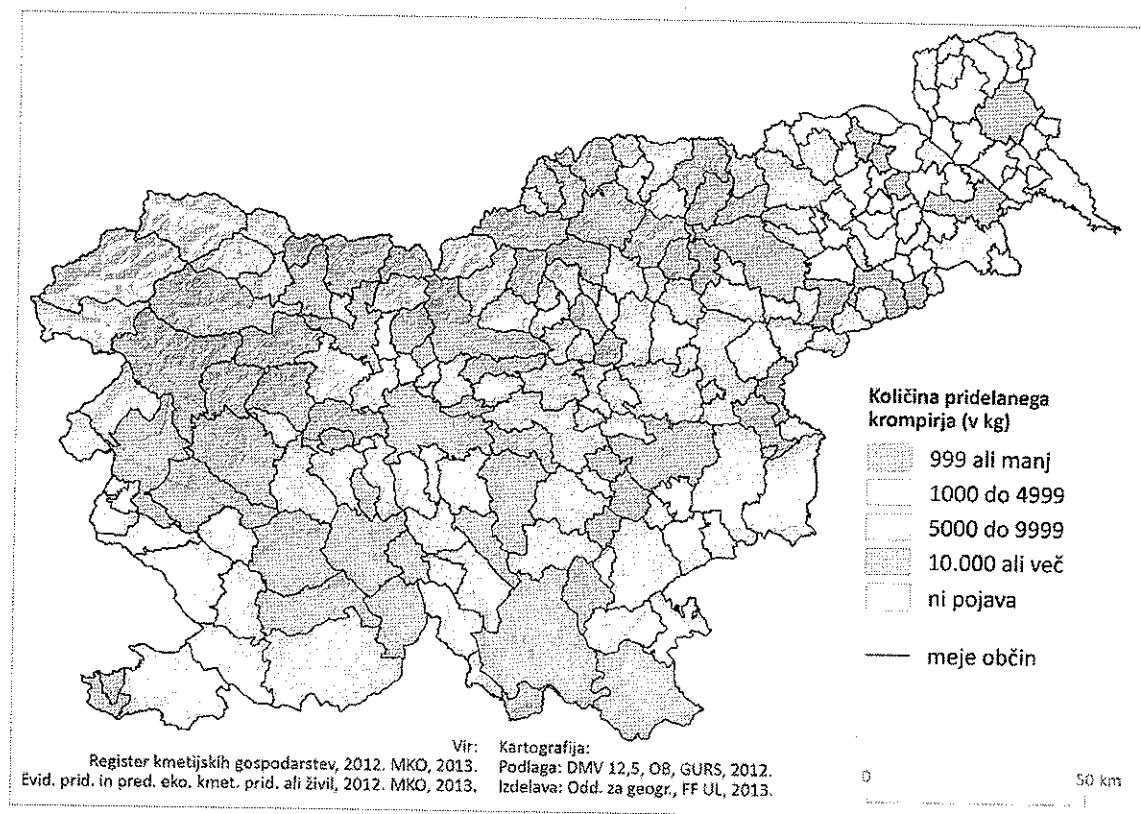
Karta na ravni občin še poudari specifiko pridelave žit – razširjenost pretežno na območju vzhodne Slovenije. Do določenega obsega se širi tudi na ravninskem delu Gorenjske in pa v osrednji Sloveniji.

Slika 1.17: Skupna količina pridelanih žit po občinah Slovenije leta 2012

Pridelava ekološkega krompirja je skupaj znašala 1.187.305, skupaj pa je bil pridelek zabeležen v 148 občinah.

Slika 1.18: Pridelan krompir po občinah Slovenije leta 2012

Glede na razporeditev pridelanega krompirja in njegovo zastopanost po občinah je ta kultura med vsemi pridelki najbolj zastopana in razmeroma enakomerno razširjena po celi državi. Manjši pridelek (oziroma sploh odsotnost ekološkega krompirja) zasledimo v občinah skrajnega vzhodnega dela Slovenije.

Pridelek različnih sadnih vrst je bil zabeležen v 163 občinah v skupni količini 1.048.195 kg. Največje skupne količine pridelanega sadja so zabeležene v občinah Dravograd, Slovenj Gradec, Sveta Ana, Črnomelj, Šentjur, Mislinja in Bled – povsod nad 25 t. Ekološka jabolka kot ključni pridelek med sadjem so zabeležena v le 31 slovenskih občinah. Njihova skupna količina je 337.950, največje količine pa so zabeležene v občinah JV Slovenije. Po količini tako zelo odstopa občina Krško (127 t), večje količine ekoloških jabolk pa pridelujejo še v Mirni Peči, Lukovici, Sevnici, Domžalah, Brežicah itd.

1.3 Rezultati zajema podatkov na terenu

Raziskovalni projekt je bil vsebinsko in problemsko dvodelno zasnovan, z namenom ugotoviti, kako so ekološke kmetije po različnih pridelovalnih usmeritvah v praksi dejansko uspešne in pa seveda, kateri dejavniki ključno vplivajo na njihov (ne)uspeh.

Osnova za terensko delo raziskave je bila identifikacija in izbor tržno relevantnih ekoloških kmetij v Sloveniji, ne glede na način prodaje (neposredna prodaja na kmetiji ali na tržnici, prodaja prek posrednikov idr.). Po temeljiti analizi treh podatkovnih baz smo ugotovili, da zaradi velikega števila različnih vrst podatkov (veliko število različnih pridelkov in živali po posameznih kmetijah in v celoti) ni možno razviti enoznačne metode za vzorčenje za vse baze. Zato smo se odločili za takšno kombiniranje treh podatkovnih baz, da smo z največjo možno verjetnostjo dosegli cilj.

1.3.1 Metode dela

Izbor relevantnih kmetij

V vzorec smo uvrstili najbolj tržno usmerjene kmetije različnih usmeritev na osnovi:

- rezultatov ankete CRP EKOTRG (Slabe s sod., 2010),
- največje pridelovalce, ki prodajajo na ekoloških tržnicah po Sloveniji (podatki o oceni obsega letnega prometa posameznega prodajalca),
- baze MKO (2011) o vrstah in količinah ekoloških pridelkov, kjer smo odbrali največje pridelovalce po posameznih kategorijah pridelkov, pri čemer smo upoštevali tudi pomen posamezne kategorije pridelka v celotnem sektorju ekološke pridelave, tako po količini kot po številu pridelovalcev.

Na osnovi preverjanja načina pridobivanja podatkov v edinem uradnem podatkovnem viru (MKO) in na osnovi preverjanja konsistentnosti posameznih podatkov smo ocenili, da nam baza lahko rabi kot dober pokazatelj velikostnega razreda obsega pridelave in vrste pridelkov posameznih ekoloških kmetij, kar je bil v tej fazi tudi naš namen, medtem ko zanesljivost absolutne vrednosti posameznih podatkov ni zelo visoka. Za oblikovanje končnega vzorca smo prečistili podvajanja, ki so nastala z združitvijo treh baz. Na koncu smo izbrali okoli 300 relevantnih tržnih ekoloških kmetij, po vseh glavnih pridelovalnih usmeritvah in z zastopanostjo vseh glavnih pridelovalnih kultur.

Priprava terenskega vprašalnika

Na osnovi terenskih izkušenj (anketiranje ekoloških kmetij v okviru projekta CRP EKOTRG, Slabe s sod., 2010) in rezultatov dela smo se odločili, da bomo pripravili bolj kompleksen vprašalnik, s katerim bomo pridobili vse relevantne podatke, ki nam bodo omogočili proučitev vseh tistih dejavnikov, **ki prispevajo k uspešni, tržno in razvojno naravnani ter ekonomsko učinkoviti kmetiji.**

Zaradi kompleksnosti vprašalnika je bilo potrebno tudi njegovo predhodno testiranje na izbranih kmetijah. Predvsem pa smo za izvedbo ankete morali ustrezno pripraviti tudi anketarje (predhodno izobraževanje), del anket pa smo opravili tudi sami člani projektne skupine.

Vsebina vprašalnika je priložena kot Priloga 1.

Potek terenskega dela

Časovno smo tako to fazo sicer podaljšali do poletja 2012, dodatna preverjanja podatkov pa so potekala še do pomladi 2013. Vendar pa so bili zato na koncu rezultati terenskega anketiranja zelo kvalitetni. Izvedba terenske raziskave se je podaljšala zaradi zamudne koordinacije z anketiranci – obsežna anketa je zahtevala praviloma večurni razgovor s kmeti. Ker smo se v večini primerov obračali na bolj aktivne, večje, angažirane kmetije, je bilo tudi težavno usklajevanje terminov izvedbe. Na posameznike smo tako čakali celo mesec ali več, da smo se časovno uskladili. Anketiranje se je, da smo dosegli načrtovan numerus in ustrezno prostorsko ter pridelovalno zastopanost kmetov, zaključilo šele v decembru (2012). Anketo smo v povprečju izvajali 2,5 uri, skupaj pa smo za to delovno fazo samo na terenu porabili preko 500 delovnih ur. Na terenu smo tako na koncu anketirali 152 tržnih ekoloških kmetij, v nadaljnjo obdelavo pa smo vključili 135 kmetij z območja celotne Slovenije.

Glede na pridelovalno usmeritev smo na koncu v obdelavo zajeli 44,5 % živinorejskih, dobrih 36 % mešanih, 7,5 % poljedelskih in 6 % zelenjadarskih kmetij, ter 6 % kmetij usmerjenih v gojenje trajnih nasadov (sadjarstvo, oljkarstvo, vinogradništvo).

Terensko anketiranje smo izvajali tako člani projektne skupine (UL FF, ITR), kot tudi predhodno usposobljeni sodelavci; geografi (2), študenta geografije UL FF (2, ki sta osnovi

izvedenih anket pripravila tudi 2 diplomski nalogi v svoji domači regiji) in študenti II. stopnje Visoke šole za varstvo okolja (5 študentov iz Velenja). Prav vsi sodelavci so bili predhodno podrobno seznanjeni z vsebino dela, vsebino ankete, postopkom anketiranja, skupaj smo šli poskusno na teren in izvedli anketo. Najpomembneje pa je, da so izvajali ankete v svojem domačem okolju, kjer razmeroma dobro poznajo naravne pridelovalne pogoje, usmeritve kmetovanja in tudi posamezne kmetovalce, kar je bistveno olajšalo terensko delo, nekoliko zmanjšalo velike stroške terenskega dela, hkrati pa so zaradi dobrega poznavanja domačega okolja anketarji na terenu odkrili še nekaj dodatnih zanimivih ekoloških tržnih gospodarstev.

V vzorec vključene ekološke tržne kmetije so po obsegu KZ nadpovprečno velike (povprečna velikost 25,8 ha), vendar je zanje značilno, da več kot polovico vseh zemljišč najemajo. V anketo vključene kmetije skupaj obdelujejo 3.474 ha KZ, torej smo z anketo zajeli 10 % vseh ekoloških kmetijskih zemljišč in dobrih 5 % (135) vseh ekoloških kmetij v Sloveniji. Struktura kmetijskih zemljišč v uporabi je v primerjavi s sliko ekološkega kmetijstva v Sloveniji seveda mnogo ugodnejša; 71 % obsega travinje, kar 27 % njive, trajni nasadi pa 2 %. Predvsem je pomembno dejstvo, da se pri izbranem vzorcu ekoloških kmetij kaže nadpovprečna »podjetniška« naravnost in usmerjenost v nadaljnji razvoj kmetije (kar 53 % jih je odgovorilo, da se kmetiji odpirajo nove možnosti bodisi v pridelovalno-tržnem pogledu ali pa uvajanju novih (npr. dopolnilnih) dejavnosti na kmetiji). Samo 7 % vprašanih vidi svojo kmetijo kot manj oz. neperspektivno, medtem ko je okoli 40 % kmetov odgovorilo, da bo kmetija v prihodnje ostala v okviru obstoječega obsega pridelave in usmeritve. Izpostaviti velja tudi splošno zadovoljstvo kmetov s kmetovanjem in tudi rezultati njihovega dela (rezultati same kmetije). Kar 65 % vprašanih jih je z rezultati kmetije zelo oz. večinoma zadovoljnih, manj kot 10 % pa je tistih, ki s svojim delom oz. učinki svojega dela niso zadovoljni.

1.3.2 Družbenogeografske značilnosti anketiranih kmetij

Preden predstavimo vsebinske rezultate anketiranja s področja načina in obsega trženja ter druge značilnosti ekoloških kmetij, pa je potrebno na kratko predstaviti tudi tiste vsebine, ki predstavljajo temelj za delovanje celotne kmetije.

Na anketiranih 134 kmetijah (pri eni manjkajo podatki) smo zabeležili skupaj 550 družinskih članov, torej je imela v povprečju anketirana kmetija 4,1 družinskega člana. Na petih kmetijah je živel samo gospodar, na 32 pa več kot 6 družinskih članov – praviloma je v teh primerih šlo za vitalno trigeneracijsko gospodinjstvo. V nadaljevanju bomo izvedli podrobno demografsko analizo in določili stopnjo demografske vitalnosti za vse anketirane kmetije (7 stopenj po Klemenčič s sod., 2008).

Za bodoči razvoj kmetije je odločilno delovanje gospodarja. Zato je poznavanje starostne in izobrazbene strukture gospodarjev velikokrat odločilno za uvajanje novosti, sprememb, novih odločitev ipd. (Klemenčič s sod. 2008). Osnovna informacija je **starost gospodarja**, kjer zelo pogosto izpostavljamo prav problem prepozne predaje kmetije in povprečno visoko starost slovenskih gospodarjev na kmetiji. Ker smo v tej delovni fazi analizirali le starostne razrede, v katere se uvršča gospodar, povprečne starosti anketiranih gospodarjev nismo mogli izračunati. V našem vzorcu kmetij smo zabeležili 10 % mladih gospodarjev (do 35 let), 35 % starih med 35 in 50 let ter ravno toliko tistih med 50 in 60 letom. 20 % vseh pa je starejših od 60 let. Ocenjujemo, da je starostna struktura naših gospodarjev tržnih ekoloških kmetij razmeroma ugodna.

Preglednica 1.6: Starost anketiranih gospodarjev ekoloških kmetij

Starost gospodarja	število	delež (%)
do 35	14	10
36 do 50	47	35
51 do 60	47	35
61 do 70	25	19
nad 70	2	1
Skupaj	135	100

Kot ugodna se je pokazala tudi **izobrazbena struktura** anketiranih gospodarjev. Zgolj končna osnovnošolsko izobrazbo ima 9 %, prevladujejo gospodarji s poklicno in srednješolsko izobrazbo, višjo ali visoko pa jih ima skoraj 20 %. Takšna slika med tržnimi ekološkimi kmeti je pričakovano ugodnejša od slovenskih razmer v kmetijstvu.

Preglednica 1.7: Izobrazbena struktura anketiranih gospodarjev ekoloških kmetij

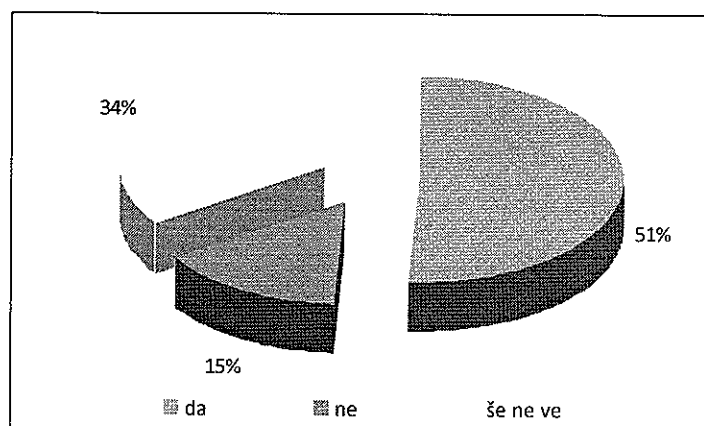
Izobrazba gospodarja	število	delež (%)
osnovna šola	12	8,9
poklicna, srednja	98	72,6
višja, visoka	25	18,5
Skupaj	135	100,0

Povprašali smo tudi po kmetijski izobrazbi gospodarjev. Tudi tu se je pokazalo, da je delež ekoloških gospodarjev na anketiranih kmetijah s kmetijsko izobrazbo nadpovprečno visok, kar 28 % jih ima zaključeno formalno kmetijsko izobrazbo.

V nadaljevanju obdelave podatkov bomo opravili tudi analizo PDM vseh družinskih članov na kmetiji, zaenkrat pa se bomo ustavili le pri **najeti, dodatni delovni sili** na anketiranih tržnih kmetijah. 40 od 135 anketiranih kmetij mora delovno silo najemati. V enem letu je ta najeta delovna sila skupaj opravila 6.975 dni (zelo okvirna ocena), kar v povprečju znaša 124 delovnih dni na kmetijo. V nadaljevanju ankete je velika večina kmetov, ki že potrebujejo delovno pomoč pri svojem delu, izpostavila, da imajo v načrtu še dodaten najem.

Za nadaljevanje oz. bodoči obstoj kmetije je odločilnega pomena **nasledstvo na kmetiji**. To se je pokazalo tudi pri vprašanju o viziji razvoja same kmetije, kjer so anketirani v primeru, da je vizija nejasna, bodoči obstoj pa negotov, najpogosteje povezali s tem, da kmetija nima prevzemnika. Na obravnavanih tržnih ekoloških kmetijah je slika razmeroma negativna, predvsem je zaskrbljujoč visok delež kmetij, kjer je prevzem še negotov. Vendar velja opozoriti, da je bilo precej primerov, ko so ravno izvedli prevzem in na teh kmetijah v naslednjih letih še ne bodo intenzivno razmišljali o nasledniku.

Slika 1.19: Zagotovljen prevzem kmetije na anketiranih tržnih ekoloških kmetijah

1.3.3 Obseg in struktura zemljišč kot osnova za pridelavo hrane

Izkazalo se je, da so kmetje v anketi zelo pravilno navajali podatek o obsegu KZ, ko smo le te preverjali z uradnimi podatki o površinah ekoloških zemljišč, ki nam jih je posredoval MKO. Kar nekaj posameznikov pa je navedlo za leto 2011/2012 celo večji obseg površin ekoloških KZ. Na terenu smo želeli od kmetov pridobiti podatek o obsegu KZU predvsem zaradi podatka o obsegu/deležu najetih KZ. Prav slednja informacija kaže na povsem nova vprašanja v prihodnjem razvoju ekološkega kmetijstva, pa tudi kmetijstva sicer v Sloveniji.

Preglednica 1.8: Anketirane kmetije glede na pridelovalno usmeritev

usmerite v pridelave	število	Delež kmetij (%)	vsa EKO KZ (ha)	povprečna velikost kmetije (ha)
živinoreja	60	44,4	1.852,9	30,9
poljedelst vo	10	7,4	491,9	49,2
trajni nasadi	8	5,9	100,5	12,6
zelenjava	8	5,9	73,3	9,2
mešana	49	36,3	955,4	19,5
Skupaj	135	100,0	3.474,1	25,7

Statistični podatki kažejo postopno povečevanje povprečne velikosti slovenske kmetij (6,4 ha leta 2010). Ekološke kmetije so v povprečju še dvakrat večje (13,1 ha 2012). V naš vzorec zajete kmetije so povprečno velike 25,7 ha, torej bistveno večje od povprečne ekološke slovenske kmetije. To seveda pripišemo dejstvu, da smo v izbor načrtno uvrstili le tržno naravnane. Med izbranimi sta le dve veliki 1 ha, anketirali pa smo tudi 6 kmetij z več kot 100 ha ekoloških KZU. Med pridelovalnimi usmeritvami pa prihaja do precejšnjih razlik. V povprečju so največje v poljedelstvo usmerjene ekološke kmetije (skoraj 50 ha), najmanjše pa zelenjadarske, komaj 9 ha.

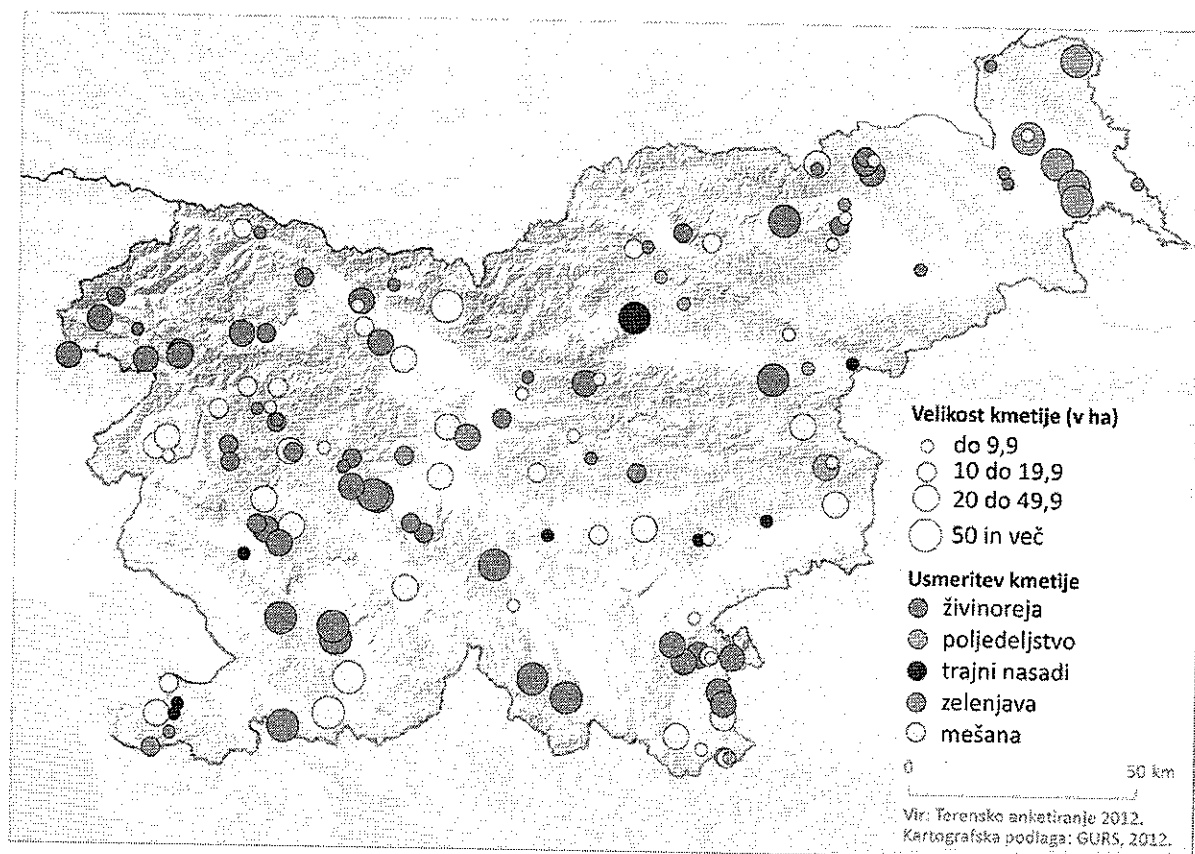
Preglednica 1.9: Anketirane kmetije po velikostnih razredih

velikost kmetije	število	delež (%)
do 9,99	46	34,1
10 do 19,99	31	23,0
20 do 49.99	38	28,1
50 in več	20	14,8
Skupaj	135	100,0

Med anketiranimi kmetijami sicer prevladujejo tiste z do 10 ha KZU (34 %), vendar smo skupaj anketirali kar 43 % kmetij z več kot 50 ha KZU.

Pri prostorskem prikazu se kaže, da smo na skrajnem SV države in južni Sloveniji med tržnimi našli predvsem velike kmetije.

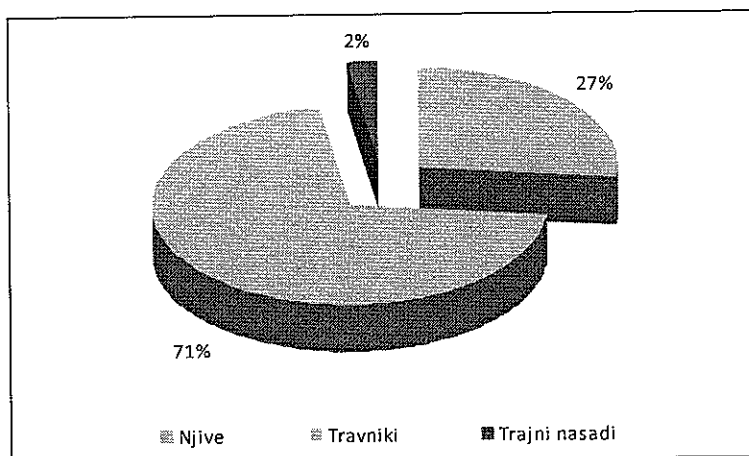
Slika 1.20: Pregled anketiranih ekoloških kmetij po usmeritvi in velikosti

Po pridelovalni usmeritvi med anketiranimi sicer pričakovano prevladujejo živinorejske (skoraj 45 %), vključili smo 49 mešanih kmetij (36 %), 10 je poljedelskih, ki izrazito prevladujejo v vzhodni oziroma SV Sloveniji, vključili pa smo še po 8 kmetij, ki so pretežno usmerjene v gojenje trajnih nasadov (sadjarstvo, oljkarstvo) in zelenjavo. Tak izbor je bil načrten, saj smo želeli pridobiti podatke po vseh glavnih pridelovalnih usmeritvah.

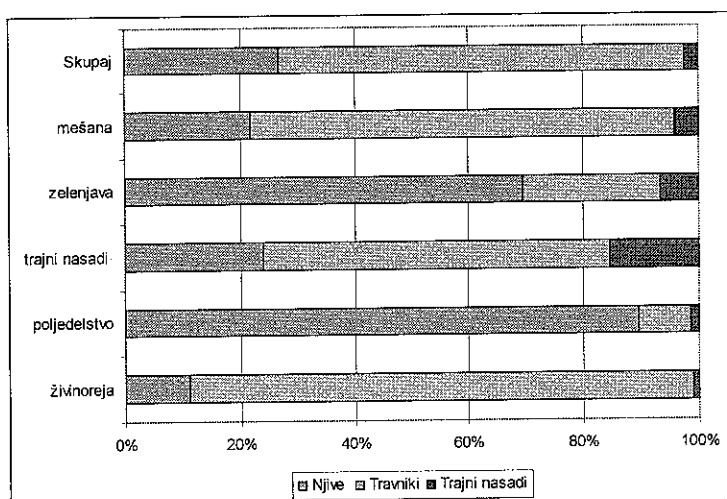
Glede na siceršnje razmere je pričakovan rezultat tudi bolj ugodna struktura kmetijskih zemljišč anketiranih kmetij. Ker so tržno naravnane, so potrebe po njivah večje. Gre za strukturo kmetijskih zemljišč, ki se zelo približa strukturi rabe KZ v Sloveniji.

Slika 1.21: Struktura rabe ekološko obdelanih kmetijskih zemljišč anketiranih kmetij

Glede na pridelovalno usmeritev je struktura kmetijskih zemljišč še bolj prilagojena; pri izrazito poljedelsko usmerjenih kmetijah močno prevladujejo njive, podobno pri zelenjadarskih, prevladujoč delež travinja je pri živinorejskih in mešanih kmetijah, pri kmetijah s trajnimi nasadi pa je delež trajnih nasadov v strukturi rabe skoraj 20 %.

Slika 1.22: Struktura kmetijskih zemljišč glede na usmeritev anketiranih ekoloških kmetij

1.3.4 Problem zadostnega obsega kmetijskih zemljišč

Poleg samega obsega in strukture kmetijskih zemljišč pa do sedaj še nismo ovrednotili lastništva kmetijske zemlje in predvsem možnosti za pridobitev ustreznih ali pa dodatnih kmetijskih zemljišč, katere potrebujejo predvsem razvojno naravnane in tržno usmerjene kmetije. Vse to velja tako za konvencionalne kot tudi ekološke pridelovalce. Vendar je raziskava pokazala, da je to vprašanje še posebej občutljivo prav pri ekoloških tržnih kmetih.

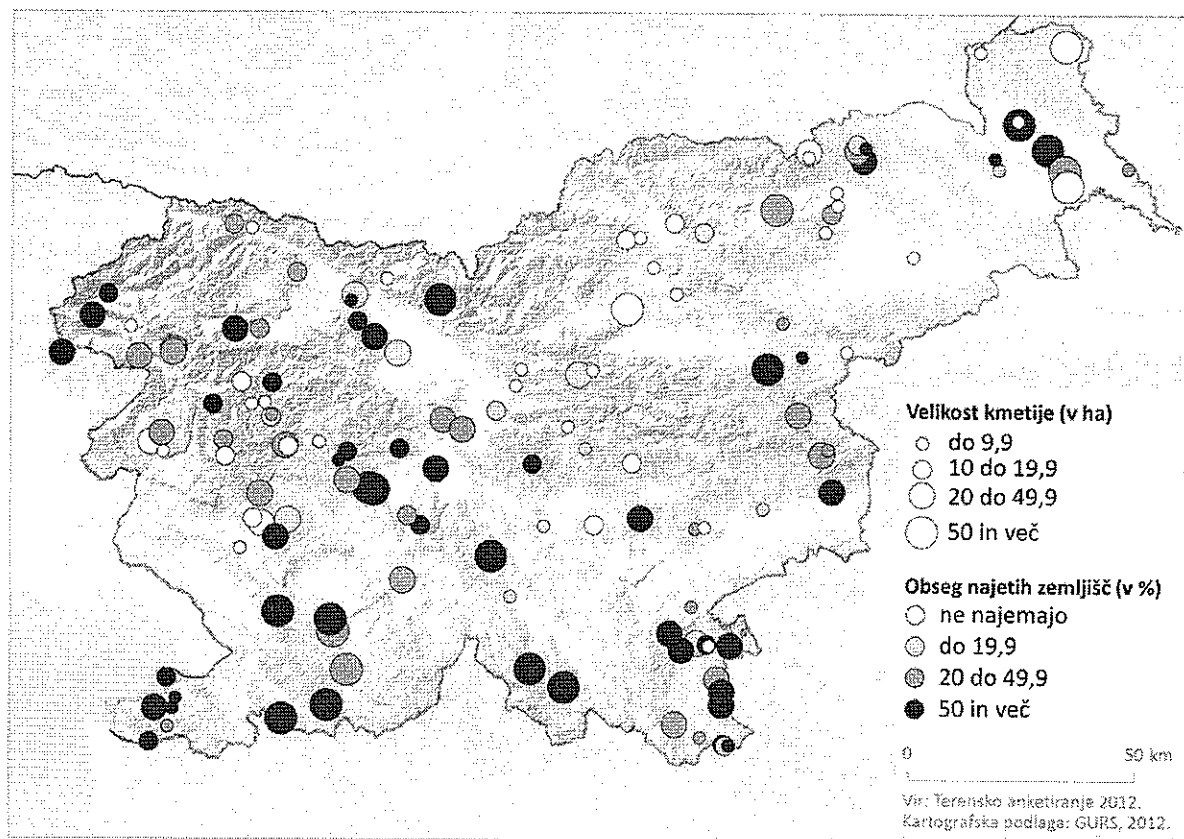
Na terenu se je namreč pokazalo, da v skupini 135 tržnih ekoloških kmetov kar 95 kmetij zemljo najema, v skupni strukturi pa je delež najete kmetijske zemlje celo 55 %. Istočasno se je pokazalo, da med agrotehničnimi ovirami zelo visok odstotke vprašanih ocenjuje problem pomanjkanja kmetijske zemlje kot zelo velik oz. velik problem, hkrati pa so izpostavili, da imajo pri pridobivanju zemlje velike težave.

Preglednica 1.10: Anketirane kmetije po usmeritvi glede na obseg in delež najetih kmetijskih zemljišč

usmeritev pridelave	število	delež	Vsa EKO KZ (ha)	EKO KZ najeta (ha)	Delež najetih KZ
živinoreja	60	44,4	1852,9	1167,2	63,0
poljedelstvo	10	7,4	491,9	205,8	41,8
trajni nasadi	8	5,9	100,5	10,5	10,4
zelenjava	8	5,9	73,3	42,8	58,4
mešana	49	36,3	955,4	483,89	50,6
Skupaj	135	100	3474,1	1910,1	55,0

Glede na pridelovalno usmeritev največji delež kmetijske zemlje najemajo živinorejci in zelenjadarji, najmanj pa tisti, ki so usmerjeni v gojenje trajnih nasadov. Tudi prostorski prikaz anketiranih kmetij še dodatno osvetli problematiko ustreznih količin kmetijskih zemljišč.

Slika 1.23: Anketirane kmetije po deležu najetih KZ od skupnega obsega KZ

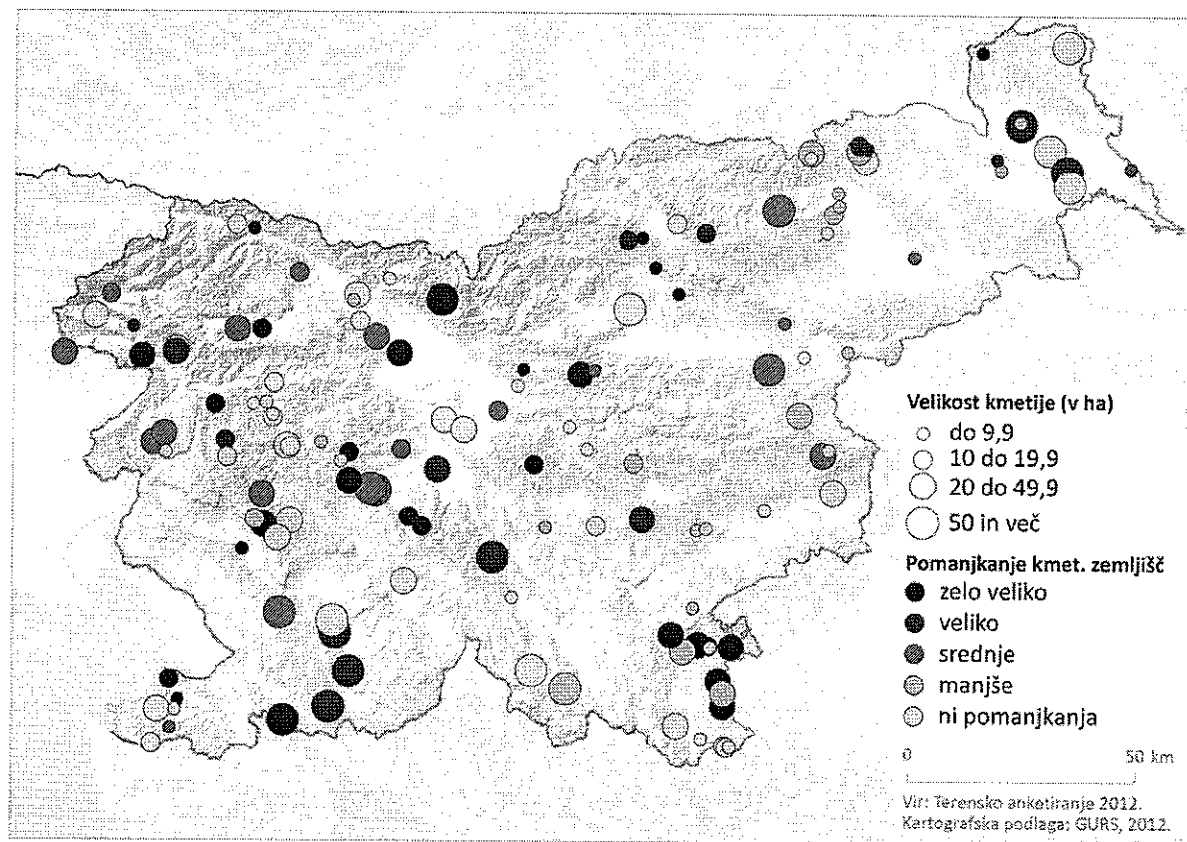

Predvsem je očitno, da večina velikih tržnih ekoloških kmetij skoraj po vsej Sloveniji kmetuje na pretežno najetih zemljiščih. Kar 12 anketirancev najema več kot 50 ha zemlje. Ugotavljamo, da se za najemanje kmetijskih zemljišč bolj pogosto odločajo v južnem delu Slovenije, tako na območju Obalno-kraške kot Notranjske regije in regije Jugovzhodna Slovenija. V hribovitih predelih, kjer so zastopane tradicionalne živinorejske kmetije, je najemanje kmetijske zemlje manj pogosto.

Zakaj je to vprašanje tako pomembno? Še pred nekaj leti smo na ravni celotne države izpostavljali problematiko opuščanja in zaraščanja kmetijskih zemljišč. Številne majhne in ostarele kmetije so propadale, naslednikov in interesentov za obdelovanje njihove zemlje je bilo malo. Vendar se je ta slika v zadnjem medpopisnem obdobju (2000 in 2010) korenito spremenila, vendar pa je obstoječe statistike še ne zaznajo. Aktivni kmetje si v veliki večini prizadevajo, da bi pridobili (najeli ali kupili) dodatna kmetijska zemljišča in razširili svojo pridelavo. To predvsem velja za ekološke tržne kmete, med katerimi je kar nekaj takih, ki so se za kmetovanje odločili šele pred kratkim (in so bili ob tej odločitvi brez lastnih površin, kmetije). Vendar je sistem najemanja zemljišč v praksi urejen zelo »po domače«. Velikokrat

gre za ustne dogovore, brez formalnih pogodb ipd. Pri ekoloških kmetih, ki svojo zemljo obdelujejo brez mineralnih gnojil in sredstev za varstvo rastlin, obenem pa veliko vlagajo v izboljševanje kakovosti tal, pa je taka negotova situacija (lastnik si lahko morda v naslednjem letu premisli) še toliko bolj tvegana, ta negotovost pa seveda vpliva tudi na druge odločitve v zvezi s pridelavo, predelavo in trženjem na kmetiji. Kmetje so ocenjevali tudi nekatere agrotehnične ovire, ki so odločilne za delovanje in bodoči razvoj kmetije. Vsekakor se je pokazalo, da je zelo veliko oz. veliko pomanjkanje kmetijske zemlje eden ključnih razvojnih problemov.

Slika 1.24: Med agrotehničnimi ovirami pomembno mesto zavzema prav pomanjkanje ustreznih količin kmetijske zemlje

Številni kmetje so izpovedali osebne zgodbe o tem, kako težko je pridobiti zemljo, kako so se dogovorne pogodbe na hitro prekinile idr. Če smo še pred leti izpostavljali zaraščanje kmetijske zemlje ter nezainteresiranost kmetovalcev za njeno obdelavo kot enega temeljnih problemov slovenskega kmetijstva, danes izrazito v ospredje stopa pomanjkanje kmetijske zemlje. To je prisotno po večjem delu države (ne le na rodovitnih prodnih ravninah, kjer je

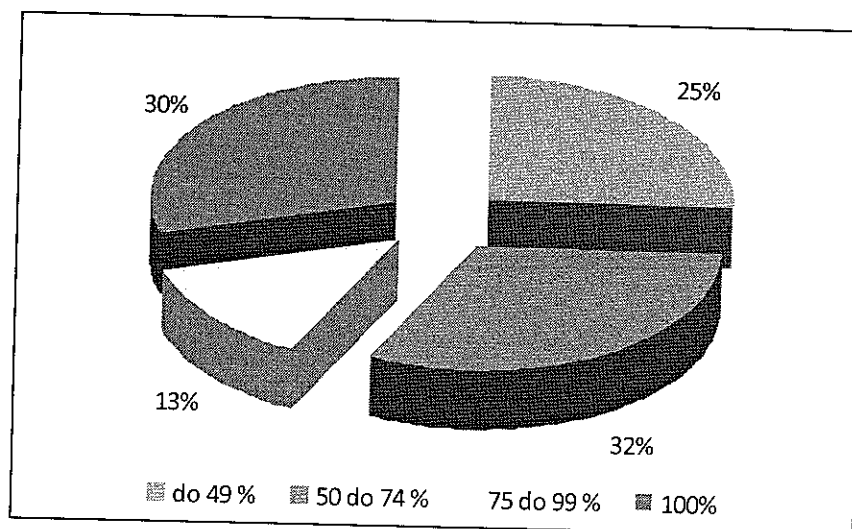
pritisk na zemljišča s strani vseh dejavnosti ogromen), tudi na perifernih območjih, za kmetijstvo manj primernih območjih.

1.3.5 Dohodkovni položaj kmetije

Glede dohodkov smo med anketiranimi ugotavljali dvoje; a) kakšen je delež dohodka iz kmetijstva v strukturi skupnih dohodkov na kmetiji (v gospodinjstvu) in b) v kateri razred se glede na dohodek uvršča celotno kmečko gospodinjstvo po dohodku (ko se odštejejo vsi kmetijski stroški).

Zavedali smo se, da bomo dejansko vrednost razlike med kmetijskimi prihodki in stroški na anketiranih kmetijah zelo težko ugotovili, saj gre za vprašanje, na katerega veliko kmetov ne želi odgovoriti; to se je na terenu tudi potrdilo. Vendar pa smo poleg občutljivega vprašanja o dohodkovnem razredu, v katerega se kmetija uvršča, v vprašalnik vključili tudi več drugih vprašanj, kjer odgovori nanje omogočajo posredno sklepanje o ekonomski uspešnosti kmetij. Glede deleža dohodka iz kmetijstva je slika seveda specifična. V našem vzorcu prevladujejo kmetije, ki v veliki večini dohodek pridobijo zgolj iz kmetijske dejavnosti (30 % takih, ki so od kmetijstva v celoti odvisni in 32 % takšnih, kjer pridobijo iz kmetijstva 75 do 99 % vseh dohodkov). Tudi ti podatki potrjujejo, da smo izbrali ustrezne kmetije – takšne, ki z ekološkim načinom pridelave želijo oz. morajo preživeti.

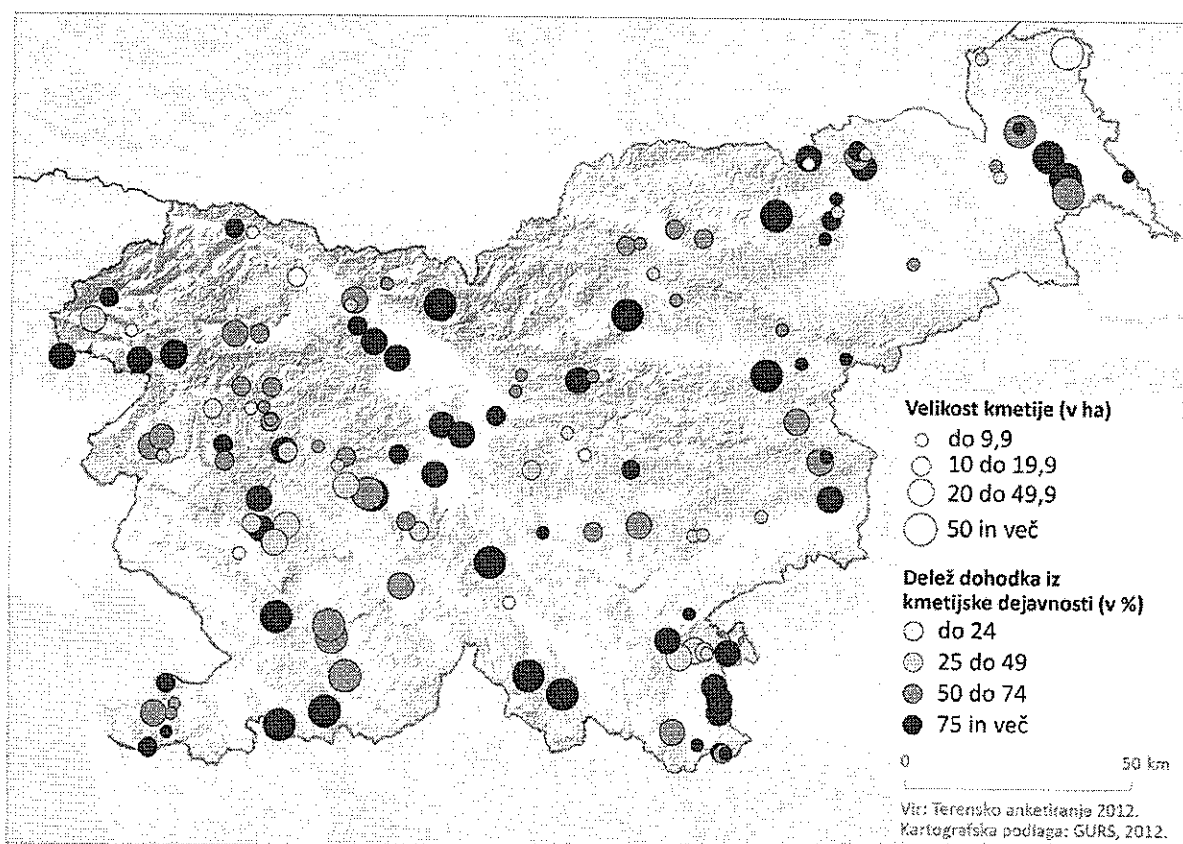
Slika 1.25: Delež dohodka iz kmetijstva na anketiranih kmetijah

Dejansko je le četrтина zajetih ekoloških kmetij takih, ki jim kmetijstvo v strukturi družinskih dohodkov predstavlja manjši delež (pod 50 %).

Pri prostorskem prikazu se ne pokaže nobena očitna zakonitost zastopanosti kmetij, ki imajo prevladujoč vir dohodka iz kmetijske dejavnosti. Te so enakomerno razporejene po celotnem območju Slovenije, prav tako pa se tudi velikost kmetije ne kaže kot odločilni dejavnik, ki vpliva na delež dohodka iz kmetijstva.

Slika 1.26: Anketirane kmetije po deležu dohodka iz kmetijske dejavnosti

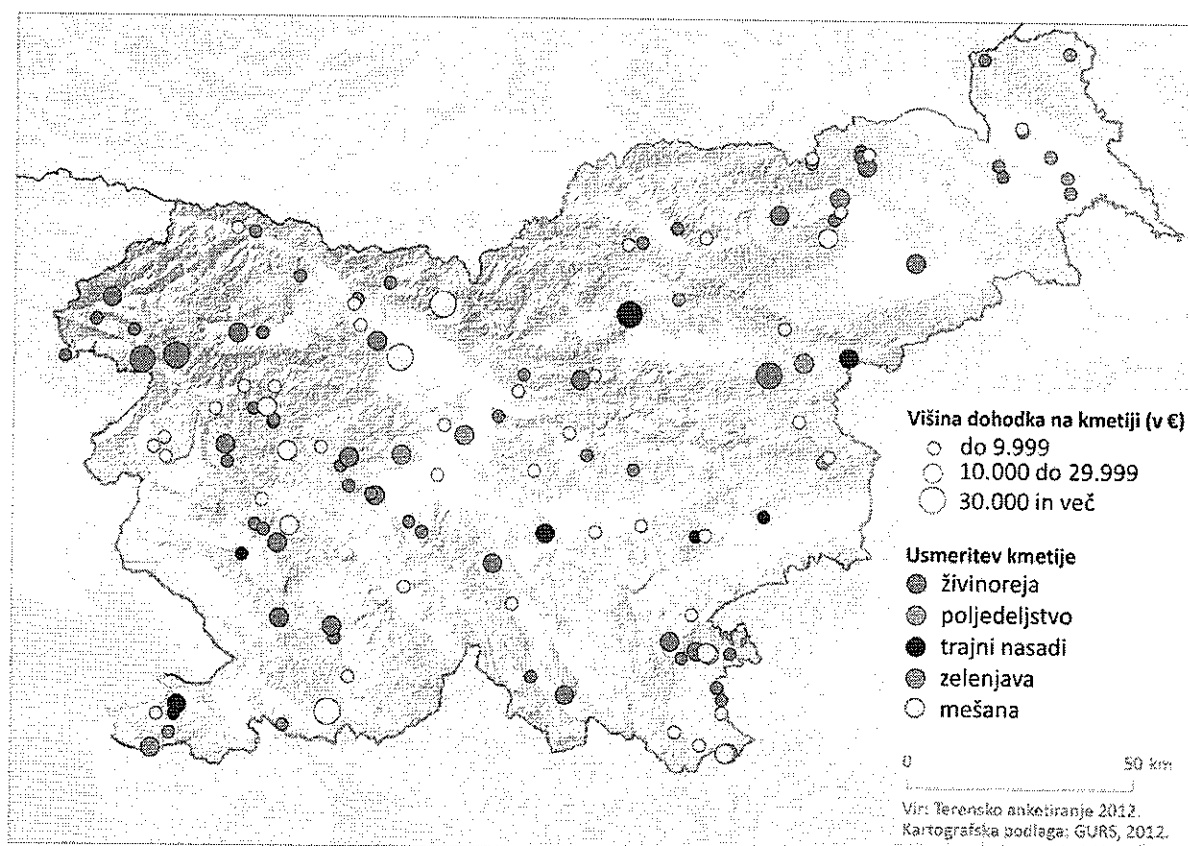

Pri odgovorih na vprašanje »v kateri razred se uvršča vaša kmetija glede na dohodek, ko odštejete vse kmetijske stroške« velja opozoriti na velike razlike med reakcijami posameznikov. Večinoma so kmetje svoje dohodke ocenili kot minimalne, jih podcenjevali (na letni ravni do 5.000 EUR ali med 5.000 in 10.000 EUR). Predvsem je to opazno pri tistih večjih in tržno naravnanih kmetih, ki so v zadnjih letih izvedli večje investicije in so npr. zadolženi. Vsekakor interpretacija teh odgovorov zahteva veliko previdnost.

Pri marsikateri kmetiji se tako postavlja vprašanje, od kod tolikšna investicijska moč v zadnjih petih letih (raznovrstne, velike investicije, praviloma iz lastnih virov), hkrati pa ocenjujejo, da se uvrščajo v najnižji dohodkovni razred (do 5.000 EUR letno). Nekateri pa celo navajajo negativno bilanco, nekaj kmetov pa na to vprašanje ni želelo odgovarjati.

Šest dohodkovnih razredov smo za kartografski prikaz združili na skupaj tri in sicer tiste, ki jim ostane do 10.000 EUR, od 10.000 do 30.000 EUR in nad 30.000 EUR na letni ravni. Med slednjimi ni bilo nobene poljedelske ali zelenjadarske kmetije, le ena s takšnim dohodkom je usmerjena v gojenje trajnih nasadov, sicer pa se v tem razredu nahaja le nekaj živinorejskih in mešanih kmetij. Ocenjujemo, da so ti odgovori kmetov v veliki meri nerealni in kažejo na »stereotipne odgovore« slovenskih kmetov nasploh, kadar govorimo o dohodkih na kmetiji in delovnih pogojih kmetov nasploh. Kritičnost in nezadovoljstvo sta pri tovrstnih anketah pogosto stalnica, vendar je med tržnimi ekološkimi kmeti nadpovprečno veliko število optimistov, ki zelo pozitivno in razvojno naravnano gledajo na prihodnost svoje kmetije in kmetijskega sektorja nasploh.

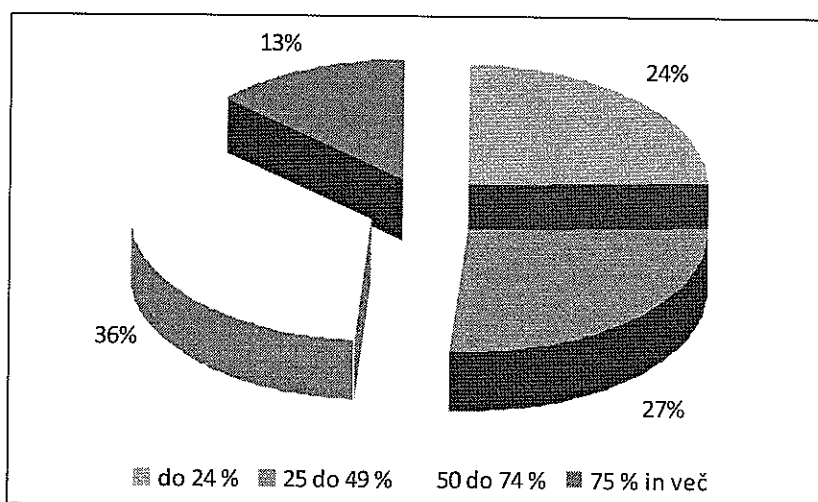
Slika 1.27: Anketirane kmetije glede na višino dohodka na kmetiji

Za posamezno kmetijo smo ugotavljali tudi strukturo dohodkov na kmetiji, pa hkrati tudi strukturo stroškov. Na tem mestu naj med dohodki izpostavimo vlogo kmetijskih plačil – subvencij.

Od vseh 135 anketiranih kmetov jih je 127 navedlo, da subvencije v strukturi njihovih dohodkov na kmetiji predstavljajo omembe vreden delež. Štirje anketiranci so navedli, da v strukturi dohodkov zavzemajo manj kot 10 %.

Slika 1.28: Struktura anketiranih kmetij glede na delež kmetijskih plačil v strukturi dohodkov na kmetiji

Celotna slika pa je razvidna iz grafične ponazoritve, kjer ugotovimo, da približno četrtni tržnih kmetij predstavljajo subvencije razmeroma majhen, zanemarljiv delež dohodka, skoraj 50 % pa je takih, ki jim subvencije predstavljajo več kot polovico celotnega dohodka na kmetiji (13 % oz. 17 kmetijam celo nad 75 %). Vendar velja poudariti dvojnost, na katero smo naleteli med kmeti na terenu. Marsikateri aktiven tržen kmet je ob subvencijah samo zamahnil, da so »le za zraven«, da ne igrajo vloge. Številni so se pritoževali, kako sosednje ekološke kmetije nič ne pridelujejo, veselo pa pobirajo subvencije zaradi obsežnih prijavljenih kmetijskih zemljišč v kontroli.

1.3.6 Prodaja in trženje kmetijskih pridelkov

Analiza obsega pridelave anketiranih kmetij je zaradi heterogenosti pridelkov in zelo različnega podajanja informacij s strani kmetov nemogoča. Tako bomo potencial pridelkov vrednotili s pomočjo uradnih podatkov MKO (Evidenca..., 2012).

Nedvomno pa kvantitativna analiza podatkov o obsegu pridelkov pokaže, da je ekološki kmet sposoben pridelati izjemno velike količine tudi tistih pridelkov, ki nam jih trenutno v Sloveniji z vidika doseganja boljše samooskrbe najbolj primanjkuje – zelenjavo, sadje in žita. Tako smo na terenu evidentirali pridelovalca zelenjave, ki na letni ravni pridelava 100 t zelenjave. Zabeležili smo več večjih pridelovalcev ekološkega mleka, mesa idr., med drugim kar nekaj v prirejo mleka usmerjenih kmetij z letno prirejo prek 100.000 l ekološkega mleka. Na terenu smo pri kmetih beležili ocene količine pridelkov pa tudi dodatne informacije o donosih na hektar ipd. V tem delu so kmetje navajali vse svoje pridelke, bodisi da so pridelovali za trg ali zgolj za lastno porabo.

V nadaljevanju pa smo se osredotočili na tiste pridelke, ki jih kmetje ponudijo tudi na trgu. Predvsem nas je zanimalo, katere pridelke najpogosteje ponudijo slovenskemu kupcu, na kakšen način ekološka hrana dostopa do potrošnika, zanimal pa nas je tudi delež posameznih pridelkov, ki jih kmetje tržijo.

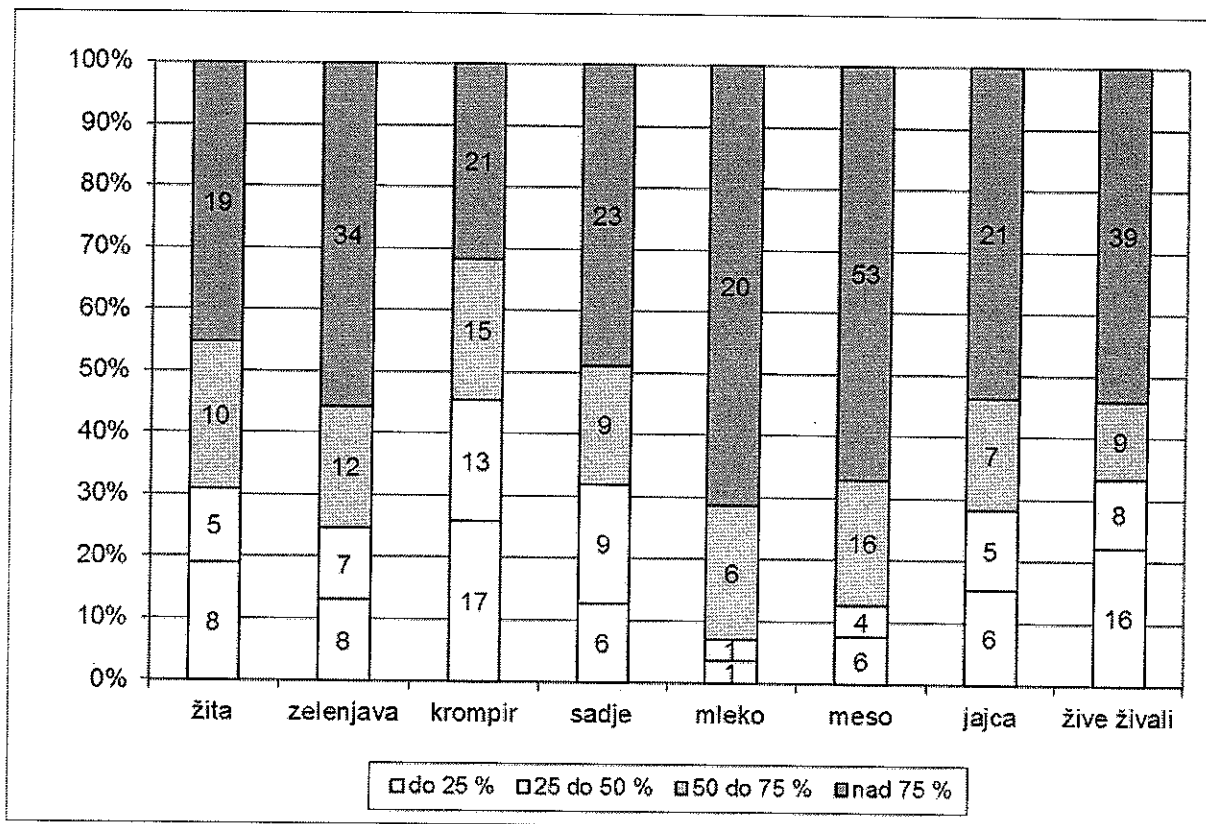
Preglednica 1.11: Število anketiranih kmetov, ki svoje pridelke ponudijo na slovenski prehranski trg

Delež prodanih pridelkov	žita	zelenjava	krompir	sadje	mleko	meso	jajca	žive živali
do 25 %	8	8	17	6	1	6	6	16
25 do 50 %	5	7	13	9	1	4	5	8
50 do 75 %	10	12	15	9	6	16	7	9
nad 75 %	19	34	21	23	20	53	21	39
Skupaj	42	61	66	47	28	79	39	72
Delež kmetij ki trži	31,1	45,2	48,9	34,8	20,7	58,5	28,9	53,3

Po pričakovanjih največji delež vprašanih kmetov prodaja žive živali in meso, preseneča pa razmeroma velik delež tistih, ki prodajajo tudi krompir (49 %) in zelenjavo (45 %). Struktura kmetov glede na delež prodaje posameznega pridelka kaže na dejansko tržno in razvojno naravnost ter tudi usmeritev kmetije. Ta je najbolj izrazita pri kmetijah, ki so usmerjene v prirejo mleka. Mleko za trg prideluje sicer le 28 anketirancev, vendar je kar 20 takih, ki

prodajo praktično ves svoj pridelek. Pri žitih in zelenjavi je delež kmetov, ki načrtno pridelujejo za prodajo in pridelek v celoti prodajo, bistveno nižji.

Slika 1.29: Prodaja posameznih pridelkov glede na delež prodaje

Še večja »ekstenzivnost« prodaje je pri krompirju, kjer veliko anketiranih kmetov prodaja le del pridelka oziroma t.i. tržne viške. Krompir po tradiciji večina predvsem manjših kmetij še vedno prideluje za lastne potrebe, zelo podobno je pri številnih ekoloških kmetijah. Že v preteklih raziskavah (Slabe s sod., 2010) ugotavljamo ključen pomen prodaje ekoloških pridelkov na domu. Slika pri tržnih ekoloških kmetijah ni nič drugačna, v nadaljevanju pa so predstavljene prodajne poti, ki jih kmetje za posamezne pridelke uporabljajo. Naj pa opozorimo, da ni ovrednoten delež prodanih pridelkov po posamezni prodajni poti.

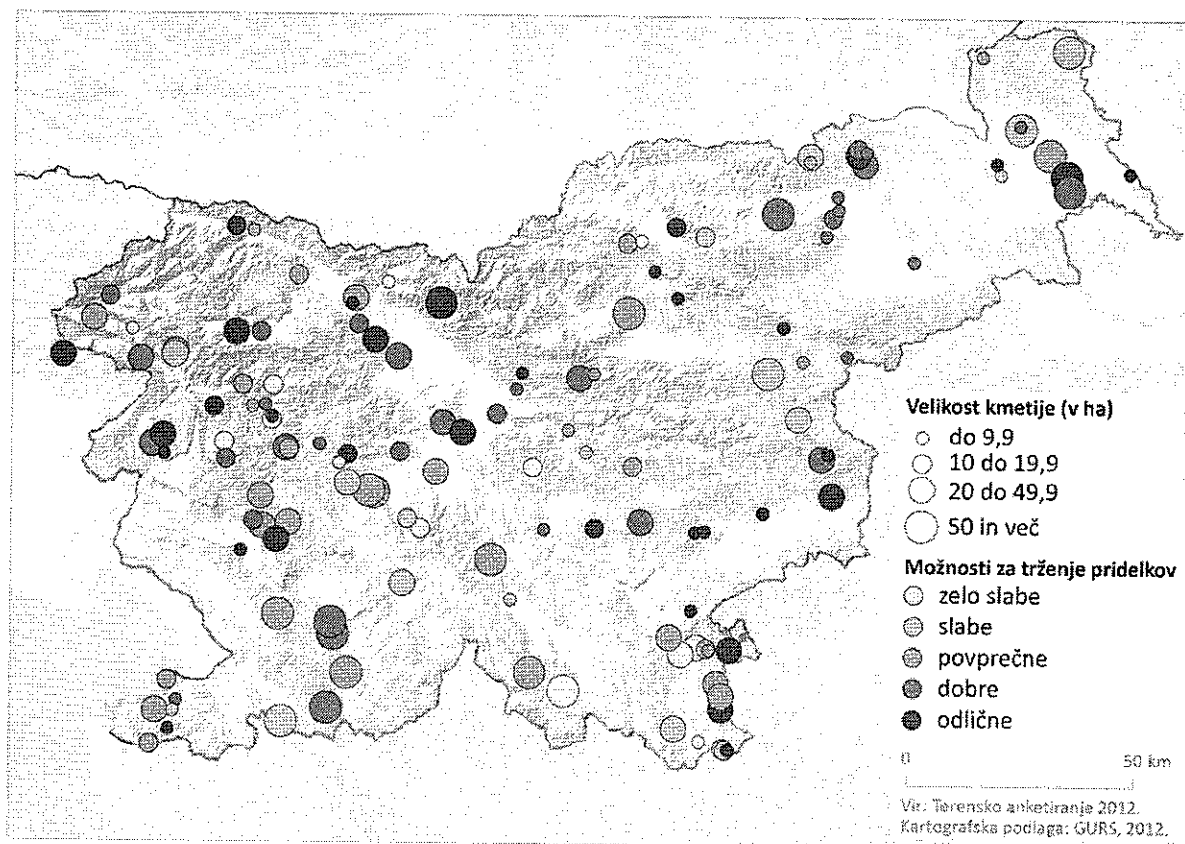
Preglednica 1.12: Prodajne poti anketiranih kmetov za glavne skupine pridelkov

pridelek	na kmetiji	tržnica	zadruga	lokali, trgovine	šole, vrtci	drugo	Število prodajnih poti	% na kmetiji	Število kmetov, ki tržijo
žita	37	15	3	7	0	3	65	88,10	42
zelenjava	48	34	1	11	8	11	113	78,69	61
krompir	54	32	1	5	2	10	104	81,82	66
sadje	42	26	2	2	5	7	84	89,36	47
mleko	18	11	9	6	1	3	48	64,29	28
meso	58	4	21	6	0	2	91	73,42	79
jajca	32	15	1	2	1	2	53	82,05	39
žive živali	62	1	9	0	0	6	78	86,11	72

Tudi analiza odgovorov tržnih kmetov nakazuje, kako pomembna je prodaja pridelkov doma za večino kmetov v Sloveniji. Od vseh kmetov, ki tržijo svoja živila, jih največji delež doma trži žita, sadje in žive živali. Od 61, ki jih trži zelenjavo, jih kar 21 vso zelenjavo (100 %) trži doma. Tudi krompir 26 od 54 kmetov trži 100 % doma, na kmetiji.

Med različnimi tržnimi potmi vse bolj na pomenu pridobiva sodelovanje kmetov s šolami in vrtci; v preteklih letih je bila vzpostavitev povezovanja zaradi sistema javnega naročanja praktično onemogočena, na terenu pa se je pokazalo, da kmetje vse pogosteje že sodelujejo z lokalno šolo in/ali vrtcem, veliko pa jih ima v načrtu to sodelovanje v kratkem vzpostaviti ali celo razširiti.

Slika 1.30: Ocena pogojev za trženje ekoloških pridelkov s strani anketiranih kmetov

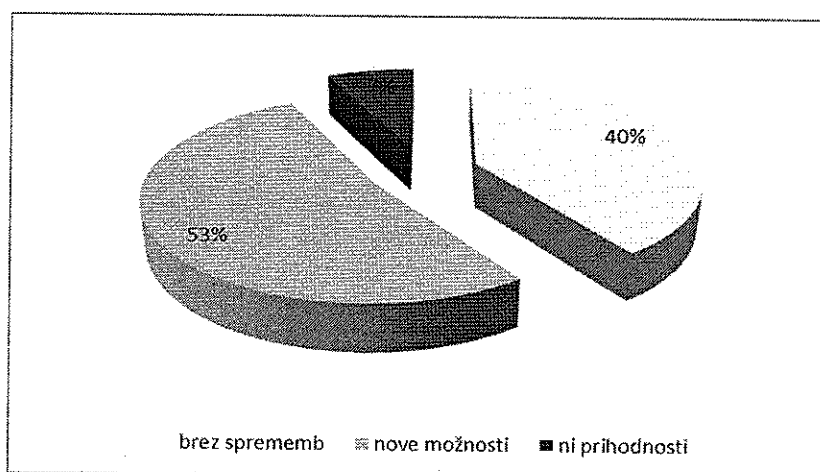

1.3.7 Vizije kmetij in njihova razvojna naravnost

Med kmetijami, vključenimi v raziskavo, večina vidi svojo prihodnost pozitivno; skoraj 53 % vidi nove razvojne možnosti in poti zase oz. za svojo kmetijo ali pa ocenjujejo, da bo stanje na kmetiji ostalo v okviru današnjega obsega (40 %).

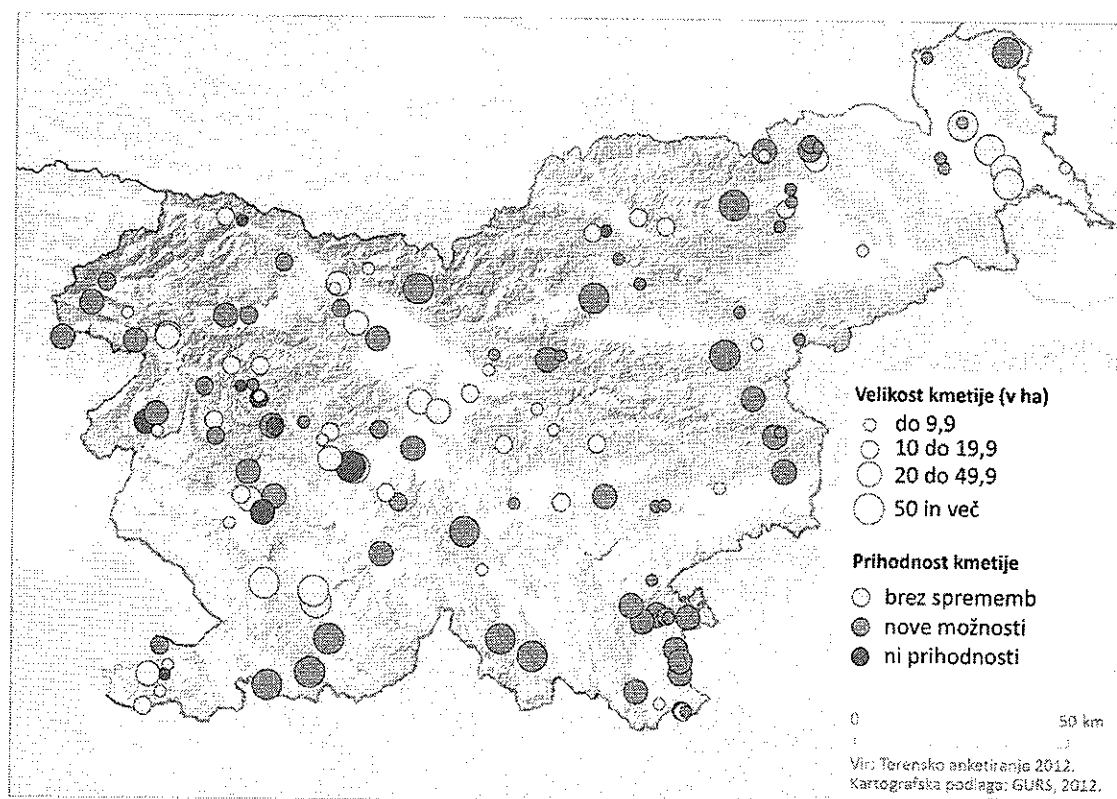
Ker smo v vzorec za anketiranje vključili kmete, ki so v dosedanji zagon in razvoj kmetije ter za vzpostavitev trženja že precej vložili, smo dobili zgolj 10 odgovorov, da kmetija nima prave prihodnosti in da bo postopoma ugasnila. Ta delež odgovorov je kljub vsemu nizek, razlogi pa so navadno povezani z nasledstvom, nekaj kmetov pa je izpostavilo, da se na ekološki način enostavno »ne splača« več pridelovati.

Slika 1.31: Prihodnost kmetije po mnenju anketiranih kmetov

Glede prihodnjega razvoja so najbolj optimistični in razvojno naravnani v južni, JV in vzhodni Sloveniji, medtem ko so kmetje v Osrednjeslovenski regiji in delu Cerkljansko-Idrijskega hribovja glede svoje prihodnosti bolj negotovi.

Slika 1.32: Odgovori posameznih anketirancev glede prihodnosti kmetije

Investicijska aktivnost na kmetiji je zelo povezana z vizijami prihodnjega razvoja kmetije. Kmete smo zaprosili, da naštejejo večje investicije na kmetiji v zadnjih petih letih (do 4

investicije), kdaj in v kaj so investirali, opredelijo velikost investicije in navedejo strukturo virov financiranja. Skupaj smo zabeležili 303 večje investicije na kmetijah, od tega 16 večjih od 100.000 EUR. Anketirani kmetje so v petletnem obdobju skupaj investirali 9,1 mio EUR, povprečna vrednost investicije pa je bila skoraj 30.000 EUR.

Preglednica 1.13: Število in obseg investicij ter viri financiranja anketiranih kmetov

Investicije	Število investicij	skupna vsota (EUR)	100 % lastna sredstva	100 % nepovratna sredstva	prisotna nepovratna sredstva
investicija 1	124	5.862.654	73	1	28
investicija 2	89	1.841.750	63	1	21
investicija 3	60	717.910	43		13
investicija 4	30	666.249	20		8
Vse investicije skupaj	303	9.088.563	199	2	70

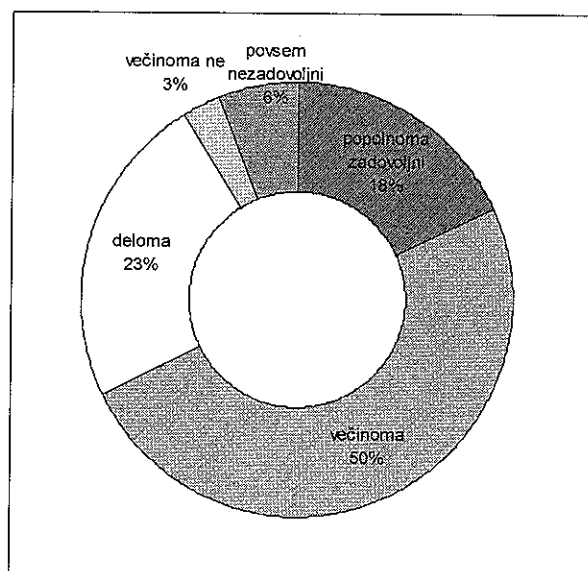
Med investicijami velja izpostaviti nekaj posebnosti; npr. primer kmetice, ki je pred nekaj leti investirala v nakup in vzpostavitev celotne kmetije. Precej investicij je bilo v rastlinjake (zelenjadarske), številne v nakup kmetijskih zemljišč.

Naj pa izpostavimo, da je bilo 65 % investicij izvedenih izključno iz lastnih sredstev kmeta, pri le 70 investicijah (manj kot četrtina vseh) pa so kmetje investorji pridobili tudi določena nepovratna sredstva. Prav na tem mestu so poudarili, da je najbolj enostavno in priročno pridobiti manjše zneske na občini (investicije v manjše kmetijske stroje ipd.), medtem ko je večja investicijska sredstva (npr. za vzpostavitev predelave – primer sirarne) skoraj nemogoče pridobiti. Na terenu smo zabeležili le 2 investiciji, ki sta bili v celoti pokriti z nepovratnimi sredstvi (obnova senika in nakup večjega stroja).

Pri analizi investicij se je pokazalo, da so kmetje na eni strani kljub vsemu investicijsko aktivni (in imajo še številne dodatne načrte), po drugi strani pa je dostop do sredstev zelo otežen. Tako so nepovratna sredstva, še bolj pa posojila, večini anketiranih kmetov praktično nedostopna.

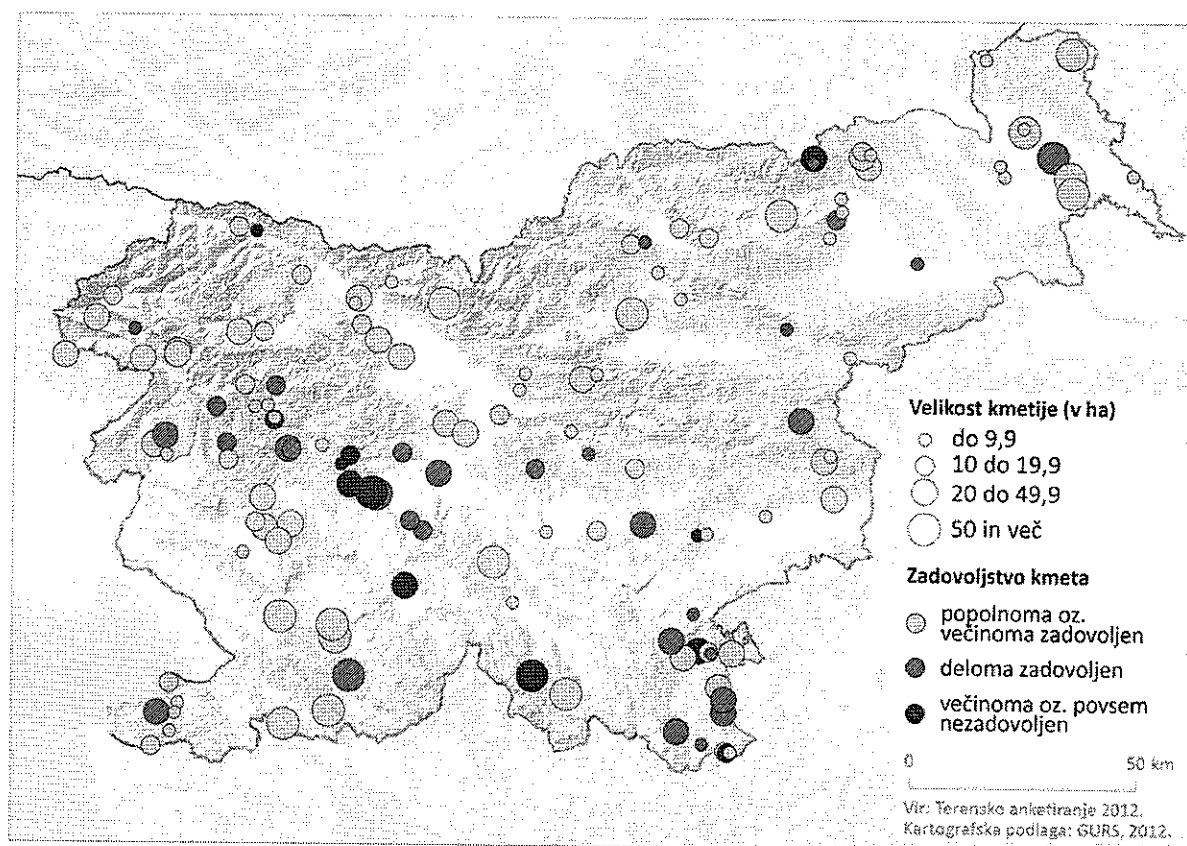
Povsem na koncu ankete smo vsakega kmeta zaprosili, da od 1 (zelo zadovoljen) do 5 (povsem nezadovoljen) **oceni svoje zadovoljstvo z rezultati**, ki jih daje njegova kmetija, svoj odgovor pa podkrepi s krajšo obrazložitvijo oz. stališčem. Pričakovali smo razmeroma pozitiven odnos ekoloških pridelovalcev do dela in do samega kmetijstva, nismo pa pričakovali tako vsesplošnega zadovoljstva, ki je značilen za veliko večino anketiranih tržnih ekoloških pridelovalcev.

Slika 1.33: Zadovoljstvo anketirancev z rezultati, ki jih daje kmetija

Kar 68 % vseh vprašanih je z rezultati popolnoma oziroma večinoma zadovoljnih, na drugi strani pa je le 10 vprašanih (manj kot 10 %) s svojim položajem in rezultati kmetovanja nezadovoljnih.

Slika 1.34: Zadovoljstvo anketirancev z rezultati, ki jih daje kmetija

Kmetje so med samo anketo vseskozi izpostavljali »slabosti« in ovire, s katerimi se pri svojem delu, trženju, pa tudi v boju z naravnimi razmerami soočajo. Vendar se je prav pri zaključnem vprašanju pri večini vprašanih pokazala njihova prava narava, odnos do svojega dela, do kmetije, do zemlje. Kot pomembna prednost samega poklica in načina dela se je pokazala tudi »lastna svoboda«, možnost odločanja, lastnega načrtovanja. Prav samoiniciativnost je za ekološke pridelovalce marsikdaj značilna. Kmet srednje generacije pravi: »Delam, kar hočem! Nisem toliko odvisen, kot v kakšni "redni službi". Poleg zadovoljstva mi ta poklic daje svobodo«. Spet drugi pravi: »Imam občutek družbeno koristnega in ustvarjalnega dela. Ter zdrav način življenja!«. Pa še kmet s Koroške: »Več kot delati, v življenju ne moreš. Prednost je, da si pri delu svoboden in zadovoljen, ko vidiš, da si nekaj naredil.«. Seveda je bil marsikdo bolj kritičen. Npr. kmet s SV dela Slovenije pravi: »Lahko bi bile večje razlike med subvencijami eko in konvencionalno, eko pridelki pa so še vedno premalo cenjeni.«. Ali pa »Država se ne zmeni za razvoj kmetijstva!«.

Na splošno so kmetje velikokrat navajali zadovoljstvo ob dejstvu, da jih kupci, potrošniki cenijo, so zadovoljni s pridelki. In prav povezava kmet pridelovalec in kupec je ključna za bodoči, bolj tržno in slovenskim kupcem dostopno naravnan sistem ekološkega kmetovanja.

Obsežno novo vedenje o delovanju tržnih ekoloških kmetij omogoča bolj razvojno usmerjanje te kmetijske panoge, ustrezne rešitve pa bo potrebno iskati v sodelovanju z odgovornim resorjem. Predvsem pa ugotavljamo, da dejansko na območju cele Slovenije že delujejo posamezni tržno in nasploh konkurenčno zelo inovativni ekološki pridelovalci, še zlasti pa obstajajo možnosti za bistveno povečanje kakovosti kvalitativen dvig ekološkega kmetovanja in količinsko povečanje obsega slovenskih ekoloških pridelkov.

1.4 Sklepi in priporočila

Rezultati obsežne terenske raziskave so odgovorili na naša ključna vprašanja: kako so ekološke kmetije po različnih pridelovalnih usmeritvah v praksi uspešne, ter kateri dejavniki najbolj vplivajo na njihov (ne)uspeh. Poleg tega smo z analizo podatkov o ekoloških kmetijah in ekoloških pridelkih na ravni regij in občin prišli do ugotovitev, ki omogočajo ne le vpogled v sedanje stanje ekološke pridelave na teh ravneh, temveč tudi zelo zanimive sklepe o potencialu za razvoj ekološkega kmetijstva (zlasti tržno usmerjenega) na ravni regij in občin. Kljub nekaterim omejitvam baz podatkov, ki smo jih uporabljali tako za oblikovanje vzorca za anketiranje kmetij kot za ocene vrste in količine ekoloških pridelkov, smo uspeli zagotoviti kakovost in verodostojnost rezultatov, ki nam tako omogočajo vrsto novih sklepov o slovenski (tržni) ekološki pridelavi, njenih perspektivah in potencialih.

1.4.1 Zemljiške in družbenogeografske značilnosti tržno usmerjenih ekoloških kmetij

Rezultati anketiranja so pokazali, da je povprečna velikost tržno usmerjene ekološke kmetije iz našega vzorca s 25,8 ha skoraj še enkrat večja od siceršnje povprečne velikosti slovenske ekološke kmetije (ta je v letu 2012 znašala 13,1 ha) in več kot štirikrat večja od povprečne slovenske kmetije (6,4 ha). Ob tem ne smemo pozabiti omeniti, da imajo naše anketirane kmetije več kot polovico zemljišč v najemu. Potrjuje se tudi naše predvidevanje, da se bodo v vzorcu tržno usmerjenih ekoloških kmetij pokazale tudi razlike v strukturi rabe kmetijskih zemljišč v primerjavi s celotno populacijo slovenskih ekoloških kmetij. Kot kažejo rezultati, so te razlike z vidika prizadevanj za povečevanje samooskrbnosti z ekološko hrano (pa tudi

samooskrbnosti s hrano nasploh) pozitivne, saj je delež travinja z 71 % pri tržno usmerjenih ekoloških kmetijah bistveno manjši od tistega pri celotni populaciji (87,4 % v 2012), bistveno večji pa je delež njiv (27 % v primerjavi z 8 %). Le pri trajnih nasadih je bil z 2 % v našem vzorcu delež manjši od tistega pri celotni populaciji (4,3 %); vendar pa je treba upoštevati, da je pri celotni populaciji kar 74 % trajnih nasadov ekstenzivnih.

Tudi z vidika družbenogeografskih značilnosti tržno usmerjenih ekoloških kmetij je slika precej pozitivna: starostna struktura gospodarjev je razmeroma ugodna (le petina je starejših od 61 let), pa tudi izobrazbena struktura je dobra (le slabih 9 % gospodarjev z osnovno šolo, 18,5 % pa z višjo in visoko šolo). Sklepamo lahko, da se za resnejši obseg tržne ekološke pridelave odločajo gospodarji, ki so v povprečju mlajši od povprečja celotne populacije, in pa nadpovprečno izobraženi. Verjetno bi podobno sliko našli tudi pri konvencionalnih tržno usmerjenih kmetijah. Ne glede na to pa ti družbenogeografski dejavniki kažejo, da je ekološko kmetijstvo privlačno za takšne kmetije, ki v kmetovanju iščejo trajnejšo perspektivo in se v to metodo usmerjajo tudi na osnovi svoje osveščenosti, poznavanja razmer na trgu (povpraševanje po ekoloških živilih) in zadostnega začetnega znanja, ki je potrebno za preusmeritev iz konvencionalne v ekološko pridelavo. Zato potencialne ekološke kmete lahko iščemo zlasti v tem delu kmetijske populacije, kar pomeni, da bi veljalo ukrepe za povečanje ekološke tržne pridelave usmeriti zlasti nanjo.

Vzrok za to, da je struktura rabe kmetijskih zemljišč z vidika večje samooskrbnosti bistveno ugodnejša pri tržno usmerjenih kmetijah, je morda primarno bolj posledica odločitve za tržno ekološko pridelavo kot pa obratno, da bi se ekološke kmetije z ugodnejšo strukturo bolj odločale za tržno pridelavo (čeprav je tudi to lahko vzrok). To bi lahko sklepali zato, ker tržno usmerjene ekološke kmetije v zelo velikem obsegu najemajo kmetijska zemljišča (z ustreznimi možnostmi kmetijske rabe), in kot kažejo odgovori kmetov, bi kmetijska zemljišča najemale oziroma kupovale še v večji meri, če bi to bilo možno. Podporo temu sklepi lahko najdemo tudi v dejstvu, da se tržna ekološka pridelava zelenjave pojavlja po vseh regijah ne glede na večjo ali manjšo primernost pridelovalnih razmer, čeprav je res, da je obseg večji tam, kjer so razmere ugodnejše.

Vse to pomeni, da bi se določen del obstoječih (in prihodnjih) ekoloških kmetij v večji meri odločal za tržno pridelavo zelenjave, če bi bilo za to dovolj spodbud (ne nujno finančnih) in ustrezno podporno okolje (možnosti za prodajo, znanje oziroma strokovno svetovanje ipd.).

1.4.2 Ekonomska uspešnost tržno usmerjenih ekoloških kmetij

Ekonomska uspešnost kmetij lahko ocenjujemo le znotraj opredeljenega konteksta. V objektivnem smislu lahko ekonomsko uspešnost ocenjujemo s pomočjo (pozitivne ali negativne) razlike med kmetijskimi prihodki in stroški, ki je seveda prav tako pogojena z dejavniki aktualnega ekonomskega okolja, zlasti prodajnih cen pridelkov na kmetiji in plačil iz naslova Skupne kmetijske politike. Vendar pa je ocena ustreznosti razlike med kmetijskimi prihodki in stroški z vidika kmeta tudi subjektivna; predstave o tem, kolikšen dohodek je za kmetijo še sprejemljiv, dober idr. se med kmeti/kmetijami razlikujejo. Poleg tega pa kmet uspešnosti svojega dela in zadovoljstva z njim ne vrednoti samo po ekonomski plati, temveč tudi z vidika vrste drugih dejavnikov: doživljanja vrednosti lastnega dela kot prispevka družbi, odziv družbe (in potrošnikov oziroma kupcev) na njegovo dejavnost, lastnega počutja ob delu in zaradi dela, idr. V naši raziskavi smo skušali ugotoviti oboje, tako objektivno ekonomsko uspešnost kot subjektivno doživljanje uspešnosti lastne dejavnosti s strani gospodarja oz. gospodarice kmetije. Kot že omenjeno, večina kmetov ne želi odgovoriti na vprašanje o dejanskih dohodkih na kmetiji. Zato smo odgovore o dohodkovnem razredu, v katerega se kmetija uvršča, dopolnili z odgovori na druga vprašanja, ki omogočajo posredno sklepanje o ekonomski uspešnosti kmetij oziroma dajo bolj realno sliko le-te.

Po eni strani je večina kmetov svojo kmetijo uvrstila v prva dva najnižja dohodkovna razreda, ponujena v vprašalniku. Po drugi strani pa je prav tako večina kmetov izrazila veliko stopnjo zadovoljstva z rezultati, ki jih daje njihova kmetija. To bi nas sicer lahko navedlo na sklep, da so ekološki kmetje v povprečju zelo skromni v svojih finančnih potrebah in pričakovanjih. Vendar pa smo po drugi strani zasledili precejšnjo investicijsko aktivnost na zajetih kmetijah, ki poleg tega temelji na večinoma lastnih sredstvih. To lahko pomeni, da kmetije sicer ustvarijo večje dohodke, vendar jih obenem tudi veliko vlagajo v razvoj svoje dejavnosti. Pomen kmetijskih plačil iz naslova Skupne kmetijske politike/Programa razvoja podeželja je po anketiranih kmetijah različen. Veliki večini sicer predstavljajo omembe vreden delež v prihodkih, vendar pa je skoraj polovica kmetij takih, kjer ta delež znaša več kot polovico celotnega prihodka kmetije, četrtini pa pomenijo zanemarljiv delež.

Nedvomno kmetijska plačila v sedanjih razmerah v precejšnji meri vplivajo na dohodkovno sliko večine ekoloških kmetij in s tem na privlačnost usmerjanja v ekološko kmetovanje. Vendar pa ni nič manj dvoma o tem, da dosedanja politika kmetijskih (okoljskih) plačil ni bila

dovolj ciljno usmerjena, kar se kaže v še vedno nesorazmerno visokem deležu travinja v slovenskem ekološkem kmetijstvu in nizkem deležu njiv in trajnih nasadov, ki močno odstopa od slike v konvencionalnem oziroma celotnem sektorju kmetijstva. O tem več kasneje, na tem mestu pa sklep, da je v skladu z nacionalnimi cilji potrebno ta nesorazmerja odpraviti in tudi kmetijska plačila usmeriti tako, da bodo bolj učinkovita tako pri povečevanju samooskrbnosti z ekološkimi živili (zlasti zelenjava, sadje in žita) kot pri varovanju okolja in narave (večji delež ekoloških kmetij v panogah, ki so največji porabniki kemičnih fitofarmaceutskih sredstev in dušikovih mineralnih gnojil – zelenjadarstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, pridelava žit – zlasti koruze, ipd.). Ob tem je odveč utemeljevanje, da morajo višine kmetijskih okoljskih plačil za posamezne kulture nujno odražati izgubljeni dohodek. Po eni strani so izračuni izgubljenega dohodka za ekološko kmetijstvo (in tudi druge ukrepe KOP v dosedanjem PRP, na primer integrirana pridelava) s strokovnega vidika sporni, po drugi pa analiza teh plačil v drugih državah oziroma regijah EU kaže, da gre pri višini plačil predvsem za politične odločitve (Sanders in sod., 2011). Nobenega razloga torej ni, da višine plačil ne bi oblikovali tako, da bi bolj spodbujala (tržno) pridelavo zelenjave, sadja in žit – torej pridelkov, kjer je domače ponudbe najmanj, povpraševanja pa največ.

Opozorimo naj tudi na visok potencial tržno usmerjenih ekoloških kmetij za ustvarjanje delovnih mest (rezultati glede obsega najemanja delovne sile in zaposlenosti članov družine na kmetiji), ki jih poleg tega lahko štejemo tudi med zelena delovna mesta, saj nastopajo v izrazito trajnostno naravnem sektorju – ekološki pridelavi.

1.4.3 Prodaja in trženje

Na našem izbranem vzorcu tržno usmerjenih ekoloških kmetij se je še enkrat potrdil velik pomen neposredne prodaje ekoloških pridelkov na kmetiji, tako kot smo to ugotovili že v prejšnji raziskavi (Slabe in sod., 2010). Če smo v raziskavi iz l. 2010 ugotavljali, da ekološke kmetije v povprečju prodajo dve tretjini svojih pridelkov na domu, pa je ta delež v našem vzorcu še večji. Višina deleža odraža zlasti specifičnost trženja posamezne vrste pridelka, zaradi česar je še najmanjši (64,29 %) pri mleku, saj kmetije lahko na domu prodajo le omejene količine svežega mleka. Pri ostalih pridelkih pa delež prodaje na domu znaša nad tri četrtine in je še največji pri sadju (89,36 %) in žitih (88,10 %), saj je npr. jabolka idr. možno skladiščiti dlje na sami kmetiji, pa tudi neposredni potrošniki jih zato kupujejo v večjih količinah.

Raziskava je sicer pokazala, da večina anketiranih kmetij prodaja po več tržnih poteh, a so ostale poti (tržnica, zadruga, lokali, trgovine, šole/vrtci, drugo) v primerjavi s prodajo na kmetiji bistveno manj pomembne. Še najpomembnejša med temi je (ekološka) tržnica, kjer kmetije prodajajo predvsem zelenjavo, krompir in sadje. Tudi tu potrjujejo ugotovitve iz prejšnje raziskave, ki je ugotavljala precejšen pomen (ekoloških) tržnic (Slabe in sod., 2010). Prodaja na domu je torej trenutno tudi za veliko večino slovenskih ekoloških kmetij najboljša možnost, kar je najbolj pogojeno z razmerjem med obsegom pridelave in povpraševanjem po ekoloških pridelkih na sami kmetiji, torej ko so potrošniki pripravljeni priti ponje na kmetijo. Pri tem kmetije dosegajo najboljšo ceno (saj ni posrednikov), ki pokrije tudi dodaten delovni čas za samo pripravo pridelkov in prodajanje.

Glede na to, da nad 80 % prometa z ekološko hrano poteka prek supermarketov (Slabe in sod., 2010), kjer še vedno izrazito prevladujejo uvožena ekološka živila, nas seveda zanima, v kolikšni meri naše tržno usmerjene kmetije že sodelujejo tudi v tem tržnem segmentu. V raziskavi smo sicer ugotavljali število in pomen tržnih poti za posamezne skupine ekoloških pridelkov slovenskih tržno usmerjenih ekoloških kmetij, ne pa tudi dejanskih količin, ki jih kmetije po različnih poteh prodajajo. Vendar pa je raziskava pokazala, da obstajajo posamezni veliki pridelovalci, ki svojih pridelkov zagotovo ne morejo tržiti neposredno; to velja še zlasti za mleko in zelenjavo. Dejansko se slovenska ekološka zelenjava občasno že pojavlja v supermarketih, tako običajnih (zlasti Mercator) kot specializiranih ekoloških (npr. Kalček). V primeru ekološko pridelane zelenjave se praviloma tudi ne dogaja, da bi jo kmetije prodajali kot konvencionalno, se pa to še vedno dogaja pri mleku pri posamičnih manjših rejcih, veliko pogosteje pa pri mesu in pri živih živalih.

Iz tega izhajajo tudi potrebe po ustreznih ukrepih. V primeru zelenjave, pa tudi sadja in poljščin/žit, gre zlasti za spodbujanje povečevanja obsega pridelave s pomočjo ustreznějšíh kmetijskih plačil ter ukrepov za razvoj podpornega okolja, zlasti prenosa specializiranih znanj, pa tudi dostopnosti investicij za specializirano mehanizacijo v ekološkem zelenjadarstvu in poljedelstvu, izboljšanju dostopnosti sredstev za varstvo in krepitev rastlin v ekološki pridelavi (vklj. z biotičnim varstvom), pa tudi ustreznih semen in sadik. V primeru mleka in mesa pa so najbolj potrebni ukrepi za razvoj podpornega okolja, zlasti za spodbujanje tržnega sodelovanja rejcev ter vzpostavljanja ustreznih tržno-predelovalnih kapacitet. Ob izboljševanju teh dejavnikov pa je oziroma bo smiselno tudi nadaljnje povečevanje obsega prireje mleka in mesa, oziroma nadaljnje preusmerjanje v ekološko rejo.

Glede na to, da smo anketirali ekološke kmetije, ki so tržno dejavne oziroma usmerjene in torej že imajo razvit svoj sistem trženja in pogosto svoje redne kupce, ni nepričakovano, da kmetje možnosti za trženje na svoji lokaciji niso ocenjevali kot zelo slabe. Najbolj zadovoljni so ekološki kmetje v osrednji in SZ Sloveniji, kar je gotovo zlasti odraz večjega povpraševanja v urbanih središčih, zlasti v Ljubljani in Mariboru. Več truda pa morajo v trženje vložiti ekološke kmetije v južni oziroma JZ Sloveniji. Obenem pa se tudi na terenu jasno kaže, da je celotnega povpraševanja po (slovenskih) ekoživilih več kot ponudbe; marsikateri kmet je namreč poudaril, da bi lahko prodal več, vendar mu njegove obstoječe kapacitete (kmetijska zemljišča, delovna sila...) tega ne omogočajo. Tudi to seveda potrjuje, da so nujni ustrezni ukrepi za nadaljnjo širitev obsega ekološke pridelave, kot opisujemo v zgornjem odstavku.

Posebno obravnavo zasluži trženje slovenskih ekoloških živil prek javnega naročanja. Ugotovili smo, da je vse bolj pomembna tržna pot tudi prodaja šolam in vrtcem; na terenu se je pokazalo, da kmetje vse pogostejše sodelujejo z lokalno šolo in/ali vrtcem, veliko pa jih ima v načrtu to sodelovanje v kratkem vzpostaviti ali celo razširiti. To pomeni, da je zaznati premike na terenu, vendar pa so ti še vedno nezadostni v primerjavi z obstoječim potencialom. Čeprav je bil doslej v Uredbi o zelenem javnem naročanju (ZeJN) zapisan obvezen letni delež 5 % ekoloških živil in se bo ta v l. 2014 dvignil na 10 %, pa se v praksi pojavlja veliko težav. Mnogi javni zavodi kljub ustrezni ponudbi (vključno z zmerno ceno) ne odločajo za naročanje slovenskih ekoloških živil. En razlog je v dejstvu, da je sistem javnega naročanja (še vedno) izjemno zapleten in da se javni zavodi, ki naročajo večje količine živil, tudi v strahu pred morebitnimi posledicami napak pri oblikovanju naročila odločijo za to, da jim naročilo oblikujejo pravniki. Ti pa niso ne seznanjeni in osveščeni o pomenu (lokalnih) ekoloških živil in se izogibajo upoštevanju vsakršnim drugačnim merilom kot ceni. Druga velika pomanjkljivost pa je, da izvajanja Uredbe o ZeJN še ne nadzira nihče in da tudi niso predvidene sankcije za njeno kršitev.

Potreben ukrep je zlasti nadaljnje osveščanje javnih naročnikov o pomenu LOKALNO pridelane ekološke hrane. Vsekakor je potreben tudi nadzor izvajanja Uredbe o ZeJN, po potrebi pa bi bilo treba razmišljati tudi o uvedbi sankcij za kršitve Uredbe. Vendar pa je treba primarno skrbeti za zadostno osveščenost, sicer bi lahko v javne zavode prihajal prevelik delež ekoživil iz uvoza. Kot kaže praksa, je izjemno učinkovit način osveščanja izvajanje programa Šolski ekovrtovi. Po poročanju Zveze Biodar kažejo šole in vrtci, ki so vključeni v

ta program, najvišjo stopnjo osveščenosti glede tega vprašanja, podobno pa kaže tudi anketa koordinatorja programa na vključenih šolah in vrtcih (anketa Inštituta za trajnostni razvoj, julij 2013).

1.4.4 Sedanje stanje ekološke tržne pridelave in potencial za njen nadaljnji razvoj

Po eni strani ugotavljamo, da je obseg ekološke tržne pridelave glede na potrebe še zelo majhen, oziroma da so količine slovenskih ekoloških živil na trgu z vidika samooskrbnosti komaj omembe vredne. Če vzamemo primer zelenjave, sedaj (2012) ekološki kmetje pridelajo 0,5 % vseh nacionalnih potreb po zelenjavi, kar je 1,5 % vse v Sloveniji pridelane zelenjave. Po drugi pa naša raziskava kaže, da je razvojni potencial zagotovo zelo velik, tudi pri npr. zelenjavi. Katere ugotovitve torej kažejo na to?

Kvantitativna analiza podatkov o obsegu pridelkov je pokazala, da so ekološke kmetije sposobne pridelati res velike količine tudi tistih pridelkov, ki nam jih trenutno v Sloveniji z vidika doseganja boljše samooskrbe najbolj primanjkuje – zelenjava, sadje in žita. To dokazujejo konkretni primeri: pridelovalec zelenjave s pridelavo približno 100 t zelenjave letno oziroma skoraj 10 % vse slovenske ekološke zelenjave. Identificirali smo tudi več večjih pridelovalcev ekološkega mleka in mesa, med drugim več kmetij z letno prirejo prek 100.000 l ekološkega mleka. To dokazuje, da tudi v Sloveniji lahko (uspešno) ekološko kmetujejo ne le manjše, temveč tudi nadpovprečno velike kmetije.

Obenem pa ugotavljamo, da mnogim manjšim in srednje velikim kmetijam pridelava in trženje ekoloških pridelkov zagotavlja večji del prihodka, ali pa vsaj zelo pomemben del. Prav razmeroma enakomerna prostorska zastopanost ekološke pridelave zelenjave priča o tem, da so možnosti za le-te na območju cele države, da pa jih trenutno izkorišča le majhen del kmetij (tako ekoloških kot »potencialno ekoloških«, torej konvencionalnih).

Pri ocenjevanju potenciala za nadaljnji razvoj tržne ekološke pridelave so pomembne tudi vizije in načrti kmetov. Ugotovili smo, da se v našem vzorcu kmetij kaže visoka stopnja podjetniške naravnosti kmetov in njihova usmerjenost v nadaljnji razvoj kmetije, ter da menijo, da se kmetiji odpirajo nove možnosti za razvoj – z vidika pridelave in trženja, z vidika razvoja novih (dopolnilnih) dejavnosti idr. Vse to govori v podporo sklepu, da je

razvojno potencial tržne ekološke pridelave velik. Zelo konkretno pa to podpira tudi ugotovitev, da so kmetije v našem vzorcu zelo investicijsko aktivne.

Še enkrat opozorimo tudi na to, da je na tržno usmerjenih ekoloških kmetijah struktura rabe kmetijskih zemljišč z vidika samooskrbe bistveno bolj ugodna (gl. poglavje 4.1). Očitno bi povečevanje deleža obsega ekološke pridelave za trg izboljšalo tudi našo samooskrbnost z ekološkimi živili. Morda pa bi povečevanje deleža obsega ekološke pridelave nasploh (zlasti tržno usmerjene) prispevalo tudi k večji uravnoteženosti samooskrbnostne bilance v Sloveniji, saj bi njivske površine v večji meri uporabljali za pridelovanje ekološke zelenjave in žit za človeško prehrano in tako zmanjšali pridelovanje krmnih žit, zlasti koruze, na njivah. Prehrana govedi v ekološki reji namreč temelji na krmi s travinja in vsebuje le malo žit, če sploh, njivska zemljišča pa kmetje uporabljajo za zelenjavo in poljščine, vključno z metuljnicami za dober kolobar. Hipotezo o doseganju bolj uravnotežene samooskrbe s povečevanjem obsega ekološkega kmetijstva bi bilo zelo smiselno preveriti z ustrezno raziskavo.

1.4.5 Ključne ovire za povečanje obsega ekološke pridelave za trg in za večjo dostopnost slovenskih ekoživil na trgu

V zaključku še enkrat izpostavljamo, na katere ključne ovire za povečanje obsega ekološke pridelave za trg in za večjo dostopnost slovenskih ekoživil na trgu je pokazala naša raziskava. Predloge za izboljšavo pa smo že zapisali ob zgornjih sklepih.

1. Struktura rabe ekoloških kmetijskih zemljišč je (zlasti z vidika samooskrbe) izrazito neugodna že od samega začetka nadzorovane ekološke pridelave pri nas v letih 1998 oziroma 1999, in se v 15 letih od začetka certificiranja ekoloških kmetij skoraj ni spremenila – le za par odstotkov.
2. Kmetijsko okoljska plačila za ekološko kmetijstvo v Sloveniji favorizirajo travinje, kar vpliva tudi na (ne)spreminjanje strukture rabe na ekoloških kmetijah, oziroma na to, kakšno strukturo imajo kmetije, ki se odločajo za preusmeritev v ekološko kmetijstvo. Seveda so poleg kmetijskih plačil tudi drugi razlogi za obstoječo strukturo z visokim deležem travinja (nizka razvitost vrste dejavnikov podpornega okolja, npr. prenos znanja, tržna povezanost pridelovalcev ipd.), vendar pa so plačila pomemben

usmerjevalni dejavnik tako na ekonomski kot na družbeni oziroma moralni ravni. To potrjuje negodovanje vprašanih tržno usmerjenih kmetov nad dejstvom, da sosednje ekološke kmetije kljub temu, da ne pridelujejo nič, vseeno prejemajo ne ravno majhna kmetijska plačila. V Sloveniji je (tudi) pri ekoloških kmetijah pri kmetijskih plačilih že ves čas preferenca na strani travinja.

3. Dostopnost kmetijskih zemljišč za nakup ali najem je nedvomno ena od ključnih ovir za povečanje obsega ekološke pridelave za trg, saj kmetije izrazito ovira pri razvoju v to smer. To sicer postaja splošen problem za kmete. Vendar pa je treba opozoriti, da so ekološki kmetje tu prizadeti veliko bolj, iz več razlogov. Prvi je dejstvo, da ekološko kmetijstvo temelji na humusnem gospodarjenju, kar pomeni, da kmet s premišljenimi ukrepi (kolobarjenje z vključevanjem metuljnic, gnojenje s kakovostnimi organskimi gnojili, pazljiva obdelava tal...) iz leta v leto vlaga v izboljševanje deleža humusa v tleh in s tem v kakovost kmetijskih tal, od katere je v veliki meri odvisna višina in kakovost ekološkega pridelka, zato je nujno, da ima možnost dolgoročnega najema, oziroma še bolje lastništva kmetijskih zemljišč. Drugo je, da se pogodbe za kmetijska (okoljska) plačila sklepajo za določena minimalna časovna obdobja in da mora biti ob tem jasno lastništvo ali najem kmetijskega zemljišča, tako da ustni dogovori, ki so pri nas pogosta praksa, ne zadoščajo.
4. Naša raziskava je pokazala, da formalne oblike prenosa znanja (šole, fakultetni študij) v veliki meri niso ustrezne in uporabne za ekološko kmetijstvo oziroma za samo ekološko kmetovanje. Ugotovili smo tudi, da si osnovno znanje ekološkega kmetovanja kmetje v določeni meri sčasoma pridobijo, da pa močno primanjkuje naprednega, specializiranega znanja za ekološko kmetovanje, kar pa je prav tisto, kar tržno usmerjene kmetije nujno potrebujejo za uspešno delo.
5. Kaže se tudi precejšnja potreba po izobraževanju in usposabljanju za sodelovanje za skupen nastop na trgu – kmetje bi pogosteje in bolje sodelovali, če bi o tem vedeli več. Ovira pa je tudi pomanjkanje ustreznega podpornega okolja za dejavnosti skupnega trženja, od ustreznih spodbud do usposobljenih kadrov.
6. Pomanjkanje delovne sile, ki je teoretično sicer relativno (visoka stopnja brezposelnosti), v praksi pa za tržno usmerjene ekološke kmetije velik problem. Tržne ekološke kmetije so v primerjavi s povprečnimi kmetijami precej bolj odvisne od najete delovne sile. Po eni strani torej nudijo (zelena) delovna mesta, po drugi pa

imajo velike težave pri najemanju ustreznih delavcev: pomanjkanje interesa, neustrezen odnos do dela, nerazvite delovne navade...

7. Ovire na področju uveljavljanja (zelenega) javnega naročanja lokalnih oziroma slovenskih ekoloških živil: prenizka osveščenost javnih naročnikov in njihovih pripravljavcev naročil (pravniki), premajhno tržno povezovanje ekoloških pridelovalcev, premajhne količine ekoloških živil, ni spremljanja izvajanja Uredbe o ZeJN in ni sankcij za neizvajanje.
8. Pridobivanje sredstev za investicije: kmetje so investicijsko aktivni, vendar z lastnimi sredstvi ali iz razpisov za nepovratna sredstva na lokalni (občinski) ravni. To kaže, da so sedanjih investicijski ukrepi iz Programa razvoja podeželja 2007-2014 večinoma takšni, da zlasti ekološkim kmetom ne ustrezajo iz več razlogov. Tako na primer ne omogočajo manjših investicij v posebne stroje in orodja za specializirano ekološko pridelavo, ali pa morda za skupinske nabave (povezanih) ekoloških pridelovalcev. Neustrezni so tudi pogoji financiranja (predfinanciranje investitorja), za kmete pa je težava tudi tveganje, da sredstev po že izvedeni celotni ali delni investiciji iz različnih razlogov ne bodo prejeli.

1.5 Viri in literature

- Klemečič M. M., Lampič B., Potočnik Slavič I. 2008: Življenjska (ne)moč obrobni podraželskih območij v Sloveniji. GeograFF 3. Ljubljana. 149 s.
- KUHAR, Aleš, SLABE, Anamarija, JUVANČIČ, Luka. Determinants of purchasing behaviour for organic and integrated fruits and vegetables : the case of the post socialist economy. V: REED, Matthew (ur.). Organic food and agriculture : new trends and developments in the social sciences. Rijeka: Intech, 2011, str. 19-38.
- LAMPIČ, Barbara, MRAK, Irena, POTOČNIK SLAVIČ, Irma, BEDNÁŘ, Pavel, ŽUFAN, Petr. Characteristics of organic food consumers in urban regions of Ljubljana and Ostrava. Dela, 2010, 34, str. 23-38.
- MKO (2012): Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč.
- MKO (2013a): Analiza stanja ekološkega kmetovanja. Ministrstvo za kmetijstvo in okolje. [Http://www.mko.gov.si](http://www.mko.gov.si).

- MKO 2013b. Evidenca pridelave in predelave ekoloških kmetijskih pridelkov ali živil leta 2012. Interni vir.
- Slabe A., Lampič B., Juvančič L. 2011. Potenciali ekološke pridelave za trajnostno oskrbo s hrano v Sloveniji. Dela 36; 93–109
- Slabe, A. 2013. Značilnosti in potencial nekaterih novih oblik neposrednega trženja ekoživil v Sloveniji (Characteristics and potential of some new forms of direct sales of organic products in Slovenia), v: »Orodja za podporo odločanju v kmetijstvu in razvoju podeželja«, zbornik 6. konference Društva agrarnih ekonomistov Slovenije (DAES), Krško, 18. - 19. april 2013 (v tisku).
- Slabe, A., Kuhar A., Juvančič L., Tratar Supan A. L., Lampič B. 2010. Analiza stanja in potencialov za rast ponudbe ekoloških proizvodov v luči doseganja ciljev Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do 2015: zaključno poročilo (Ljubljana: Inštitut za trajnostni razvoj, BF Odd. za zootehniko); 78 s.
- SLABE, Anamarija, LAMPIČ, Barbara, JUVANČIČ, Luka. Potenciali ekološke pridelave za trajnostno lokalno oskrbo s hrano v Sloveniji. Dela, 2011, [Št.] 36, str. 93-109.
- SLABE, Anamarija. Tržno obnašanje slovenskih ekoloških kmetij v razmerah slovenskega trga ekoživil = Market performance of Slovenian organic farms in the context of Slovenian organic market. V: JERALA, M., KRAMARIČ, M., POGORELEC, A., KOLENC ARTIČEK, M. (ur.). Prenos inovacij, znanj in izkušenj v vsakdanjo rabo : zbornik referatov. Naklo: Biotehniški center, 2012, str. 1-8.
- Terensko delo, 2012. Anketiranje tržnih ekoloških kmetov, UL FF, ITR.
- Zaključno poročilo Delovne skupine za spremljanje izvajanja Akcijskega načrta razvoja ekološkega kmetijstva do leta 2015 (ANEK), MKO, 1.7.2012, na: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/podrocja/Kmetijstvo/Ekolosko_kmetijstvo/ANEK_zakljucno_porocilo.pdf (dostop 7.7.2013)
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007-2013. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2007.
- Use and efficiency of public support measures addressing organic farming. Study report. J. Sanders, M. Stolze in S. Padel (ur). Institute of Farm Economics, Braunschweig, november 2011, na: http://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/organic-farming-support_en.htm (dostop 4.7.2013).

Bibliografija članov projektne skupine UL FF in ITR, ki je v obdobju 2011 – junij 2013 vezana na vsebino projekta:

- **LAMPIČ**, Barbara. Organic food consumers - the role of purchasing behaviour and the influence on organic market development (in urban centres of Slovenia). V: Agriculture in an urbanizing society : programme book : book of abstracts. Wageningen: [Wageningen University], 2012, str. [77]. [COBISS.SI-ID 48544098]
- **LAMPIČ**, Barbara, **MRAK**, Irena, **SLABE ERKER**, Renata. Sustainability of agriculture at regional level. V: ZAPLETALOVÁ, Jana (ur.), VAISHAR, Antonín (ur.). Multifunctional rural development : Eurorural '12 : abstracts of the papers and posters of the 3rd Moravian conference on rural research EURORURAL '12, Brno, Czech Republik, September 3-7, 2012. Brno: Mendel University, 2012, str. 29. [COBISS.SI-ID 49783906]
- **SLABE ERKER**, Renata, **CUNDER**, Tomaž, **LAMPIČ**, Barbara, **MRAK**, Irena, **KLUN**, Maja, **BEDRAČ**, Matej. Parameters of sustainable development of agriculture. V: ZAPLETALOVÁ, Jana (ur.), VAISHAR, Antonín (ur.). Multifunctional rural development : Eurorural '12 : abstracts of the papers and posters of the 3rd Moravian conference on rural research EURORURAL '12, Brno, Czech Republik, September 3-7, 2012. Brno: Mendel University, 2012, str. 78. [COBISS.SI-ID 49794914]
- **KERMA**, Simon, **LAMPIČ**, Barbara, **PODMENIK**, Dane. Developing tourism on organic farms in the Primorska region, Slovenia. V: WEBER, Irena (ur.). Responsible tourism : book of abstracts. Portorož: Fakulteta za turistične študije - Turistica, 2012, str. 32. [COBISS.SI-ID 49961826]
- **SLABE**, Anamarija. Tržno obnašanje slovenskih ekoloških kmetij v razmerah slovenskega trga ekoživil = Market performance of Slovenian organic farms in the context of Slovenian organic market. V: JERALA, Milena (ur.), **KRAMARIČ**, Martina (ur.), **POGORELEC**, Andrej (ur.), **KOLENC ARTIČEK**, Majda (ur.). Prenos inovacij, znanj in izkušenj v vsakdanjo rabo : zbornik referatov. Naklo: Biotehniški center, 2012, str. 1-8. [COBISS.SI-ID 49215842]
- **SLABE**, Anamarija. Can civic food networks help bridging the gap between small organic farms and urban organic food demand?. V: Agriculture in an urbanizing society : programme book : book of abstracts. Wageningen: [Wageningen University], 2012, str. [24]. [COBISS.SI-ID 48630882]

Dela oddana v recenzijo ali v tisku:

- Lampič B., Mrak I.: Pridelava in trženje ekološke hrane na Gorenjskem; Zborovanje Slovenskih geografov, oktober 2013.
- Lampič B., Podmenik D., Bavec M.: Ekološka pridelava oljk v Sloveniji, Annales.
- Kerma S., Lampič B., Podmenik D.: Developing tourism as a supplementary activity on organic farms in the Primorska region, Acta Turistica.
- Slabe, A. 2013. Značilnosti in potencial nekaterih novih oblik neposrednega trženja ekoživil v Sloveniji (Characteristics and potential of some new forms of direct sales of organic products in Slovenia), v: »Orodja za podporo odločanju v kmetijstvu in razvoju podeželja«, zbornik 6. konference Društva agrarnih ekonomistov Slovenije (DAES), Krško, 18. - 19. april 2013.

Priloga 1: VPRAŠALNIK Ekonomika ekoloških kmetij

1. Koliko časa vaša kmetija že obstaja (tradicija): od leta _____, v nadzoru EKO pa je od leta _____

2. Koliko časa že kmetujete vi osebno? _____ let

3. Status kmetije: Kmetija ima status EKO od leta _____

Uporaba znamke – (pogodba!):

a) BIODAR: DA – NE

b) Demeter: DA – NE

c) Lastna

blagovna znamka: DA - NE _____

4. Kako bi z eno besedo opredelili svojo GLAVNO pridelovalno usmeritev? *Anketiranec lahko doda podrobnejšo specializacijo znotraj usmeritve.*

a) Živinoreja _____

b) Poljedelstvo _____

c) Trajni nasadi: 1 sadovnjaki 2 vinogradi 3 oljčniki

d) Zelenjava _____

e) Mešana

5. **Obseg in struktura** lastnih in najetih zemljišč, in če kaj dajejo v najem, ali če česa ne obdelujejo?

	Kmetijska zemljišča	Skupaj obdelujete (ha)	Lastno (ha)	V najemu (ha)	Oddano v najem (ha)
1	Njive				
2	Travnik (travinje skupaj)				
3	Samo pašniki				
4	Sadovnjak				
5	Vinograd				
6	Oljčnik				
7	Gozd				
8					

6. Ocena **količine pridelkov** na kmetiji. V komentar se dopiše npr. hektarski donos, izjemni letni dogodki ki vplivali na količino pridelka (suša, poplave, pozebe, toča...) idr.

	Pridelek	Ni pridelka	Količina (kg, t)	Komentar
1	Žita			
2	Zelenjava			
3	Krompir			
4	Sadje			
5	Mleko			
6	Meso			
7	Jajca			
8	Žive živali			
9	Drugo (med, oljke...)			

7. Prosimo ocenite, kolikšen **delež pridelkov PRODATE** (vključno v obliki predelave). Če katerega od ekoloških pridelkov prodajate kot konvencionalnega, prosim določite delež takšne prodaje.

	Vrsta pridelkov	Poraba za krmo živali	PRODAJA pridelkov					% prodano kot konvencionalno
			0 (ni prodaje)	do 25%	25-50%	50-75%	nad 75%	
1	Žita							
2	Zelenjava							
3	Krompir							
4	Sadje							
5	Mleko							
6	Meso							

7	Jajca							
8	Žive živali (za prodajo)							
9	Drugo (med, oljke...)							

8. Opišite najbolj pogosto uporabljane prodajne poti za našete proizvode (v količinskih deležih).

	Prodajna pot	žita	zelen	krom	sadie	mlek	meso	iaica	žive	drugo	Lokaci
1	Nenosredna prodaja na kmetiji (vklj.										
2	Nenosredna prodaja na (eko)tržnici										
3	Zadruga, kooperativa ind.										
4	Gostinski obrati, hoteli ind.										
5	Specializirane trgovine, mali trgovci.										
6	Trgovska veriga (Mercator, Spar.										
7	Sole, vrtci, drugi javni naročniki										
8	* Drugo (prosim, opišite):										

* npr. partnersko kmetijstvo (ni posrednika), zeleni zabojček (posrednik)...

9. Kolikšen **dohodek** vašemu gospodinjstvu prinaša KMETIJSKA dejavnost (vključno s **subvencijam**) in DRUGE dejavnosti?

Struktura dohodkov v gospodinjstvu	vir kmetijstvo (%)	vir izven kmetijstva (%)

	Vir dohodka iz kmetijske dejavnosti (zaokrožiti na 5 %)	%
1	Prodaja pridelkov	
2	Prodaja predelanih živil	
3	Kmetijska plačila (subvencije)	
4	Dopolnilna dejavnost 1 poleg predelave (katera):	
5	Dopolnilna dejavnost 2 poleg predelave (katera):	
6	Dopolnilna dejavnost 3 poleg predelave (katera):	
7	Odškodnine (zaradi toče, suše...)	
8	Drugo (naštejte, kaj):	

10. Kakšni so **stroški** vaše kmetije?

	Strošek	%
1	Neposredni stroški s pridelavo oz. prirejo (vsi stroški – seme, gnojila, krmila,	
2	Od tega gorivo (za traktor, stroje, avto...)	
3	Stroški s prodajo pridelkov (pot, stoinica idr.)	
4	Stroški s predelavo pridelkov (storitve, inšpekc. potrdila idr.)	
5	Stroški najete delovne sile (plačilo in dajatve, če so)	
6	Najemnina za kmetijska zemljišča	
7	Stroški investicij in odplačevanja posojil (za neposredne investicije)	
8	Zdravstveno in pokojninsko zavarovanje	
9	Stroški dopolnilnih dejavnosti poleg predelave (naštejte, katere):	

10	Drugo (našteite, kaj, npr.: davki in dajatve iz kmetijstva, stroški izobraževanj,	
----	---	--

11. **Investicije:** v zadnjih 5 letih, vrste, viri financiranja:

	Investicija (opis)	Kdaj (leto)	Vrednost investicije	Vir financiranja		
				Lastna sredstva (%)	Posojilo (%)	Nepovrat na sredstva (%)
1						
2						
3						
4						

12. Opredelite (označite s križcem – X) vloge aktivnih članov družine pri delu in odločanju na kmetiji:

		Načrtovanje proizvodnje	Prodaja	Kmetijsko delo	Administracija, evidenca ipd.	Dopolnilne dejavnosti
1	Mož					
2	Žena					
3	Otroci					
4	Stari starši					
5	Ostali družinski člani					

13. Ali vaša kmetija gospodari s pozitivno bilanco (prihodki iz kmetijstva so večji ali vsaj enaki stroškom iz kmetijstva)?

DA NE Če ne, od kod pokrivате

izgubo: _____

Ali so bile glede tega kake spremembe v zadnjih letih, če da –
kakšne? _____

14. V kateri razred se uvršča vaša kmetija glede na dohodek, potem ko odštejete VSE
kmetijske stroške, razen **plačila za delo** na kmetiji za družinske člane?

pod 5.000 €	5.001 – 10.000€	10.001 – 20.000€	20.001 – 30.000 €	30.001 – 40.000 €	nad 40.000 €
-------------	--------------------	---------------------	----------------------	----------------------	-----------------

15. Sklop **agrotehnične ovire**: Ocenite razmere na vaši kmetiji (z rangiranjem) glede: (od 1 -
imam velike težave do 5 – nimam težav)

a. Pomanjkanja kmetijske zemlje	1	2	3	4	5
b. Pridelovalni pogoji	1	2	3	4	5
c. Delovna sila	1	2	3	4	5
d. Drugo: _____	1	2	3	4	5

16. Sklop **Podporni dejavniki okolja**: Ocenite razmere (z rangiranjem 1 – najslabše, 5 -
najboljše) glede:

a. Kmetijsko svetovanje za ekološko pridelavo	1	2	3	4	5
b. Svetovanje za investicije in razvoj kmetije	1	2	3	4	5
c. Organizirano trženje	1	2	3	4	5
d. Izobraževanje	1	2	3	4	5
e. Dostopnost investicijske podpore (posojila, nepovratna sredstva...)	1	2	3	4	5
f. Drugo: _____	1	2	3	4	5

17. Katere so **prednosti oziroma slabosti** – ovire vaše kmetije (vklj. trženje, dopolnile
dejavnosti). Prosim označite tisto, kar zares **izstopa** v dobrem ali slabem! Rangiranje (od
1 – slabo do 5 - odlično).

a. Možnosti za trženje	1	2	3	4	5
b. Raznolikost – pestrost ponudbe	1	2	3	4	5
c. Kakovost pridelkov oz. živil	1	2	3	4	5
d. Prepoznavnost med strankami	1	2	3	4	5
e. Dodatna ponudba – npr. ogledi, ...	1	2	3	4	5
f. Razvite dopolnilne dejavnosti	1	2	3	4	5

18. Kakšna je po vašem mnenju prihodnost vaše kmetije?

1. Kmetija bo ostala v okviru sedanjega obsega in dejavnosti	2. Odpirajo se nove možnosti		3. Kmetija nima prave prihodnosti	
	1	Sprememba usmeritve kmetovanja	1	Opustitev kmetovanja a) oddaja v najem b) prodaja
	2	Povečanje pridelave oz. vpeljava novih kmetijskih dejavnosti: – GLEJ VPRAŠANJA 19.1 – 19.6!	2	Postopno opuščanje: a) oddaja v najem b) prodaja
			3	Nejasna vizija
			4	Preusmeritev v nekmetijsko dejavnost

19. Ocenite verjetnost, da boste v naslednjih 3 – 5 letih:

19.1 Uvedli / povečali obseg pridelave oz. prireje za trg:

1	2	3	4	5	6
nikakor	verjetno ne	morda	verjetno	skoraj zagotovo	zagotovo

če da, ocenite obseg povečanja in področja: _____ % na področju: _____

_____ % na področju: _____ % na
področju: _____

20. 19.2 Investirali v povečanje obsega pridelave oz. prireje:

1	2	3	4	5	6
nikakor	verjetno ne	morda	verjetno	skoraj zagotovo	zagotovo

če da, ocenite vrednost investicije: _____ EUR

19.3 Kupili ali najeli dodatna kmetijska zemljišča:

1	2	3	4	5	6
nikakor	verjetno ne	morda	verjetno	skoraj zagotovo	zagotovo

če da: a) kupili b) najeli

19.4 Zaposlili **dodatno** delovno silo (družinski člani ali najeto):

1	2	3	4	5	6
nikakor	verjetno ne	morda	verjetno	skoraj zagotovo	zagotovo

če da, koliko oseb/časa: _____ a)

družinski član b) najeto

19.5 Uvedli ali razširili novo dopolnilno dejavnost:

1	2	3	4	5	6
nikakor	verjetno ne	morda	verjetno	skoraj zagotovo	zagotovo

če da, a) uvedli b) razširili c) katero - poimenujte

dejavnost(i): _____

19.6 Izboljšali oziroma okrepili dejavnosti v zvezi s trženjem ekoloških živil:

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

nikakor	verjetno ne	morda	verjetno	skoraj zagotovo	zagotovo
---------	-------------	-------	----------	--------------------	----------

če da, kako (možnih več odgovorov):

- a) Povezava z drugimi ekološkimi kmeti
- b) Povezava z lokalno trgovino
- c) Povezava s trgovsko verigo
- d) Povezava z zadrugo
- e) Sodelovanje s šolo, vrtcem (javno naročanje)
- f) Partnersko ali naročniško kmetovanje (sporazum s potrošniki – stalnimi strankami)
- g) Drugo -

kaj: _____

21. Družbenogeografske značilnosti vseh članov gospodinjstva: (poimenuj člane v odnosu do gospodarja)

	staro st	spol	izobrazba	kmetijska izobrazba	aktivnost	obseg dela na kmetiji (1 = polno; ½, ¼)
Člani gospodinjstva, AKTIVNI NA KMETIJI						
1 - anketiranec						
2						
3						
4						
Ostali člani gospodinjstva, ki NISO AKTIVNI NA KMETIJI oz. aktivni v zelo majhnem obsegu						
	staro	spol	izobrazba	kmetijska	aktivnost	
5						
6						
7						
8						
Prezemnik*	da	ne	ne ve			
Najeta delovna	da		ne			

* označi potencialnega prevzemnika

Če je **najeta delovna sila**, določite obseg:

_____ dni na leto (za vse osebe)

22. Ali ste zadovoljni z rezultati, ki jih daje vaša kmetija?

DA, popolnoma	DA, večinoma	Napol	Večinoma NE	NE, nikakor
------------------	-----------------	-------	-------------	-------------

23. Zakaj (opisno):

Anketar: _____ Številka

ankete: _____

Naselje: _____ Hišna številka: _____

Občina: _____

Datum: _____ ura: _____

*** Podatki iz ankete so anonimni in bodo uporabljeni izključno za nadaljnjo obdelavo v raziskavi projekta CRP »Ekonomika ekoloških kmetij«!**

2. SKLOP 2: Razvoj modelnih kalkulacij

2.1 Uvod

V poročilu podajamo rezultate SKLOPA 2 CRP raziskave **Ekonomika ekoloških kmetij v Sloveniji**. V nadaljevanju so tako predstavljeni:

- Metodološki razvoj kalkulacij
- Rezultati kalkulacij v zbirni tabeli
- Sklepi in priporočila.

2.2 Metodologija in viri podatkov

Modelne kalkulacije so postavljene po načelih tehnološko ekonomsko simulacijskih modelov (Rozman, 2004; Rednak, 2003, Pažek, 2006; Vindiš, 2010). . Pri tej vrsti kalkulacije gre za to, da na podlagi vnaprej pripravljenih tehnoloških predpostavk ocenimo rabe inputov in posledično stroške proizvodnje. Pri modelnih kalkulacijah gre za oceno tehničnih parametrov neke proizvodnje (odnosov input-output, katerih vrednost je določena s stalnimi cenami). Gre torej za neke vrste konstruiranje stroškov proizvodnje, ki jih sorazmerno enostavno nadgradimo s pripadajočim delom fiksnih stroškov. V tehnološko ekonomski simulaciji rastlinske proizvodnje je v model potrebno vključiti naslednje bistvene faktorje:

- delo s stroji
- ročno delo
- poraba materialnih inputov.

V tehnološko ekonomski simulaciji kmetijske proizvodnje je zato z uporabo tehnoloških enačb, funkcijskih odvisnosti in podatkov iz ostalih virov (izkušnje, literatura, meritve na terenu) potrebno oceniti:

- delovni čas potreben za posamezne delovne operacije
- porabo strojnega dela za posamezne delovne operacije
- porabo materialnih inputov (embalaža, zaščitna sredstva, gnojila, ipd).

Praktično to pomeni, da na podlagi predvidenega pridelka pripravimo vse ostale tehnološke parametre za kalkulacijo. Porabo in strošek gnojil tako npr. izračunamo na podlagi gnojilnega načrta, ki ga pripravimo na podlagi odvzema s predvidenim pridelkom (ob založenosti C), porabo in strošek zaščitnih sredstev na podlagi škropilnega načrta, ki velja za povprečno leto. Spisek agrotehničnih operacij pa je osnova tudi za izračun stroškov strojev in porabe dela.

Ko s tehnološko ekonomskim modelom izračunamo (ocenimo) vrednosti tehničnih parametrov kmetijske proizvodnje (porabe inputov in predvidene količine proizvedenih outputov) jih pomnožimo z njihovimi cenami in dobimo kalkulacijo operativnih stroškov proizvodnje. Ko ocenjenim stroškom dodamo še pripadajoči delež fiksnih stroškov, je končni rezultat kalkulacija skupnih stroškov proizvodnje, ki je tudi osnova za izračun indikatorjev.

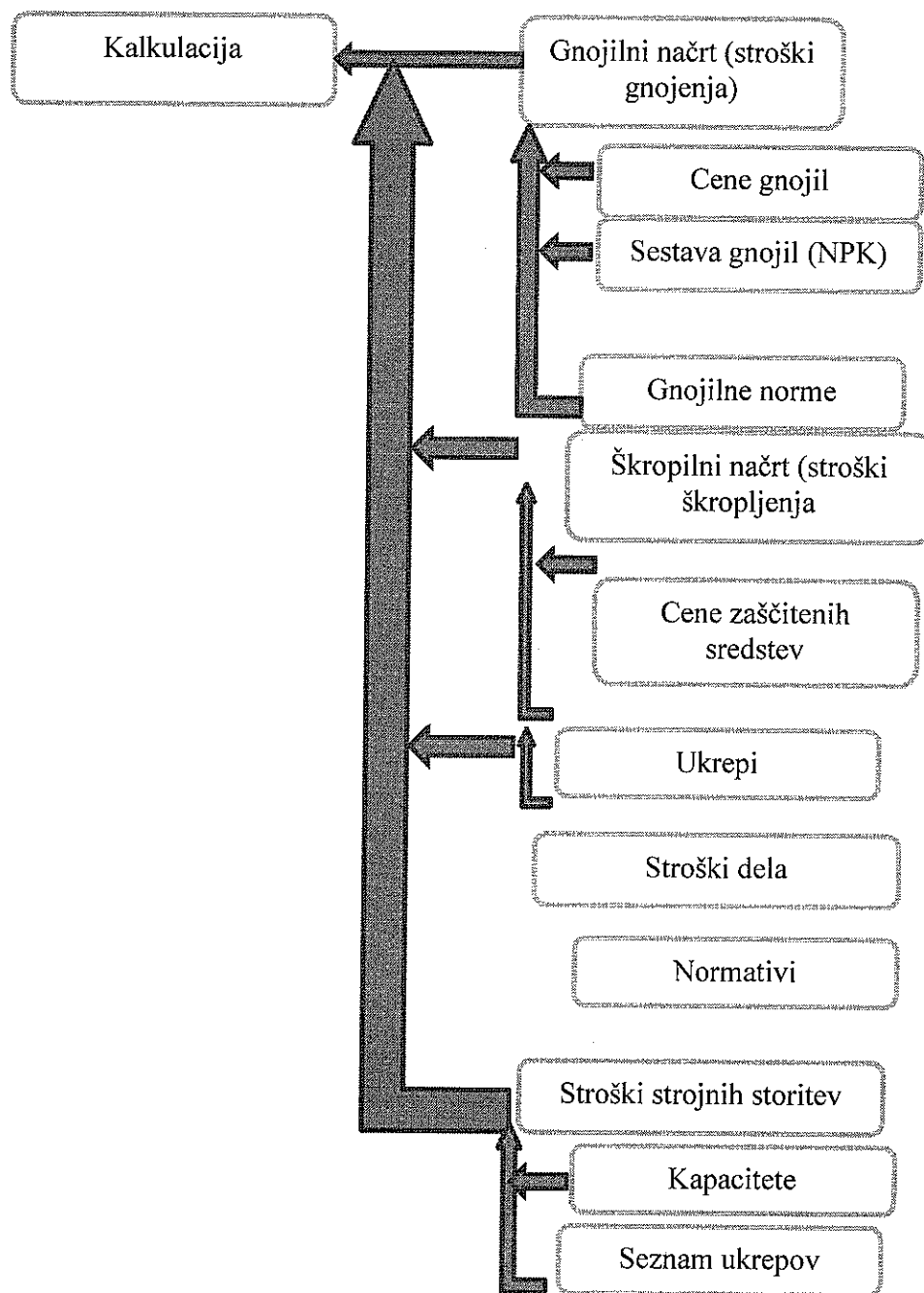
Vsi modeli so postavljeni v elektronski preglednici, vsak posamezen model je postavljen v posamezni datoteki tipa xls. Vsak model vsebuje naslednje sklope podatkov:

- gnojilni načrt
- škropilni načrt
- seznam strojnih operacij
- seznam delovnih operacij (domače in najeto delo)

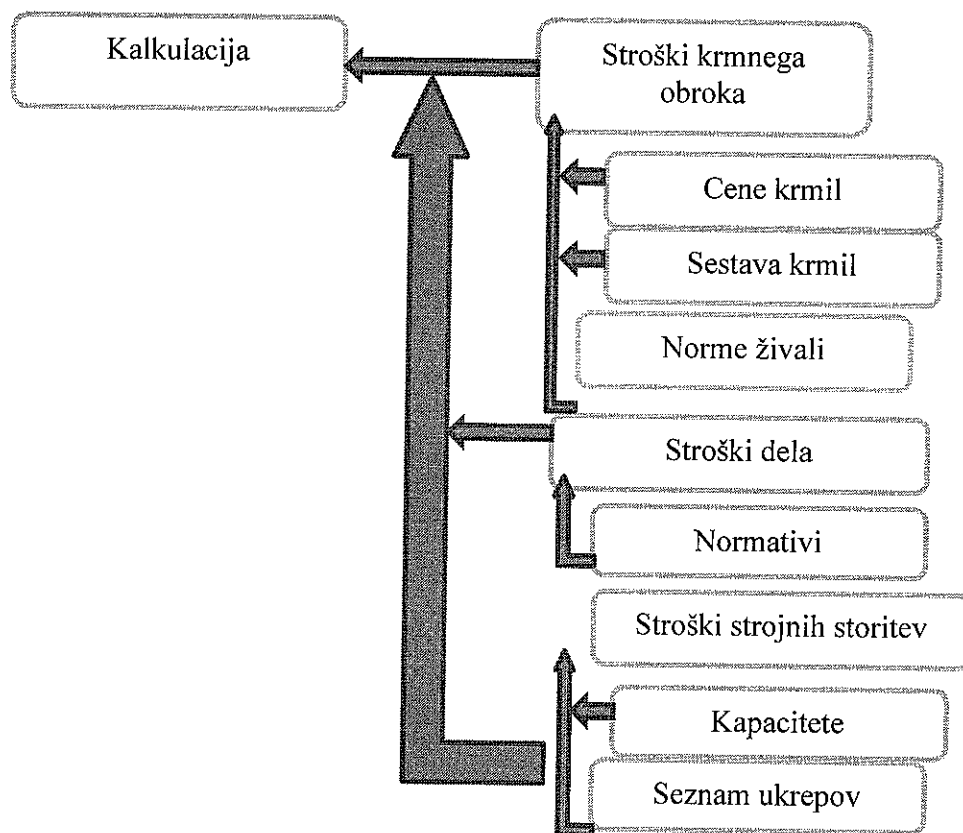
Vse posamezne podatke potem model v kalkulaciji stroškov proizvodnje in izračuna indikatorje (lastna cena, koeficient ekonomičnosti, finančni rezultat). Kalkulacijski sistem se sestoji iz posameznih kalkulacij na nivoju proizvoda. Kalkulacije predstavljajo tehnološko-ekonomske simulacijske modele pri katerih na podlagi znane tehnologije konstruiramo stroške proizvodnje.

Sheme prikazujejo strukturo modelne kalkulacije oziroma tehnološko ekonomskega modela za rastlinsko in za živinorejsko proizvodnjo. Pri tem so pri izračunu posameznih postavk uporabljene tehnološke enačbe prikazane v tabeli 1.

Shema 1: Struktura kalkulacije stroškov rastlinske pridelave

Shema 2: Struktura kalkulacije stroškov za živinorejsko pridelavo
Namesto gnojilnega načrta je krmni obrok. Škropilnega načrta ni.

Pri čemer je gnojilni načrt na naslednji način

$$\sum_{i=1}^n x_i v_{ni} = N_n$$

$$\sum_{i=1}^n x_i v_{pi} = N_P$$

$$\sum_{i=1}^n x_i v_{ki} = N_k$$

Pri čemer je:

N_x - gnojilni normativ za posameznih element

X_i – količina posameznega gnojila

V_{ki} – vsebnost posameznega elementa v gnojilu i

Stroški gnojil se potem izračunajo kot:

$$S_g = \sum_{i=1}^n x_i p_{xi}$$

S_g = strošek gnojenja

Pri čemer je:

X_i = količine posameznega gnojila

P_{xi} = cena gnojila i

Nekatere ostale tehnološke enačbe so uporabljene v modelnih kalkulacijah so predstavljene v preglednici 2.1.

Preglednica 2.1: Tehnološke enačbe za izračun nekaterih pomembnejših stroškovnih nosilcev v kalkulaciji

Postavka		Legenda
Poraba delovnih ur	Y/N [ha]	Y = pridelek N = normativ (E/h)
Poraba strojnih ur	P/K	P = površina K = kapaciteta (ha/h)
Amortizacija trajnih nasadov	I/n	I = inv. Stroški n = amortizacijska doba
Poraba materiala in embalaže	Y/Ke $\left[\frac{kg/ha}{kg/kom} = kom/ha \right]$	Y = pridelek (kg/ha) Ke = kapaciteta embalaže

Stroški: $\sum_{i=1}^n c_i x_i$

Pri čemer je:

x_i = poraba posameznega sredstva za posamezen ukrep

c_i = cene posameznega sredstva

Ostali stroški so v kalkulacijah obravnavani kot direktni input podatek. Fiksni stroški se v kalkulacijah lahko obravnavajo kot vhodni podatek oziroma je ocenjen na podlagi tipičnih kmetij, ki izhajajo iz sklopa 1.

Direktni fiksni stroški so upoštevani že v kalkulacijah. Pri tem so fiksni stroški mehanizacije in amortizacije (hlevi, trajni nasadi). Amortizacija mehanizacije je upoštevana v strojni uri.

Pridelki uporabljeni v kalkulacijah so določeni z izračunom in iz drugih ustnih in podatkovnih virov ter baze podatkov kontrolne organizacije UM IKC (telefonski pogovori s pridelovalci itd...). Tem pridelkom so potem z uporabo TESM na opisan način prirejeni/dodeljeni/izračunani ustrezni stroški pridelave. Na nivoju vsakega proizvoda so izračunani naslednji indikatorji:

$$LC = \frac{TC}{y}$$

Kjer je:

TC – skupni stroški po kalkulaciji

Y – pridelek/količina proizvoda

$$KE = Y - \frac{C_Y}{TC}$$

C_Y = cena pridelka

Izračun za vrednost pridelka je specifičen za vsako vrsto proizvoda. Npr. pri sadju je le-ta:

$$TR = \sum_{i=1}^n y_i c_{yi}$$

Kjer je:

i – kvalitetni razred

c_{yi} – cena posameznega razreda

n – število razredov (pri jablani n=3)

Pri izračunu stroškov gnojilnih načrtov in stroškov zaščite smo uporabljali sredstva, ki so dovoljena v ekološkem kmetijstvu.

2.3 Rezultati modelnih kalkulacij

Vhodni podatki za modelne kalkulacije so pridobljeni večinoma iz konkretnih primerov iz razgovorov s konkretnimi pridelovalci. Slednje je bilo opravljeno preko serije diplomskih nalog. Seveda pa moramo poudariti, da kalkulacija predstavlja točno določeno točko na proizvodni krivulji in rezultati veljajo ob točno določenih vhodnih parametrih. Glede na veliko variabilnost in diverzificiranost proizvodnje jih je tudi izredno težko posploševati. Sistem je potrebno zato uporabljati predvsem kot pomoč pri planiranju ekološke proizvodnje. Prav tako moramo poudariti, da smo na terenu zaradi nerešenih tehnoloških vprašanj (predvsem glede varstva) zasledili tudi prehode iz ekološke v integrirano pridelavo kot tudi velike razlike v pridelkih, ki jih je možno doseči. Pridelovalci so izpostavili tudi povsem konkretne težave v tehnologiji (npr. varstvo proti breskvovi kodravosti in pepelasti plesni brez organskih fungicidov) Pri tem je še veliko vprašanje pridelkov posamezne ekološke pridelave. Pridelke smo zato pri glavnih kulturah kalibrirali na povprečne dosežene pridelke, kot izhajajo iz baze podatkov kontrolne organizacije UKC in so prikazani v preglednici 2.2.

Preglednica 2.2: Povprečni pridelki v ekološkem kmetijstvu za 2010-2013

kg / ha					
	2010	2011	2012	2013	Povp.
pšenica	2185	2218	3303	2936	2661
pira	1985	1567	2290	2157	2000
krompir	10894	12634	14405	13607	12885
jagoda IS	12500*	1700	5854	5208	6316
breskev	1958	6435	2297	5602	4073
jabolka	4295	5539	3101	6476	4853
hruška	1581	5058	1111	399	2037
koruza	1176	2905	5911	3646	3410
ječmen	2512	2131	3397	2977	2754
ajda	1325	971	978	776	1013
oljna buča	686	447	660	1048	710

grozdje	2429	2393	3129	3767	2930
---------	------	------	------	------	------

*ker je za leto 2010 v bazi bil samo en podatek in je močno odstopal, ga nismo upoštevali

V preglednici 2.3 pa prikazujemo glavne rezultate obdelave s kalkulacijami za 49 pridelkov/proizvodov. Kalkulacije so priložene v XLS datoteki.

Preglednica 2.3: Primeri rezultatov modelnih kalkulacij

VRSTA KALKULACIJE	LASTNA CENA (LC)	LASTNA CENA (S SUBVENCIJO)	FINANČNI REZULTAT (FR)	KOEFICIENT EKONOMIČNOSTI (KE)
Kalkulacije v poljedelstvu				
Pšenica eko	0,51	0,30	-260,07	0,81
Pira eko	0,38	0,23	145,02	1,19
Koruzna eko	0,36	0,27	102,12	1,08
Črta eko	0,83	0,54	163,50	1,19
Belo zelje eko	0,18	0,17	9172,25	2,24
Kalkulacije pridelave				
Peka kruha - nakup zrnja	3,37		-1536,33	0,74
Peka kruha - nakup vseh surovin	1,72		-1331,09	0,87
Peka kruha - lastni pridelek in pridelava	2,86		-422,60	0,95
Jabolčnik iz jabol	0,79		1526,28	1,40
Jabolčnik iz hrušk	0,67		1539,16	1,64
Slivovo žganje	7,20		1145,17	1,67
Jabolčni sok - pastereziran	0,72		333,87	1,66
Jabolčni sok - sveži	0,77		328,50	1,04
Jabolčni kis	0,76		222,88	1,08
Breskov sok	0,82		185,09	1,47
Jagodni sok	1,15		143,16	1,13
Jabolčni džem - veliki	1,03		65,20	1,95
Jabolčni džem - mali	0,91		19,35	1,93
Breskov džem - veliki	1,29		114,83	1,55
Breskov džem - mali	0,94		37,03	1,85
Jagodni džem - veliki	1,70		85,06	1,18
Jagodni džem - mali	1,18		65,44	1,49
Suha jabolka	4,23		389,39	1,66
Suha jabolka - čips	8,27		463,58	1,45
Salame	10,16	10,16	1693,65	1,77
Kalkulacije v živinoreji				
Priraja mleka - ekološka	0,34	0,32	-60,11	1,00
Mlevo	0,21	0,15	-573,60	0,58
Travnja silaža	0,08	0,06	-1203,27	0,00
Sveža paša	0,02	-0,01	103,03	0,00
Krave dojlje	7,57	7,57	-1522,76	0,76
Koze	115,06	114,39	-526,20	0,78
Ovce	114,09	113,95	-2361,10	0,79
Nesnice	0,11		8,23	1,28
Kalkulacije za trajne nasade				
Jabolka - travniški sadovnjak	0,07	0,06	441,95	1,97
Hruške - travniški sadovnjak	0,06	0,05	314,38	2,20
Slive - travniški sadovnjak	0,10	0,08	354,71	2,46
Jabolka	0,95	0,81	3019,18	1,35
Breskve	1,25	1,12	5628,19	2,10
Jagode	5,38	5,31	22064,41	1,52
Vinograd	1,21	0,95	241,53	1,06
Oreh v lusčini	0,89	0,70	6697,63	3,60
Oreh lusčen	1,19	0,79	10087,07	7,05
Kalkulacije zelenjava				
Paprika - rastlinjak	0,93		80683,77	1,72
Paprika - na prostem	0,80		16616,42	1,53
Kumare - rastlinjak	0,73		34730,54	1,24
Kumare - na prostem	0,57		2421,31	1,07
Solata - rastlinjak	1,22		9913,08	1,16
Solata - na prostem	0,95		566,33	0,97

Rezultati kalkulacij nakazujejo, da je ekološka pridelava reja lahko ekonomsko upravičena, predvsem ob predpostavki uspešnega trženja in doseganja predvidene cene. Predvsem pa nam vsaka posamezna kalkulacija lahko da odgovor, kakšne pogoje mora pridelovalec/reje doseči, da je njegova pridelava/reja ekonomsko upravičena. Vse kalkulacije vsebujejo tudi strošek domačega dela in v primerih z izkazanimi negativnimi finančnimi rezultati so izboljšave mogoče predvsem v smislu racionalizacije delovnih postopkov. Pri prireji mleka bi pozitiven rezultat dosegli že s povečanjem cene za 15% (tukaj moramo poudariti pomen začetka trženja ekološkega mleka kot ekološko mleko, ravno tako pa na ekonomiko lahko vpliva obseg proizvodnje; v analiziranem primeru je npr. čreda 10 krav). Enako velja tudi npr. za krave dojlje; v primeru, da se ne prodajajo kot ekološki proizvod je ekonomika precej slabša. Vloga trženjskega sistema je zato ključna. Ravno tako velja poudariti, da na podlagi pridelka temelječa ocena rabe inputov nujno ne pomeni v posameznih primerih tudi dejanske rabe, ki je ocenjena v modelnih kalkulacijah.

Pri ekoloških jabolkah ob povprečnih pridelkih pridelava seveda ni ekonomsko upravičena. Če je pridelek na nivoju okrog 10 t/ha pa je situacija precej drugačna. Simulacija z modelom je pokazala, da je pri npr. prodajni ceni ekoloških jabolk 1,1 €/kg prag pokritja pri predvideni tehnologiji 7255 kg/ha. Pri prvem simulacijskem teku navajamo rezultate pri povprečnih pridelkih (kot izhaja iz tabele 2- z izjemo jabolk). V določenih primerih (pšenica) najdemo negativne finančne rezultate. Modelne kalkulacije pa nam seveda omogočajo simulacije, tj. izračunavanje parametrov, ki jih je treba doseči, da bi dosegli ekonomsko upravičeno pridelavo. Če npr. pri ekološki pridelavi pšenice pridelek povečamo na 3800 kg (kar sicer posledično nekoliko poveča stroške gnojenja že dosežemo pozitiven rezultat.

Navajamo tudi nekaj primerov predelave ekoloških proizvodov. Rezultati kažejo, da je seveda mogoče s predelavo doseči višji finančni rezultat kot pa zgolj s prodajo osnovnega pridelka. Ker pa predelava povezana z določenimi investicijami, ki so pa zelo vezane na situacijo na posamezni kmetiji in so lahko zelo različne, je te rezultate praktično nemogoče posploševati. Negativni finančni rezultati so lahko predvsem posledica premajhnih obsegov proizvodnje in relativno visokih investicij.

Analiza občutljivosti za nekatere glavne pridelke, pa pokaže, da že npr. povečanje cene za ali pridelka 10% lahko pomeni pozitiven finančni rezultat.

Kot pomoč pridelovalcem smo razvili tudi kalkulacijsko predlogo, ki se lahko preprosto uporablja s strani ekoloških pridelovalcev.

2.4 Zaključki

V sklopu 2 smo razvili 49 kalkulacij ekološke pridelave in reje. Modelne kalkulacije je potrebno smatrati predvsem kot metodološko orodje za ocenjevanje ekonomske upravičenosti posamezne pridelave/reje. Generalna ugotovitev je, da so lastne cene predvsem zaradi nižjih pridelkov (kot izhaja tudi iz podatkov kontrolne organizacije) v primerjavi s konvencionalnimi seveda višje, da pa je ob ustreznem trženju in višje cene pridelka možno doseči pozitivne finančne rezultate. Modelne kalkulacije je tako potrebno uporabljati predvsem kot orodje, s katerim določimo potrebne parametre, da bi lahko dosegli pozitiven finančni rezultat.

V sklopu nadaljnjih raziskav bi bilo potrebno:

- konkretizacija obdelav s kalkulacijami na dovolj velikem vzorcu in primerjava z drugimi podatkovnimi bazami v smislu validacije rezultatov (npr. FADN ali ostali sistemi spremljanja finančnih parametrov)
- ustrezne analize na agregatnem nivoju

V prihodnosti predlagamo tudi ustrezne raziskave na področju povpraševanja po ekoloških proizvodih, predvsem v smislu ocenjevanja cenovnih in dohodkovnih elastičnosti.

2.5 Viri in literatura

- Mihelič R. (ur.), Čop J., Jakše M., Štampar F., Majer D., Tojnko S., Vršič S. 2010. Smernice za strokovno utemeljeno gnojenje. Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano, Ljubljana, str. 185. Dostopno na: http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/publikacije/Program_razvoja_podezelja/smernice09_skupaj_april_2011.pdf

- Jerič D. (ur.), Demšar-Benedičič A., Leskovar S., Oblak O., Soršak A., Sotlar M., Trpin-Švikart D., Velikonja V., Vrtin D., Zajc M., Pajntar N. 2011. Katalog kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji. Kmetijsko gospodarska zbornica Slovenije, Ministrstvo za kmetijsko gozdarstvo in prehrano, Ljubljana, str. 267.
- Bavec M., Robačar M., Repič P., Štabuc-Starčevič D. 2009. Sredstva in smernice za ekološko kmetijstvo. Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Inštitut za ekološko kmetijstvo, Maribor, str. 149.
- Bavec F., Robačar M., Repič P. 2012. Sredstva in smernice za ekološko kmetijstvo – dopolnitve do februarja 2012. Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Inštitut za ekološko kmetijstvo, Maribor, str. 14.
- Dolenshek M. 2008. Katalog stroškov kmetijske in gozdarske mehanizacije 2008. Zveza združenj za medsosedsko pomoč – strojnih krožkov Slovenije, Kmetijska založba d.o.o., Slovenj Gradec, str. 8. Dostopno na: http://www.s-k.si/datoteke/Katalog_stroškov_2008_stisnjen.pdf

3. SKLOP 3

3.1 Uvod

Na podlagi podatkov zbranih v DELOVNEM SKLOPU 1 je izvedena analiza učinkovitosti izbranega vzorca kmetij z uporabo posebne tehnike matematičnega programiranja imenovane DEA analiza (data envelopment analysis). DEA analiza (Turk, 2001) omogoča merjenje različnih ravni učinkovitosti (tehnična, skalna, strukturna) in so jo utemeljili Charnes, Cooper in Rhodes (1978). V metodologiji DEA je učinkovitost opredeljena kot razmerje med tehtano vsoto outputov in tehtano vsoto inputov, kjer se uteži izračuna s pomočjo matematičnega programiranja pod predpostavko stalnih donosov obsega (CRS).

3.2 Metoda

Leta 1984 so Banker, Charnes in Cooper razvili model s spremenljivim donosom obsega (VRS). Ker je DEA analiza neparametrična metoda, bo vsaka raven učinkovitosti izračunana za vsako ekološko kmetijo posebej v razmerju do vseh ostalih kmetij. V projektu bomo glede na razpoložljive podatke uporabili oba pristopa ter ocenili različne ravni učinkovitosti analiziranega reprezentativnega vzorca ekoloških kmetij.

Problem ocenjevanja učinkovitosti je formuliran kot naloga frakcijskega programiranja, vendar je aplikacijska procedura za DEA sestavljena iz linearnega programiranja (LP) za vsako posamezno ocenjeno enoto (Martić et al., 2009).

$$\max E_k = \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ik}}$$

$$u_r \geq \varepsilon, \quad r = 1, 2, \dots, s$$

$$v_i \geq \varepsilon, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

$$\max E_k = \sum_{r=1}^s u_r y_{rk}$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{ik} = 1$$

$$\sum_{r=1}^s u_r y_{ry} - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} \leq 0, (j = 1, \dots, n)$$

$$u_r > \varepsilon, \quad r = 1, 2, \dots, s$$

$$v_i \geq \varepsilon, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

Kjer je:

- v_i - determinirana utež za vsak vhodni podatek (input) i ;
- m - število vhodnih ;
- u_r - determinirana utež za output r ;
- s - število outputov
- E_k - relativna učinkovitost kmetije DMU_k
- n - število kmetij;
- ε - majhna pozitivna vrednost.

Problem opisan z enačbami od 1-4 je nelinearen, nekonveksen, z linearno in frakcijsko ciljno funkcijo in linearnimi in frakcijskimi omejitvami. Charnes in Cooper (1962) sta preoblikovali zgornji CCR model v LP obliko, tako, da se za reševanje lahko uporablja linearna metoda programiranja. Imenovalec je imel vrednost 1 in števec se je nato povečal. Preoblikovan model ima tako naslednjo obliko:

Podatkovna osnova za analizo učinkovitosti je podatkovna baza pridobljena z anketami v sklopu 1. Bazo smo prečistili tako, da smo pridobili tabelo naslednje strukture:

$X_1, \dots, X_n$ $Y_1, \dots, Y_n$

Kjer je:

X_i – input

Y_i – output (proizvoda)

Na opisan način pridobljeno tabelo smo potem uporabili za klasifikacijo kmetij. Klasifikacija poteka z uporabo preprostega algoritma. Kmetija se klasificira kot, če je površina posamezne rabe večja od uporabniško določenega kriterija.

$$P_i \geq K_i \implies R_i$$

Kjer je:

P_i – površina posamezne rabe

K_i – kriterij

R_i – razred iziroma tip

$$R_i = [\check{Z}, P, S, V]$$

Kjer je:

$\check{Z}$ – živinorejska kmetija

P – poljedelska kmetija

S – sadjarska kmetija

V – vinogradniška kmetija

Končni razred/tip je potem določen z uporabo funkcije CONCATENATE. Na ta način npr. je kmetija npr. z 80% travnikov in 20% sadovnjakov tako označena kot $\check{Z}S$ oziroma živinorejsko sadjarska kmetija. Na opisan način smo obdelali celotno bazo in dobili klasificirane kmetije, ki jih uporabimo za nadaljnjo obdelavo z DEA analizo. Tako dobljene tipe nato združimo v skupine po tipih, kar storimo s postopkom filtriranja v preglednici 3.1.

Preglednica 3.1: Združeni tipi v skupine s postopkom filtriranja

<u>P</u>	Poljedelske	6
<u>SP</u>	Sadjarsko poljedelske	6

<u>Ž</u>	Živinorejske	13
<u>ŽP</u>	Živinorejsko poljedelske	56
<u>ŽPSV</u>	Živinorejsko poljedelske sadjarsko vinogradniške	12
<u>ŽSP</u>	Živinorejsko Poljedelsko Sadjarske	29

Klasifikacijska analiza je tako pokazala, da prevladujejo živinorejsko poljedelske kmetije, ki jim sledijo živinorejsko poljedelske kmetije s pomembnim deležem sadjarske proizvodnje.

Posamezne skupine nato obdelamo z DEA analizo. Za izvedbo DEA analize uporabimo orodje DEAOS (Data Envelopment online Software). V analizi so bili uporabljeni naslednji inputi in outputi:

5_njive_skupaj	Input
5_travnik_skupaj	Input
5_pasnik_loceno_skupaj	Input
5_sadovnjak_skupaj	Input
5_vinograd_skupaj	Input
5_oljcnik_skupaj	Input
6_pridelek_zita	Output
6_pridelek_zelenjava	Output
6_pridelek_krompir	Output
6_pridelek_sadje	Output
6_pridelek_mleko	Output
6_pridelek_meso	Output
6_pridelek_jajca	Output
6_pridelek_zive_zivali	Output

Preglednica 3.2: Učinkovitost poljedelskih kmetij

Efficiency	Graph		
------------	-------	--	--

tk9	100 %	100%		1
tk11	100 %	100%	✓	
tk12	100 %	100%	✓	
tk13	100 %	100%	✓	
bl5	100 %	100%	✓	

✓ : Efficient

* : Weak Effi

Pri poljedelskih ekoloških kmetijah ugotavljamo tehnično učinkovitost.

Preglednica 3.3: Učinkovitost sadjarsko poljedelskih kmetij

	Efficiency	Graph	✓	
tk14	92 %	92%		
ss7	100 %	100%	✓	1
dp9	100 %	100%	✓	
dp11	100 %	100%	✓	
dp1	100 %	100%	✓	

✓ : Efficient

* : Weak Efficient

Tudi za večino sadjarsko poljedelskih kmetij lahko rečemo, da so tehnično učinkovite.

Preglednica 3.4: Učinkovitost živinorejskih kmetij

	Graph	✓	
--	-------	---	--

Efficiency			1
tk19	100 %	100%	✓
aj4	27.4 %	27%	
aj11	100 %	100%	✓
aj12	34.2 %	34%	
uš10	100 %	100%	✓
mk5	72.8 %	73%	
mk25	100 %	100%	✓
mk26	100 %	100%	✓
dp3	1.6 %	2%	
dp6	46.2 %	46%	
bl3	100 %	100%	✓
tk5	100 %	100%	✓

✓ : Efficient

* : Weak Efficient

Pri tipu živinorejskih kmetij ugotavljamo velike razlike v učinkovitosti posameznih kmetij, kar lahko pojasnimo z velikimi razlikami v vzorcu.

Preglednica 3.5: Učinkovitost poljedelsko živinorejskih kmetij

Efficiency	Graph		
tk2	100 %	100%	✓
tk4	100 %	100%	✓
tk6	100 %	100%	✓
tk7	100 %	100%	✓
tk17	82.7 %	83%	↑
tk22	68.2 %	68%	1
ss1	24.3 %	24%	2
ss3	100 %	100%	3
ss8	51 %	51%	4 ✓
ss9	92 %	92%	↓
ss12	20.9 %	21%	
ss14	23.2 %	23%	
ss21	100 %	100%	✓
aj5	77.9 %	78%	
aj6	100 %	100%	✓

	Efficiency	Graph	
aj10	100 %	100%	✓ ↑
as1	100 %	100%	✓ 1
us1	100 %	100%	✓ 2
us4	100 %	100%	✓ 3
us5	100 %	100%	✓ 4
us6	100 %	100%	✓ ↓

uš7	31.1 %	31%	
uš8	100 %	100%	✓
uš9	83.2 %	83%	
mk2	100 %	100%	✓
mk3	100 %	100%	✓
mk4	100 %	100%	✓
mk7	100 %	100%	✓
mk8	65.2 %	65%	
mk9	100 %	100%	✓

Efficiency	Graph	✓	
mk10	79.2 %	79%	
mk12	100 %	100%	✓
mk15	100 %	100%	✓
mk16	100 %	100%	✓
mk17	100 %	100%	✓
mk18	33.3 %	33%	
mk19	100 %	100%	✓
mk20	100 %	100%	✓
mk22	45.7 %	46%	
mk24	30.2 %	30%	
mk27	78.7 %	79%	
mb1	100 %	100%	✓
jp1	75.4 %	75%	
jp4	80.3 %	80%	

bl2	39.3 %	39%	
Efficiency	Graph	✓	
dp4	95.1 %	95%	
dp5	100 %	100%	✓
dp7	100 %	100%	✓
ms1	100 %	100%	✓
ms2	100 %	100%	✓
ms4	74.3 %	74%	
ms6	100 %	100%	✓
bl6	100 %	100%	✓
bl7	100 %	100%	✓
bl8	54.1 %	54%	
dp8	100 %	100%	✓

Preglednica 3.6: Učinkovitost kombiniranih (ŽPSV) kmetij

Efficiency	Graph	✓	
tk20	100 %	100%	✓
ss2	61.5 %	61%	
ss5	100 %	100%	✓
mk11	100 %	100%	✓
jp2	70.3 %	70%	
ls1	100 %	100%	✓
ls3	100 %	100%	✓
ss18	100 %	100%	✓

aj7	100 %	100%	✓
aj15	100 %	100%	✓
mb3	100 %	100%	✓

Preglednica 3.7: Učinkovitost kombiniranih (ŽSP) kmetij

Efficiency	Graph	✓	
tk1	100 %	100%	✓
tk15	100 %	100%	✓
tk16	100 %	100%	✓
tk18	39 %	39%	
ss4	89.1 %	89%	
ss6	100 %	100%	1 ✓
ss10	7.2 %	7%	2
ss11	48.4 %	48%	
ss13	100 %	100%	✓
ss15	100 %	100%	✓
ss16	100 %	100%	✓
ss19	68.2 %	68%	
aj1	100 %	100%	✓
aj3	49.7 %	50%	
aj9	100 %	100%	✓
aj14	100 %	100%	✓

mk14	100 %	100%	✓
mb2	100 %	100%	✓
mb4	100 %	100%	✓
mb5	2.9 %	3%	
jp3	100 %	100%	✓
ls2	100 %	100%	✓
ls4	71.5 %	71%	
ls5	100 %	100%	✓
bl1	100 %	100%	✓
ms3	100 %	100%	✓
ms5	100 %	100%	✓
bl4	100 %	100%	✓

Tudi pri živinorejskih kmetijah prevladujejo učinkovite kmetije. Razlog za posamezne neučinkovite kmetije gre iskati v manjših obsegi proizvodnje od tehnično mogočih.

Analiza DEA podaja izračune relativne učinkovitosti za posamezne analizirane ekološke kmetije primerjalno za vsako kmetijo. Povzemamo trenutno stanje analiziranega vzorca na nivoju input/output pristopa. Rezultati analize kažejo, da je večina ekoloških kmetij tehnično učinkovita z določenimi izjemami, kjer pa iz podatkov izhaja, da so obsegi proizvodnje manjši od tehnično mogočih.

3.3 Zaključki

Z uporabo metode DEA (uporaba minimizacija vložkov ali maksimizacije neposrednih učinkov) lahko ugotovimo, da je Slovenija relativno učinkovita z input/output vidika. Za nadaljnje učinkovitosti z DEA analizo raziskave priporočamo izdelavo preciznejše baze podatkov, saj se je v našem primeru z agregiranjem precejšen del informacije izgubil.

4. SKLOP 4

4.1 Uvod

V poročilu podajamo rezultate SKLOPA 4 CRP raziskave **Ekonomika ekoloških kmetij v Sloveniji**. V nadaljevanju so tako predstavljeni:

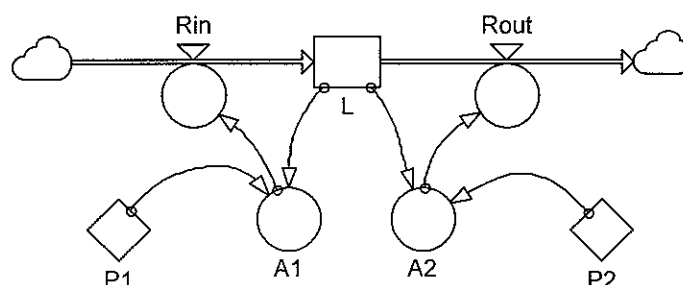
- Metodološki razvoj modela
- Rezultati simulacijskih tekov
- Sklepi in priporočila.

4.2 Metoda

V tem delu raziskave je bila uporabljena metodologija sistemske dinamike, ki jo je zasnoval Forrester (1958) kot metodo modeliranja industrijske dinamike. Ideja modeliranja temelji na predpostavki, da je moč vsak realen sistem, tudi poslovni opisati s sistemom enačb, ki predstavljajo med seboj povezane pretoke ter stanja oz. elemente spremembe stanj (»Rate«) ter elemente stanj (»Level«).

Slika prikazuje primer s simbolično predstavitevjo gradnikov sistemske dinamike, kjer L predstavlja stanje (Level), R_{in} pritok, R_{out} odtok, P_1 in P_2 pa parameter. Za ponazoritev matematičnih izrazov, ki opredeljujejo relacije med L , R and P uporabimo zunanji element (Auxiliary), označenih v našem primeru z A_1 in A_2 . Vsak od elementov stanja, L , ki predstavlja nivo, ima lasten pritok R_{in} in lasten odtok, R_{out} ,

Slika 4.1: Osnovni elementi sistemske dinamike

P_1 in P_2 , ki jih prikazuje Slika predstavljata odločitvena parametra, s pomočjo katerih reguliramo tokove prek zunanjih elementov A_1 in A_2 . Z ikono oblaka na vходу in izhodu ponazorimo okolje modela. Pri tem opredelimo meje modeliranja, ki ga obravnavamo z modelom. V formalnem smislu je metodologija sistemske dinamike koncizna, ter enostavna za razumevanje. V posameznem konkretnem primeru opredelimo pomene elementov L in R .

Princip ohranitve mase v predhodno opredeljenem modelu lahko opišemo z enačbami dinamike v obliki diferenčnih enačb:

$$L(k+1) = L(k) + \Delta t(R_v(k) - R_i(k)) \quad k = 0, 1, 2, \dots, n \quad [1]$$

kjer k predstavlja diskretni čas, Δt je časovni interval računanja. Vsak lahko razume, da vrednost na elementu stanja (Level) $L(k+1)$ narašča, če velja $R_{in}(k) > R_{out}(k)$; stanje je nespremenjeno, če je $R_{in}(k) = R_{out}(k)$, ter pada, če je $R_{in}(k) < R_{out}(k)$. Dinamiko sicer lahko opredelimo tudi v zveznem času, pri tem je splošna enačba modela sistemske:

$$L(t) = \int_{t_0}^t [R_{in}(t) - R_{out}(t)] dt + L(t_0) \quad [2]$$

$$\frac{dL}{dt} = R_{in}(t) - R_{out}(t)$$

Metoda reševanja problemov s pomočjo sistemske dinamike je podobna metodologiji sistemskega pristopa in jo lahko opišemo s sledečimi koraki:

1. Definicija problema
2. Opredelitev ciljev

3. Zasnova študije
4. Formulacija matematičnega modela
5. Razvoj računalniškega programa
6. Validacija modela
7. Priprava eksperimentov (opredelitev simulacijskih scenarijev)
8. Simulacija z analizo rezultatov (Forrester, 1994).

Pri izvedbi raziskave smo sledili navedenim korakom z namenom razviti simulacijski model razvoja ekološkega kmetijstva. Oblikovanih je bilo več scenarijev z namenom opredelitve vpliva sprememb parametrov modela na odziv le-tega.

Ob pregledu obstoječe literature na področju modeliranja razvoja ekološkega kmetijstva smo opredelili sledeče ključne spremenljivke, ki so v skladu s predhodnimi raziskavami na tem področju (Zanoli et al., 2000; Zanoli et al., 2012):

9. število konvencionalnih kmetij,
10. število ekoloških kmetij,
11. prehod (konverzija) od konvencionalnih k ekološkim kmetijam,
12. subvencije,
13. promocija ekološkega kmetijstva (marketing, razvoj tržišča, izobraževanje),
14. organizacija primerne poslovnega in proizvodnega okolja za ekološko kmetijstvo,
15. razvoj sistema samo-organizacije (npr. skupna uporaba proizvodnih oz. procesnih produkcijskih sredstev ter marketinga),
16. zakasnitvene konstante, ki so povezane s spremembami (npr. učinek sprememba vrednosti posameznega lahko opazujemo šele po daljšem časovnem obdobju).

Ključna spremenljivka v razvitem modelu je število ekoloških kmetij. Pri tem gre za kmetije, ki so v sistemu kontrole. Rast števila ekoloških kmetij je bila na začetku, v letu 1998, skorajda linearna, v letih 2003 do 2005 pa se rast umiri pri okvirnih 4% (

), ne glede na povečanje subvencija za 20% oz. 30%.

Preglednica 4.1: Kmetijska gospodarstva z ekološkim kmetijstvom in število kmetij v fazi konverzije

Kmetijska gospodarstva	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Z ekološkim kmetijstvom	115	322	412	632	910	1,220	1,393	1,610	1,789	1,853	1,897
V konverziji	485	678	748	783	672	498	483	390	278	243	321

Pri razvoju vzročno posledičnega diagrama (Slika) so bile uvodoma identificirane sledeče spremenljivke:

1. število kmetij, za katere obstaja možnost, da bi prešle od konvencionalnega k ekološkemu kmetijstvu,
2. število kmetij, ki so že prešle k ekološkemu kmetijstvu,
3. pretok med (1) in (2), ki predstavlja stopnjo konverzije od konvencionalnega k ekološkemu kmetijstvu.

Vzročno posledični diagram predstavlja spremenljivke, ki so povezane s puščicami, ki predstavljajo vzročne povezave med posameznimi spremenljivkami. Vsak element stanja (Level) ter element spremembe stanja (Rate) ima prirejeno usmerjeno povezavo, ki je označena s predznakom, pri tem prvi element predstavlja vzrok, drugi pa posledico. Usmerjene povezave od vzroka k posledici, ki so označene s »+« predstavljajo delovanje v isti smeri (pozitivna sprememba spremenljivke, ki predstavlja vzrok rezultira v pozitivni spremembi spremenljivke, ki predstavlja posledico), če pa je predznak označen z »-« če obstaja obratna relacija.

Zanka označena z B1 predstavlja negativno povratno zanko s ciljno vrednostjo 0 (pri tem model teži k zmanjšanju števila konvencionalnih kmetij). Razmerje med konvencionalnimi kmetijami in ekološkimi kmetijami opredeljuje koncentracijo konvencionalnih kmetij, ki je ob začetku opazovanja visoka, kar pomeni, da bo na začetku opazovanja visoka zainteresiranost konvezijo. Omenjena spremenljivka Koncentracija konvencionalnih kmetij pozitivno vpliva na komuniciranje. Pri tem kot komuniciranje obravnavamo splošno komuniciranje med konvencionalnimi kmetovalci in ekološkimi kmetovalci. Konvezija pozitivno vpliva na število

ekoloških kmetij. Če se število ekoloških kmetij poveča, se poveča intenzivnost širjenja informacij, ki je sicer odvisna od količnika širjenja informacij. Večja intenzivnost širjenja informacij vpliva na višjo intenzivnost komuniciranja, kar rezultira v višji uspešnosti komuniciranja in v končni fazi višji stopnji konverzije. Količnik uspešnosti določa, kolikšen delež od potencialnih »prehodnikov« se bo v določenem časovnem koraku dejansko odločilo za konverzijo. Zanka R1 je pozitivna povratna zanka, ki je kompenzirana z negativno povratno zanko B1. Če se število ekoloških kmetij poveča se poveča obseg promocije in razvoja trga, ki je odvisen od podporne politike. Promocija in razvoj trga pozitivno vpliva na samo-organizacijske vire, kot npr. kapacitete za predelavo, pakiranje ipd. Podporni viri so odvisni od subvencij, kakor tudi od samo-organizacijski virov. Negativno vpliva na obseg poraba virov, ki je odvisna od števila ekoloških kmetij ter porabe virov glede na posamezno kmetijsko gospodarstvo. Konverzija je opredeljena tudi z želeno produkcijo in učinkovitostjo pridelave. Pri tem predpostavimo, da bi povečan obseg ekološkega kmetovanja zmanjšal produkcijsko kapaciteto celotne produkcije.

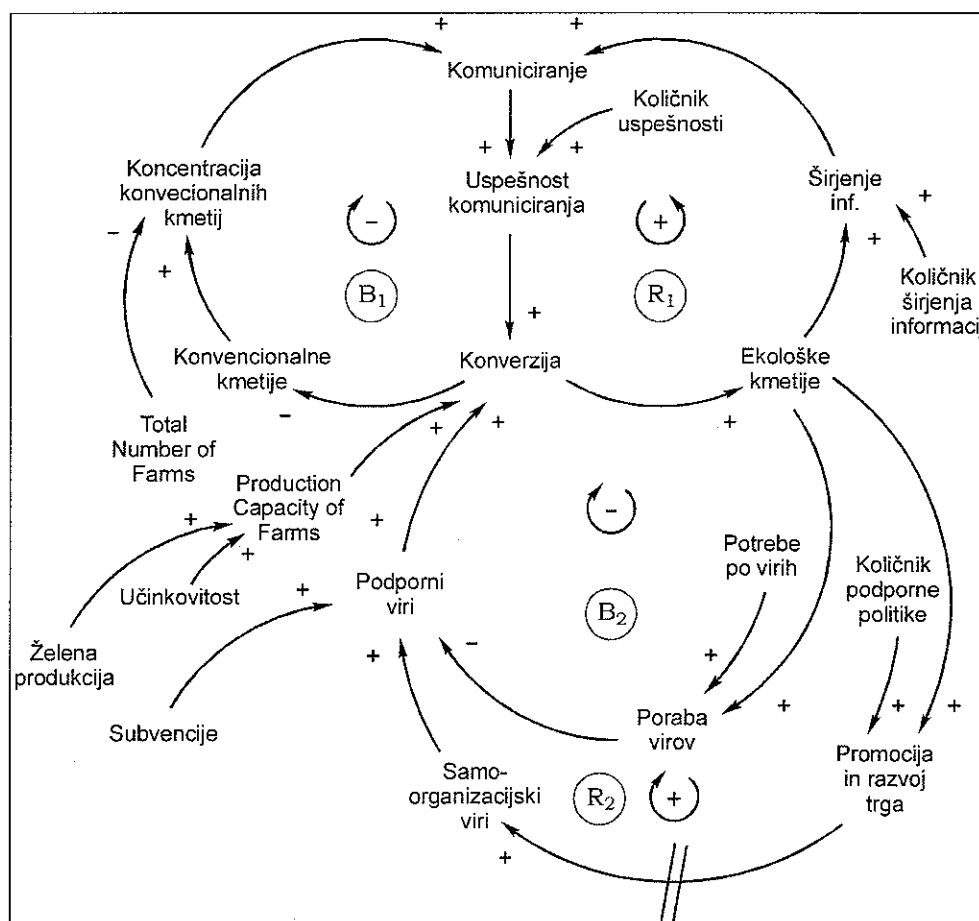
Med spremenljivko, ki predstavlja promocijo in razvoj trga ter samo-organizacijskimi viri je označena zakasnitev. Pri tem moramo upoštevati daljše zakasnitve dveh ali treh let, ki jih pričakujemo pri vzpostavitvi samo-organizacijskih virov. Pri tem pričakujemo zakasnitve učinkov promocijskih akcij kakor tudi razvoja tržišča in marketinških akcij na področju ekološkega kmetijstva (Rozman s sod., 2007).

Obseg podpornih virov je v veliki meri odvisen od državnih subvencij, ki določajo intenzivnost konverzije k ekološkemu kmetijstvu. Povratna zanka označena z R2 ima značilnost pozitivne povratne zanke. Glede na državno politiko, bi morala biti rast števila ekoloških kmetij ustrezno podprta ter usmerjena v promocijo ter povečanje obsega samo-organizacijskih virov, npr. promocije marketinga ekoloških izdelkov. Tako velja povratno zanko R2 izkoristiti kot generator rasti v sistemu.

Povratni zanki B1 in B2 sta v našem primeru dominantni ter zadržujeta sistem v neželenem stanju ravnotežja, pri tem pa je obseg ekološkega kmetijstva pod želenim nivojem. V primeru, da bi želeli stanje dvigniti na višji nivo, bi morali opredeliti politiko, ki bi povečala vpliv pozitivnih

povratnih zank R1 in R2, ki bi pomaknile stanje sistema t.j. število ekoloških kmetij, na višjo vrednost.

Slika 4.2: Vzročno posledični diagram modela razvoja ekološkega kmetijstva

Slika 4.3 prikazuje razviti model po principu sistemske dinamike, ki vsebuje 36 spremenljivk ter 60 povezav. Pri tem imamo dvojne ključne elemente stanj v modelu. Spremenljivka konvencionalne kmetije predstavlja število konvencionalnih kmetij. Prek elementa spremembe stanj konverzija preidejo konvencionalne kmetije v ekološke. V spodnjem delu modela upoštevamo mehanizem subvencij ter samo-organizacijskih virov.

Enačbe modela ter celoten opis modela je podan v nadaljevanju. Na ta način je struktura sistema v celoti opredeljena. Model vsebuje troje elementov stanj, konvencionalne kmetije (C), ekološke kmetije (O) ter podporni viri (S). Elementi stanj so opredeljeni s sledečimi enačbami:

$$C(t) = C(0) - \int_0^t \gamma(s) ds; C(0) = 72,430 \quad [3]$$

pri tem je γ element spremembe stanja, ki opredeljuje intenzivnost konverzij, λ predstavlja samo-organizacijske podporne vire, μ predstavlja subvencije ter ε predstavlja podporne vire, kar prikazuje

Slika.

Enačba 3 predstavlja element stanja konvencionalnih kmetij C, ki se zmanjšuje s konverzijo k ekološkemu kmetijstvu; konverzije γ , predstavljajo prehod od konvencionalnih kmetij C k ekološkim kmetijam O. Začetna vrednost števila konvencionalnih kmetij je določena kot 72,430 v letu 2010 (SORS, 2012), ki predstavlja začetno leto simulacije.

Enačba 4 predstavlja število ekoloških kmetij O, ki predstavlja akumulacijo stopnje konverzije γ . Pri tem ne upoštevamo nikakršnega zmanjševanja stanja števila ekoloških kmetij. Začetna vrednost števila ekoloških kmetij je 1.897, kar je opredeljeno s poročilom za leto 2010 (SORS, 2012). Enota je podana kot: [kmetija]

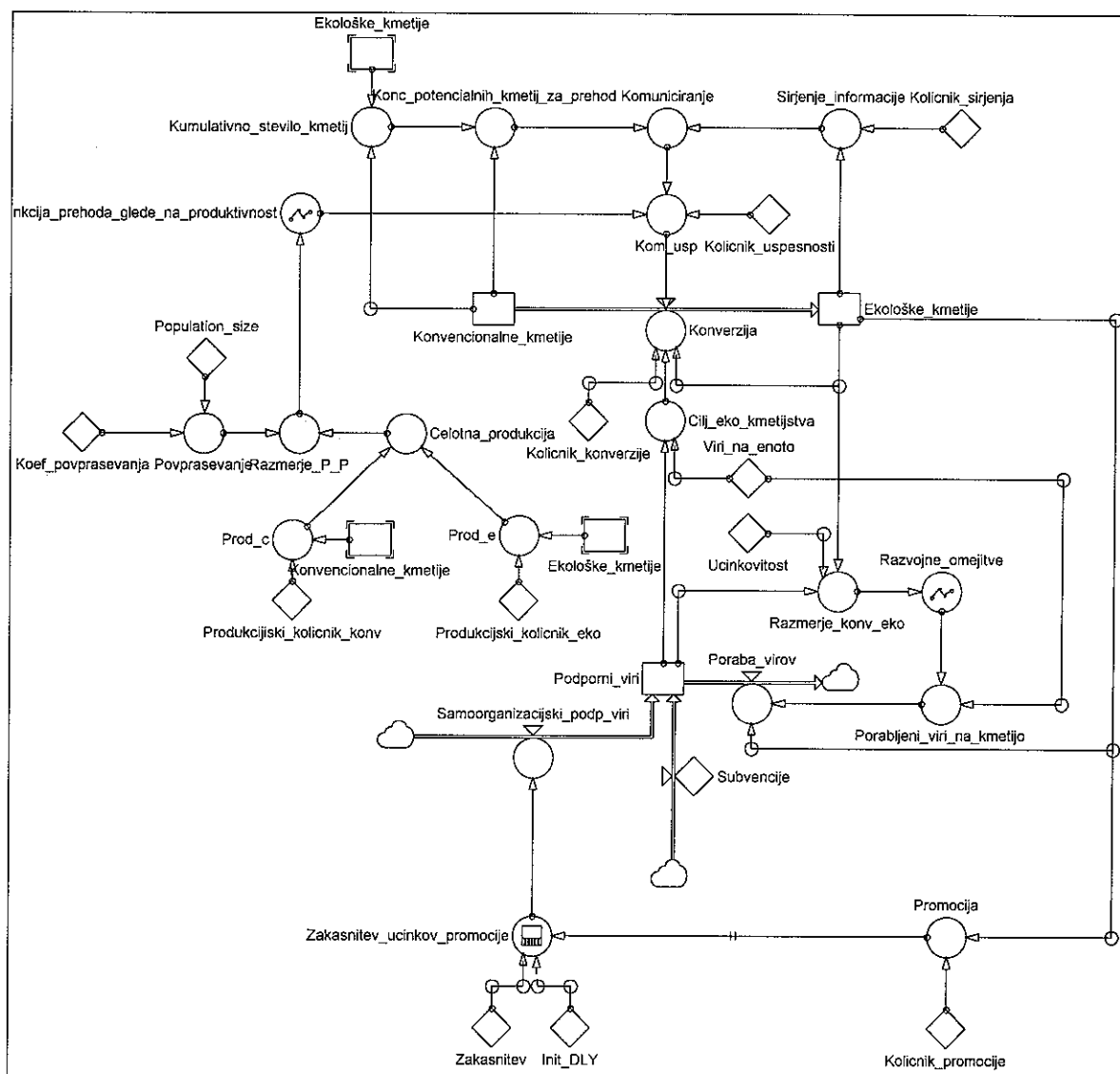
$$O(t) = O(0) + \int_0^t \gamma(s) ds; O(0) = 1897 \quad [4]$$

$$S(t) = S(0) + \int_0^t (\lambda(s) + \mu(s) - \varepsilon(s)) ds; S(0) = 500 \quad [5]$$

Enačba 5 predstavlja stanje podpornih virov S z enoto [kmetija], na katero pozitivno vplivajo samo-organizacijski viri λ ter subvencije μ hkrati pa se zmanjšujejo s porabo le-teh kar je predstavljeno s spremenljivko ε . Glavna dinamika je opisana z Enačbo 3, katere stanje upada z

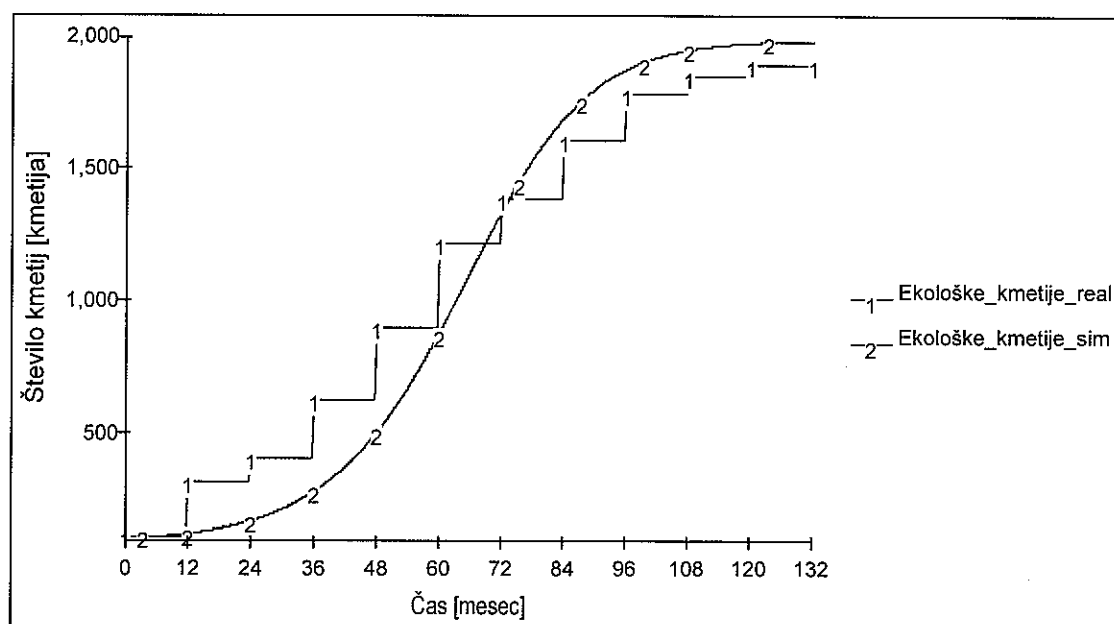
naraščanjem konverzij γ , ki predstavljajo prehod kmetij od konvencionalnih kmetij C, v stanje ekoloških kmetij O.

Slika 4.3: Model razvoja ekološkega kmetijstva

Slika 4.4 prikazuje realne podatke ter rezultate simulacije kot ključni rezultat simulacije. Pri kalibraciji in validaciji modela so bile uporabljene metode genetskih algoritmov ter optimizacije. Slika 4.4 sicer prikazuje značilno S krivuljo podatkov kakor tudi rezultatov modela.

Slika 4.4: Primerjava rezultatov simulacije in dejanskih podatkov

prikazuje devet simulacijskih scenarijev, kjer smo variirali ključne spremenljivke. Pri tem osenčena polja označujejo spremembe pri posamezni spremenljivki.

Preglednica 4.2: Vrednosti za posamezni scenarij, kjer upoštevamo subvencije, Količnik povpraševanja po hrani, Zakasnitev pri samo-organizacijskih virih, faktor promocije in obseg populacije

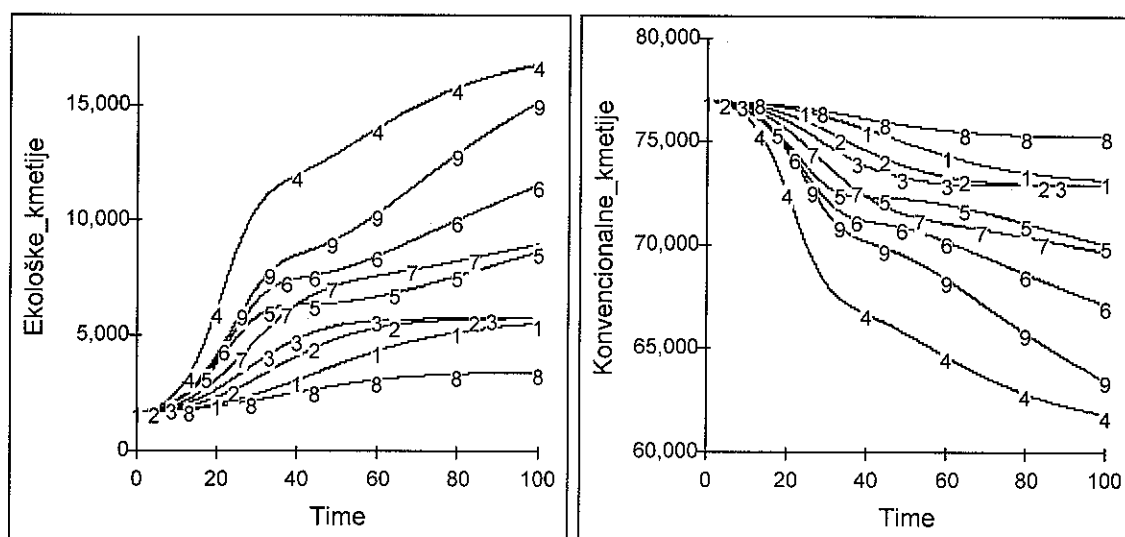
Scenarij	Subvencije	Količnik	Zakasnitev	Faktor	Populacija
----------	------------	----------	------------	--------	------------

		povpraševanja		promocije	
1	2000	1,2	12	0,8	2049261
2	3000	1,2	12	0,8	2049261
3	4000	1,2	12	0,8	2049261
4	4000	1,1	12	0,8	2049261
5	3000	1,1	48	0,8	2049261
6	3000	1,1	24	0,8	2049261
7	3000	1,1	24	0,8	2.15M
8	3000	1,1	24	0,8	2.25M
9	3000	1,1	24	1	2049261

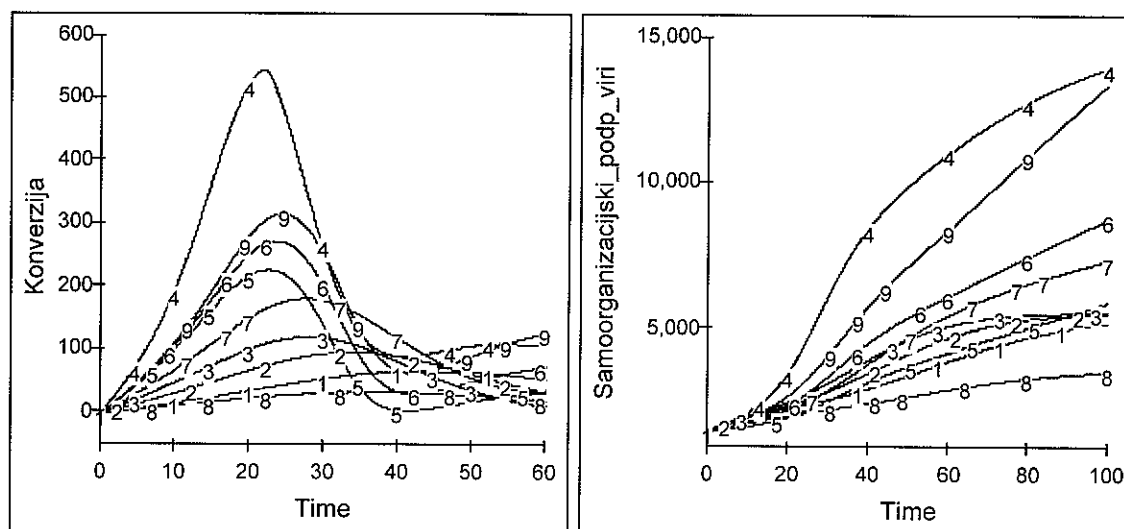
Slika 4.5 in slika 4.6 prikazujeta rezultate izvedenih simulacijskih tekov. Pri tem so prikazane spremenljivke ekoloških kmetij in konvencionalnih kmetij ter obseg konverzij ter samo-organizacijskih virov. SC4 predstavlja najbolj intenziven obseg prehoda. Pri tem upoštevamo zmanjšanje povpraševanja, kar pozitivno vpliva na konverzijo. Pri tem predpostavimo, da je bi padec cen konvencionalno pridelane hrane pozitivno vplival na ekološke pridelovalce, ki bi sicer lahko s svojimi pridelki dosegali boljše cene. Z zmanjšanjem koeficienta povpraševanja po hrani se izboljša razmerje ponudbe/povpraševanja, kar vpliva na večje povpraševanje po ekoloških proizvodih. Le-to sicer predstavlja eno od možnosti za kompenziranje nižjih subvencij, hkrati pa doprinese k najvišji intenzivnosti prehoda med vsemi scenariji; pri tem limitira število ekoloških kmetij k vrednosti 17000. Tako bi lahko opredelili ustrezni princip vodenja kot povečanje subvencij ob povišanju povpraševanja po ekoloških proizvodih. Pri tem moramo upoštevati, da se sicer celotna produktivnost kmetijskega sektorja zniža zaradi nižje skupne produktivnosti tako konvencionalnih kakor tudi ekoloških kmetij.

Predstavljeni scenariji predstavljajo predvsem izhodišče za oblikovanje ustreznih politik na področju razvoja ekološkega kmetijstva, saj je model sicer koncizno opredeljen ter omogoča poglobljeno analizo posledic posameznih akcij na dinamični odziv sistema, ki je sicer časovno zahten, sam obravnavani sistem pa strukturno kompleksen.

Slika 4.5: Rezultati simulacijskih tekov, število ekoloških kmetij in število konvencionalnih kmetij

Slika 4.6: Rezultati, obseg konverzij ter samo-organizacijskih virov

Slika 4.7 prikazuje izpis enačb modela skupaj z ustreznimi komentarji, enotam ter specifikacijo izvedbe simulacijskih tekov. Pri tem je opredeljena integracijska metoda in korak simulacije.

Slika 4.7: Izpis enačb modela

```

init   Konvencionalne_kmetije = 77000
flow   Konvencionalne_kmetije = -dt*Konverzija
doc    Konvencionalne_kmetije = Število konvencionalnih kmetij, ki predstavljajo potencialne
kmetije za prehod k ekološkemu kmetijstvu.
unit   Konvencionalne_kmetije = farm
init   Ekološke_kmetije = 1728
flow   Ekološke_kmetije = +dt*Konverzija
doc    Ekološke_kmetije = Ekološke kmetije.
unit   Ekološke_kmetije = farm
init   Konvencionalne_kmetije = 77000
flow   Konvencionalne_kmetije = -dt*Konverzija
doc    Konvencionalne_kmetije = Število konvencionalnih kmetij, ki predstavljajo potencialne
kmetije za prehod k ekološkemu kmetijstvu.
unit   Konvencionalne_kmetije = farm

```

```

init    Podporni_viri = 500
flow    Podporni_viri = +dt*Samoorganizacijski_podp_viri
        +dt*Subvencije
        -dt*Poraba_virov
doc     Podporni_viri = Obseg podpornih virov opredeljuje atraktivnost prehoda k ekološkemu
kmetijstvu.
unit    Podporni_viri = farm
aux     Konverzija = ((Cilj_eko_kmetijstva-Ekološke_kmetije)/Kolicnik_konverzije)*Kom_usp
doc     Konverzija = Prehodi od konvencionalnega k ekološkemu kmetijstvu.
unit    Konverzija = farm/year
aux     Poraba_virov = Porabljeni_viri_na_kmetijo*Ekološke_kmetije
doc     Poraba_virov = Poraba virov zmanjša njihovo razpoložljivost kar ima lahko za rezultat
zmanjšanje atraktivnosti ekološkega kmetovanja.
unit    Poraba_virov = farm/year
aux     Samoorganizacijski_podp_viri = Zakasnitev_ucinkov_promocije
doc     Samoorganizacijski_podp_viri = Koliko kmetij se lahko vzdržuje s pomočjo samo-
organizacijskih virov.
unit    Samoorganizacijski_podp_viri = farm/year
aux     Celotna_produkcija = Prod_c+Prod_e
doc     Celotna_produkcija = Whole production from conventional farms and organic farms.
unit    Celotna_produkcija = food
aux     Cilj_eko_kmetijstva = Podporni_viri/Viri_na_enoto
doc     Cilj_eko_kmetijstva = Cilj obsega ekološkega kmetijstva je določen z obsegom
subvencij.
unit    Cilj_eko_kmetijstva = farm
aux     Funkcija_prehoda_glede_na_produkativnost =
GRAPH(Razmerje_P_P,0.7,0.05,[0,0.53,0.74,0.87,0.96,1,1,1,1,1,"Min:0;Max:1"])
doc     Funkcija_prehoda_glede_na_produkativnost = Če produkcija zadosti 100% potrebam je
le-ta zadovoljiva. Če, npr. produkcija pade pod 100%, npr. 70%, konverzija ni več možna, saj je
produksijska kapaciteta celotnega kmetijskega sektorja premajhna oz. kritična.
unit    Funkcija_prehoda_glede_na_produkativnost = dmn1

```

aux Kom_usp =
 Kolicnik_uspesnosti*Komuniciranje*Funkcija_prehoda_glede_na_produkktivnost
 doc Kom_usp = Dejanska uspešnost širjenja informacij rezultira v konverzijah.
 unit Kom_usp = farm/year
 aux Komuniciranje = Konc_potencialnih_kmetij_za_prehod*Širjenje_informacije
 doc Komuniciranje = Komuniciranje konvencionalnih kmetovalcev z ekološkimi. Vpliv širjenja informacij.
 unit Komuniciranje = contact/year
 aux Konc_potencialnih_kmetij_za_prehod =
 Konvencionalne_kmetije/Kumulativno_stevilo_kmetij
 doc Konc_potencialnih_kmetij_za_prehod = Koncentracija kmetij, ki so potencialne kandidatke za konverzijo (s časom je teh vedno manj).
 unit Konc_potencialnih_kmetij_za_prehod = dmnl
 aux Kumulativno_stevilo_kmetij = Ekološke_kmetije+Konvencionalne_kmetije
 doc Kumulativno_stevilo_kmetij = Kumulativno število obravnavanih kmetij - kot potencial za prehode.
 unit Kumulativno_stevilo_kmetij = farm
 aux Porabljeni_viri_na_kmetijo = Razvojne_omejitve*Viri_na_enoto
 doc Porabljeni_viri_na_kmetijo = Porabljeni viri na kmetijo.
 unit Porabljeni_viri_na_kmetijo = dmnl
 aux Povprasevanje = Koef_povprasevanja*Population_size
 doc Povprasevanje = Food demand is dependant on the population size and the desired ratio of self supply.
 unit Povprasevanje = food
 aux Prod_c = Produkcijiski_kolicnik_konv*Konvencionalne_kmetije
 doc Prod_c = Production conventional farms.
 unit Prod_c = people*farm
 aux Prod_e = Produkcijiski_kolicnik_eko*Ekološke_kmetije
 doc Prod_e = Production organic farms.
 unit Prod_e = people*farm
 aux Promocija = Kolicnik_promocije*Ekološke_kmetije

doc Promocija = Promocija samo-organizacijskih projektov.
 unit Promocija = farm
 aux Razmerje_konv_eko = (Podporni_viri/Ekološke_kmetije)/Učinkovitost
 doc Razmerje_konv_eko = Porazdelitev podpornih virov na ekološke kmetije.
 unit Razmerje_konv_eko = dmnl
 aux Razmerje_P_P = Celotna_produkcija/Povprasevanje
 doc Razmerje_P_P = Ratio of food demand coverage.
 unit Razmerje_P_P = dmnl
 aux Razvojne_omejitve =
 GRAPHCURVE(Razmerje_konv_eko,0,0.2,[0,0.469,0.729,0.874,0.955,1,1.025,1.038,1.046,1.05
 ,1.053"Min:0;Max:1.2"])
 doc Razvojne_omejitve = Funkcija, ki določa učinkovitost oz. intenzivnost porabe virov.
 unit Razvojne_omejitve = dmnl
 aux Sirjenje_informacije = Kolicnik_sirjenja*Ekološke_kmetije
 doc Sirjenje_informacije = Širjenje informacij v zvezi z novimi možnostmi pridelave.
 unit Sirjenje_informacije = contact/year
 aux Zakasnitev_ucinkov_promocije = DELAYINF(Promocija, Zakasnitev, 1, Init_DLY)
 doc Zakasnitev_ucinkov_promocije = Zakasnitev od uvedbe do realizacije projektov na
 področju samo-organizacijskih virov.
 unit Zakasnitev_ucinkov_promocije = farm
 const Subvencije = 3000
 doc Subvencije = Dopolnitev podpornih virov. Pri tem opredelimo, koliko kmetij mesečno
 lahko podpremo.
 unit Subvencije = farm/month
 const Init_DLY = 500
 doc Init_DLY = Inicializacija zakasnitvene strukture.
 unit Init_DLY = farm
 const Koef_povprasevanja = 1.2
 doc Koef_povprasevanja = Ratio of self supply - determines the proportion of desired self -
 supply capability.
 unit Koef_povprasevanja = dmnl

const Kolicnik_konverzije = 5
doc Kolicnik_konverzije = Časovna konstanta prehodov.
unit Kolicnik_konverzije = year
const Kolicnik_promocije = 1
doc Kolicnik_promocije = Količnik promocije, ki določa intenzivnost angažiranja kmetij pri vzpostavitvi okolja v smislu samo-organizacije.
unit Kolicnik_promocije = dmnl
const Kolicnik_sirjenja = 0.008
doc Kolicnik_sirjenja = Količnik širjenja informacij določa intenzivnost širjenja informacij o ekološkem kmetijstvu. Le-ta predstavlja ekološko osveščenost; poznavanje ekološkega kmetijstva in politična promocija.
unit Kolicnik_sirjenja = contact/farm/year
const Kolicnik_uspesnosti = 0.003
doc Kolicnik_uspesnosti = Količnik, ki določa kolikšen delež informiranih se odloči za konverzijo.
unit Kolicnik_uspesnosti = farm/contact
const Population_size = 2000000
doc Population_size = Size of population in Slovenia.
unit Population_size = people
const Produkcijiski_kolicnik_konv = 24
doc Produkcijiski_kolicnik_konv = Apporx 24 to 25 people get suply form one conventional farm.
unit Produkcijiski_kolicnik_konv = people
const Produkcijiski_kolicnik_eko = 12
doc Produkcijiski_kolicnik_eko = Apporx 12people get suply form one organic farm.
unit Produkcijiski_kolicnik_eko = people
const Ucinkovitost = 2
doc Ucinkovitost = Učinkovitost podpornih virov.
unit Ucinkovitost = dmnl
const Viri_na_enoto = 1
doc Viri_na_enoto = Porabljeni viri na enoto t.j. kmetijo.

```
unit   Viri_na_enoto = dmnl
const  Zakasnitev = 24
doc     Zakasnitev = Povprečen čas, ki je potreben, da se samo-organizacijski viri vzpostavijo.
unit   Zakasnitev = years
spec   start = 0.00000
spec   stop = 100.00000
spec   dt = 0.06250
spec   method = RK4 (variable step)
spec   abserr = 0.01000
spec   relerr = 0.01000
```

4.3 Zaključki

Po razvoju modela in po več simulacijskih tokih lahko povzamemo naslednje glavne ugotovitve:

1. Da so v sistemu prevladujoče negativne povratne zanke in da je zaradi tega sistem v nezaželenem ravnotežnem stanju. Za stimuliranje prehoda na ekološko kmetijstvo je tako potrebno povečati pomen pozitivnih povratnih v sistemu.
2. da je preusmeritev v ekološko kmetovanje generirana s subvencijami , ki zagotavljajo glavno motivacijo za konverzijo iz konvencionalnega v ekološko kmetovanje. Vendar pa subvencije niso edina gonilna sila v sistemu , ravno tako pomembne so ostale podpirne dejavnosti, ki spodbujajo ekološko kmetovanje, saj so finančni viri za zagotavljanje subvencij omejeni.

4.4 Literatura in viri

ROZMAN, Črtomir, PAŽEK, Karmen, KLJAJIĆ, Miroljub, BAVEC, Martina, TURK, Jernej, BAVEC, Franc, KOFJAČ, Davorin, ŠKRABA, Andrej. The Dynamic simulation of organic farming development scenarios : a case study in Slovenia. Comput. electron. agric.. [Print ed.], 2013, vol. 96, no. August, str. 163-172, doi: 10.1016/j.compag.2013.05.005. [COBISS.SI-ID 3526188], [JCR, WoS]

- Rozman, Č., Škraba, A., Kljajić, M., Pažek, K., Bavec, M. and Bavec, F., 2007. The system dynamics model for development of organic agriculture. 8th International Conference on Computing Anticipatory Systems. Liege, Belgium.
- Forrester, J. W., 1958. Industrial Dynamics: A Major Breakthrough for Decision Makers. Harv. Busin. Rev. 36(4), 37-66.
- Statistični urad Republike Slovenije. SORS, 2011. Organic farming, Slovenia, 2010 - final data. Dostopno na: http://www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=4080 (27. januar 2012).
- Forrester, J. W., 1994. System dynamics, systems thinking, and soft OR. Syst. Dynam. Rev. 10(2-3), 245-256.
- Zanoli, R., Gambelli, D., Vairo, D. 2000. Organic Farming in Europe by 2010: Scenarios for the future. Stuttgart-Hohenheim.
- Zanoli, R., Gambelli, D., Vairo, D. 2012. Scenarios of the organic food market in Europe. Food Policy 37, 41-57.

5. SKLOP 5: Kmetija kot učeča se organizacija: študije primerov

5.1 Ozadje testiranja teorije ekonomike ekološkega kmetovanja

Ekološko kmetijstvo je najbolj okolju in človeku prijazna kmetijska praksa, katere glavni cilji so varovanje, ohranjanje naravnih virov, dobrobit živali, pridelava zdravih živil in trajnostni razvoj podeželja, kjer Lampkin (v Podmenik, 2012, str. 23) opredeljuje trajnost kot osnovno izhodišče ekološkega kmetijstva in njegove prednosti kot: zaščita okolja, ohranitev neobnovljivih virov, boljša kakovost hrane, zmanjšanje presežkov proizvodnje in preusmeritev kmetijstva k zahtevam trga (Podmenik, 2012, str. 23). Ekološko kmetijstvo se deli na tri smeri: (1) kmetovanje po biološko-dinamični metodi; (2) organsko-biološko oziroma ekološko kmetovanje; in (3) permakultura. Ekološko kmetijstvo se je v Sloveniji začelo razvijati pred 20 leti, sedaj pa se razvija predvsem na kmetijsko ekstenzivnih območjih, kmetijsko ugodnejša območja pa ostajajo za intenzivno in konvencionalno rabo, kjer se nahajajo tudi najbolj občutljivi naravni viri (npr. podtalnica). Podatki kažejo, da 90% vseh ekoloških površin pripada travinjam in struktura

ekoloških površin je zelo negativna, kar se kaže tudi v skromni pridelavi za trg (Podmenik, 2012).

Podmenik (2012) med drugim izpostavlja sledeče ugotovitve ekološkega kmetovanja v Sloveniji: (1) za povečanje ekološkega kmetijstva je treba spremeniti sistem podpor, ki bi moral spodbujati pridelavo tržno zanimivih živil in okrepiti ozaveščenost ter prenos znanj med (konvencionalnimi) pridelovalci (zato izvedene študije primerov); (2) povečati zelo nizek delež slovenskih ekoloških živil v celotni prodaji ekoloških živil (problematika strukture zemljišč in minimalna pridelava za trg); (3) večinska prodaja neposredno na kmetijah ali na 13 ekoloških tržnicah v Sloveniji (zato namen prek študij primerov ugotoviti potencialne alternativne prodajne kanale); (4) visoke cene ekoloških živil (v povprečju za 80% presegajo cene konvencionalnih živil); (5) prodajni trendi gredo v smeri razvoja spletne prodaje ekoloških živil, povezanosti ekoloških živil s konceptom dobrega počutja, ki pomeni novo prodajno pot in širitev potencialnih kupcev ter vzpostavitev modelov prodaje po vzoru partnerskega kmetovanja; (6) rast ekološkega kmetovanja v zahodnem in jugozahodnem delu Slovenije (Notranjsko-Kraška ima 19% delež ekoloških površin, Obalno-Kraška ima 16% ekoloških površin); (7) za ekološko kmetijstvo se bolj odločajo: (a) (ekstenzivne) živinorejske kmetije (govedo in drobnica), ker je tu preusmeritev manj zahtevna kot pri poljedelskih, zelenjadarskih, sadjarskih kmetijah; in (b) mlajše, bolj izobražene osebe z večjo vlogo žensk, kot v konvencionalni pridelavi; (8) zaradi razmeroma pozne uveljavitve ekološkega kmetijstva obstaja v Sloveniji pomanjkanje znanstvene podlage za to področje; (9) raziskovanje razlogov, ki pogojujejo preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetijstvo se je v začetku preučevanja (80. leta prejšnjega stoletja) osredotočalo na proučevanje kmetov, ki so že ekološko usmerjeni in raziskave zgodnjih ekoloških pridelovalcev so pokazale, da so imeli ekonomski motivi pri odločanju za ekološko kmetijstvo majhen pomen, kar pa ni enako tistim pridelovalcem, ki so se preusmerili v ekološko kmetijstvo kasneje (demografske, ekonomske in vedenjske razlike); (10) Slovenija spada, skupaj z Dansko, Nizozemsko, Madžarsko, Francijo, Finsko in Latvijo, med države, za katere se pričakuje izrazito upočasnjena rast ekološkega kmetijstva.

Raziskava (Best v Podmenik, 2012, str. 51) je pokazala, da konvencionalni pridelovalci veliko boljše vrednotijo konvencionalno pridelavo in v njej vidijo več koristi, z izjemo vplivov na okolje

in prehrabene varnosti, zato smo se v okviru študij primerov odločili raziskati odnos konvencionalnih oz. integriranih kmetov do ekološkega kmetovanja in njihove vzroke za vztrajanje pri obstoječem načinu kmetovanja.

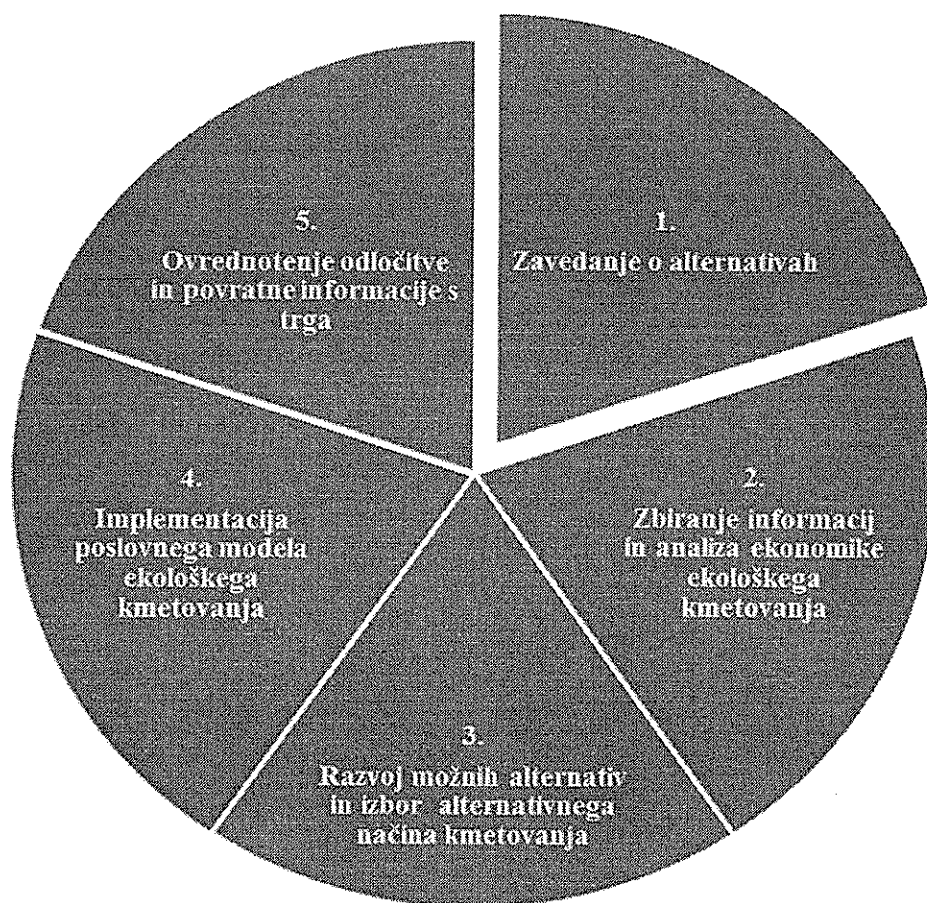
5.1.1 Teorija procesa odločanja

Zmožnost dojemanja okolja sprejemanja odločitev z različnih perspektiv zvišuje sposobnost bolj informiranega odločanja tistega, ki sprejema odločitev. Vrednostno zasnovan model odločanja (Hall & Davis, 2007) pri tem utemeljuje dosego multiplih perspektiv na podlagi upoštevanja posameznikovih vrednot, pri čemer je pomembno interpretativno učenje, ki pomeni razumevanje vrednostnega sistema ostalih vključenih v proces odločanja. Deljena interpretacija zato zahteva metodo, prek katere se posamezniki poenotijo glede klasifikacijske sheme za interpretiranje dejstev in spremenljivk v odločevalskem kontekstu. Kategoriziranje lahko usmerja odločevalce v upoštevanje in vključitev kontekstualno specifičnih informacij in sprejemanje boljših odločitev. Kategorizacija je podprta s kognitivo mapo - orodjem, ki omogoča posameznikom, da organizirajo svoja prepričanja na način, ki zvišuje njihovo razumevanje procesa odločanja, zato o posameznikovih vrednotah pogosto govorimo kot o kognitivnih mapah.

Kmetija, ki ima sposobnost opredelitve in shranitve večih vrednostno osnovanih perspektiv, ima večjo možnost reševanja problemov. Posameznikove vrednote so sestavni del posameznikovega vedenja, še posebej v zgodnjem procesu sprejemanja odločitev, saj pomenijo osnovo posameznikove perspektive. Podporne komponente in procesi so lahko vzpostavljeni z namenom spodbujanja uporabe osebnih vrednot in spodbujanja vrednostne uskladitve. Če je torej v študiji primera kmetovalec vrednostno usklajen z vrednotami ekološkega kmetovanja, je treba izoblikovati podporni sistem, ki omogoča implementacijo teh vrednot v dejansko preusmeritev v ekološko kmetovanje. Ker so bile v študijah primerov izpostavljene vrednote kot ključne pri odločanju za ekološko kmetovanje, je treba opredeliti vrednote v skladu s Sprangerjevo tipologijo (Hall & Davis, 2007), ki je posameznikove vrednote opredelil kot profil teoretičnih (kjer je teoretična dimenzija vrednote osnovana na odkrivanju resnice in znanja na racionalen in znanstven način v strukturirani situaciji problema), družbenih (družbena dimenzija vrednote vključuje interpretativno interakcijo in vključuje vpliv skupine ali širše skupnosti na vrednostno

usmeritev), političnih (politična dimenzija vrednote vključuje prestiž in moč), religioznih (religiozna dimenzija vrednote skuša izboljšati obstoječe stanje), estetskih (estetska dimenzija vrednote skuša najti skladnost in harmonijo v danem scenariju) in ekonomskih (ekonomska dimenzija vrednote izhaja iz funkcijske perspektive in išče uporabno vrednost). Ker so vrednostno osnovane perspektive osnova posameznikovega vedenja, jih je treba obravnavati pri vsakršnem prizadevanju doseganja povečanja deleža ekološkega kmetovanja v Sloveniji, z namenom da bi opredelili kar se da številne perspektive v kontekstu procesa odločanja. Proces odločanja se dostikrat konča z implementacijo, kjer pomanjkanje povratne informacije preprečuje na izzidu temelječe učenje (Slika 5.1).

Slika 5.1: Proces odločanja preusmeritve v ekološko kmetovanje

5.1.2 Kmetija kot učeča se organizacija

Dimovski, Penger, Škerlavaj in Žnidaršič (2005) ugotavljajo, da sodobni izzivi zahtevajo nove procese v managementu in vodstvo podjetij usmerjajo v stalno iskanje odgovorov na vprašanja, kako oblikovati ustrezno organizacijsko kulturo, ki bo vzpostavljala proces poslovanja informacij in znanja ter učinkovito razvijala intelektualni kapital organizacije, ter kako razvijati, spodbujati, širiti in vzdrževati organizacijske sposobnosti, ki omogočajo doseganje trajne konkurenčne prednosti v sodobnem dinamičnem organizacijskem okolju. Izzivi, s katerimi se soočajo organizacije na začetku 21. stoletja, so popolnoma drugačni kot v 70. in 80. letih 20. stoletja, zato se koncepti organizacij in teorije organizacije še vedno razvijajo. Spoprijemanje s hitrimi spremembami in procesom učenja je za managerje najbolj izzivalni problem sodobnega časa. Izzivi v današnjem okolju – globalna konkurenčnost, skrb za etiko, skokovit napredek v

informacijski in telekomunikacijski tehnologiji, vse bolj razširjena uporaba elektronskega poslovanja, znanje in informacije kot najpomembnejši organizacijski kapital, naraščajoče zahteve zaposlenih po ustvarjalnem delu ter priložnostih za osebni in profesionalni razvoj – zahtevajo od organizacij popolnoma drugačne odzive, kot so jih bile vajene doslej. V preteklosti veljavni vzorci za usmerjanje organizacij v 21. stoletju ne zadoščajo. Današnji managerji – vključujoč managerje kmetij – bodo morali vpeljati popolnoma nove koncepte, če bodo želeli uspešno voditi sodobno učečo se organizacijo. Management sodobnih organizacij veliko napora vlaga v uspešno sledenje spremembam.

Učenje je človekova najbolj naravna dejavnost, z njim pridobivamo nove izkušnje. Učimo se vse življenje, čeprav se tega procesa večinoma ne zavedamo in ne opazimo napredka. Najprej smo nevedni, čas mineva in naenkrat se zavemo, da imamo pravo zakladnico novega znanja. Učijo se tudi organizacije, čeprav se večinoma prav tako tega ne zavedajo. V vseh organizacijah pa ta proces ne poteka stalno. Za dolgoročno uspešna podjetja je značilno nenehno in skrbno učenje, sicer ne bi preživela vseh sprememb v okolju, denimo nepričakovanih povezav in nepredvidenih dogodkov, ki so v razvoju zelo pomembni (Dimovski et al., 2005).

Kot ugotavljajo Dimovski et al. (2005), teoretiki ponujajo več definicij učeče se organizacije. Večina se jih sicer strinja, da je učenje proces, ki se razvija skozi čas, povezujejo pa ga s pridobivanjem znanja, globljim razumevanjem in povečano učinkovitostjo. Njihova mnenja se razlikujejo pri drugih pomembnih stvareh. Nekateri so na primer prepričani, da je za učenje treba spremeniti vedénje, medtem ko drugi vztrajajo, da je dovolj le sprememba mišljenja. Teoretiki se še o marsičem ne strinjajo, praktiki pa želijo jasne in uporabne definicije. David Garvin, eden najpomembnejših avtorjev s tega področja, je zato sestavil definicijo, v kateri je skušal upoštevati mnenja teoretikov in hkrati ustreči praktikom: »Učeča se organizacija je organizacija, ki zna ustvarjati, pridobivati, interpretirati, prenašati in zadržati znanje ter namerno spremeniti svoje vedénje, da bi lahko uporabila svoje novo znanje in poznavanje.« Izhodišče definicije je preprosta resnica, da so za začetek učenja nujne nove zamisli. Proces učenja se ne konča z interpretacijo, temveč se mora znanje tudi kolektivno prenašati, ne sme biti dostopno le omejenemu krogu izbrancev. Vse navedene aktivnosti pa so le potencial za uspeh, ki ga ni mogoče doseči, ne da bi spremenili vedénje. Učenje torej zahteva akcijo.

Da bi razumeli celovitost in zahteve udejanjanja modela učeče se organizacije, moramo preučiti vlogo organizacijskega učenja. Vzpostavljanje modela organizacijskega učenja zahteva vedoželjne, nekonvencionalne managerje, pripravljene na nepričakovane odzive. Navade in rutina namreč ohranjajo status quo in ovirajo organizacijsko učenje, a kljub temu tako deluje večina organizacij. Glede na velik delež rutine je pravzaprav težko dojemljivo, da je organizacijsko učenje sploh mogoče. Managerji morajo najprej bolje razumeti proces organizacijskega učenja: stopnje, po katerih se učenje razvija, predsodke in ovire, ki mu pogosto stojijo na poti, ter pogoje, ki ga omogočajo in podpirajo. Skoraj vse študije ta proces razčlenjujejo na tri ali štiri enake osnovne faze, čeprav jih različno poimenujejo. Vsaka stopnja učenja prinaša svoje naloge in izzive (Dimovski et al., 2005):

1. Pridobivanje informacij: Ni tako lahka naloga, kot se morda zdi na prvi pogled, saj pomembne informacije pogoste spremlja množica nepomembnih, ki ustvarjajo nepreglednost. Tudi če zberemo prave podatke, jih je včasih težko povezati in iz njih izluščiti pravo sporočilo. Dodatna težava je, da smo na splošno nagnjeni k znanim stvarim. Tako zaposleni neredko zbirajo informacije, ki zanje niso novost. Pogosto je tudi nemogoče, da bi organizacije zbrala čista, nepredelana dejstva, zlasti če so nepričakovana. Učinkovito organizacijsko učenje zahteva sprejemanje jasnih signalov, kar najmanj informacijskega hrupa ter sposobnost za združevanje in sprejemanje informacij.
2. Interpretiranje informacij: Ko organizacija dobi vse pomembne informacije, jih je treba interpretirati. Nepredelana dejstva in mnenja imajo omejeno vrednost, uporabna so šele, ko jih klasificiramo, združimo, postavimo v kontekst in iz njih izluščimo pomen.
3. Uporaba informacij: Ker učenje ponavadi povezujemo bolj z razmišljanjem kot z delovanjem, te stopnje ne razumejo vsi kot del procesa, vendar je ključnega pomena. Potrebna sta dva koraka: managerji morajo lastne interpretacije najprej prevesti v konkretno vedenje, nato pa zagotoviti, da nove aktivnosti sprejme dovolj veliko število zaposlenih.

Proces pridobivanja, interpretiranja in uporabe informacij se morda zdi preprosta nloga. Vsaka faza prinaša določene izzive, ki se zdijo nepredvidljivi in lahko prepoznavni, toda veliko je tudi

ovir. Pridobivanje informacij v organizacijah ovirajo zlasti (1) nezaznavanje, (2) filtriranje in (3) pomanjkanje deljenja informacij. Posledica so pristranske informacije. Ovira je tudi slaba interpretacija. Težave nastajajo, ker interpretacija vključuje presojo in ugibanje, na kar z lahkoto vplivajo še drugi dejavniki, ne samo logika in razum. Pri uporabi informacij je glavna težava pasivnost, kar pomeni, da organizacija ne želi ali ni zmožna ukrepati na podlagi pridobljenega znanja.

Podjetja lahko naredijo marsikaj, da bi zmanjšala ali odstranila ovire ter omogočila učinkovitejše učenje. Organizacija mora najprej ustvariti podporno okolje, ki bo naklonjeno učenju oziroma ga bo spodbujalo. Za to morajo biti izpolnjeni štirje pogoji: (1) prepoznavanje in sprejemanje razlik, (2) pravočasne in neolepšane povratne informacije, (3) spodbujanje inovativnega razmišljanja in iskanje novih virov informacij ter (4) dopuščanje napak in spodrseljajev.

Tudi v kmetijstvu se danes dogajajo velike spremembe, kljub nespremenjeni osnovni dejavnosti – pridelavi hrane. V kmetijstvu se danes odvija proces »vračanja h koreninam«, saj v ospredje stopajo cilji kot so varovanje in ohranjanje naravnih virov, dobrobit živali, pridelava zdravih živil in trajnostni razvoj podeželja – vse to, kar smo nekoč že poznali, pa smo tekom zadnjih desetletij izgubili oz. pozabili. Kmetje v današnji dobi hiperekonomije tako že dolgo ne opravljajo zgolj funkcije kmetovanja, pač pa navadno tudi še vse ostale podporne funkcije – managersko, trženjsko, računovodsko, finančno, tehnično, kadrovsko ter strateško. V skladu s tem ugotavljamo, da je koncept učeče se organizacije vse bolj relevanten tudi za kmetijski sektor. Za uveljavljanje ekološkega načina kmetovanja je potrebno pridobiti novo znanje, metode in procese, zato je potrebno izhajati iz konceptualizacije, ki izboljšuje učenje na kmetijah, kar omogoča model FUTURE-O. V študijah primerov smo raziskali ovire pri učenju na kmetijah in raziskali alternativne metode za spodbujanje učenja, med katerimi posebej izpostavljamo metodo akcijskega raziskovanja, nato pa so prikazane študije primerov učenja in odločanja na kmetijah.

5.2 Metodologija

Raziskovalni doprinos temelji na sodobnem znanstvenem pristopu kvalitativne analize (Frankfort-Nachmias in Nachmias, 1996; Frankfort-Nachmias in Nachmias, 2008), multiplih študijah primerov (Yin, 2009) neekoloških kmetij, saj daje komparativno raziskovanje večjo zanesljivost in veljavnost proučevanja. Z lastniki neekoloških kmetij smo opravili delno strukturirane ali globinske individualne intervjuje z odprtimi vprašanji (Perakyla, 2005). Informacije smo primerjali tudi s pridobljenimi odgovori na strukturirane intervjuje. V okvir kvalitativnega raziskovanja (Frankfort-Nachmias in Nachmias, 2008; Matthews in Ross, 2010) smo vključili tudi tehniko opazovanja z udeležbo.

Z metodološkega stališča tematski sklop temelji na uporabi večih znanstvenih metod (Saunders, Lewis & Thornhill, 2009) proučevanja. Osnovna metoda je splošna raziskovalna metoda spoznavnega procesa, s pomočjo katere so zbrani podatki in informacije o opredelitvah in pojavih ožjega proučevanega področja. Empirično-raziskovalni del izhaja iz sodobnega znanstvenega pristopa kvalitativne študije primera neekoloških kmetij, podprt z uporabo večih temeljnih kvalitativnih raziskovalnih metod. Metodologija vključuje operacionalizacijo uporabljenih kvalitativnih metod dela, opredelitev kvalitativnega raziskovanja, definiranje določitve zanesljivosti in veljavnosti ter triangulacijo v kvalitativnem raziskovanju. Uporabljena osnovna kvalitativna metoda študije primera sledi celovitemu logičnemu modelu razlagalne raziskovalne vrste študije primera.

Pri načrtu razlagalne raziskovalne vrste študije primera je upoštevano pravilo triangulacije, združeno je več sekvenc kvalitativnih tehnik, logični model hkrati sledi načelu analitične indukcije ter (zaradi prednosti obojih) združuje tako induktivne kot deduktivne kvalitativne metode raziskovanja. Predstavljeni design kvalitativne raziskave sledi zahtevam zanesljivosti, veljavnosti ter značilnostim hermenevitičnega kroga in lastnostim sekvenčne kvalitativne analize. Da bi bila razlagalna raziskovalna študija primera ekoloških kmetij čim bolj smiselno uporabljena, torej, da bo predmet proučevanja primeren za širjenje teoretičnih in praktičnih spoznanj, je treba uporabiti in slediti načelu triangulacije raziskovalnih metod (torej uporabi večih zvrsti kvalitativnih metod), z namenom odkriti, ali uporaba različnih metod pripelje do enakih zaključkov. Pri razlagalni raziskovalni študiji primera uporabimo teorijo(e) za razlago naših opazovanj. Teorije, ki omogočajo prepričljive razlage, zadržimo in uporabljamo naprej. Teorije, s katerimi opazovanih pojavov ne moremo razložiti, spremenimo ali celo zavržemo.

Za kakovostno izvedene razlagalne raziskovalne študije primera iz prakse, mora raziskovalec poskrbeti za naslednje: (1) Veljavnost konstrukta: tu je treba paziti predvsem na zagotovitev nepristranskosti raziskovalca, ki je pogosto predhodno 'obremenjen' s preteklimi izkušnjami in znanjem o proučevanem pojavu. Za zagotovitev veljavnosti konstrukta je treba uporabiti več virov informacij in preverbo osnutka študije primera s strani ključnih informatorjev s področja ekološkega kmetovanja, preden je študija objavljena; (2) Notranja veljavnost: Notranja veljavnost je pomembna pri razlagalnih (vzročno-posledičnih) študijah primera. Raziskovalec mora biti sposoben celovito opredeliti vsebinsko področje, ki je relevantno za določeno opazovanje; (3) Zunanja veljavnost: Nanaša se na možnost posploševanja, analitično in teoretično; (4) Zanesljivost: Zanesljivost se nanaša na zagotavljanje kar se da izenačenih rezultatov oziroma odgovorov pri ponavljajočih se opazovanjih (ob nespremenjenih pogojih). Ob upoštevanju teh temeljnih načel bodo spoznanja kvalitativne študije primera sproti preverjana. Tako se bo obstoječi raziskovalni model po načelu sekvenčne metode sproti dograjeval in predstavljal novo teorijo, iz katere se naprej uči praksa.

V slovenščini se je izraz "študija primera" splošno uveljavil za angleški izraz "case-study" (iz lat. *cadere*, pasti; *casus*, kar se pripeti, slučaj, zadeva) oz. nemški izraz "Fallstudie" (Mesec, 1997; Seale, Gobo, Gubrium in Silverman, 2004; Flyvbjerg, 2004). Prek študije primera preučujemo aktualne pojave v njihovem realnem kontekstu, pri čemer kombiniramo deduktivni in induktivni raziskovalni pristop in uporabljamo naslednje metode zbiranja podatkov (Peljhan, 2005): (1) analizo vsebine pomembnih dokumentov; (2) opazovanje vsakodnevnih aktivnosti; (3) vključevanje v vsakodnevne aktivnosti; ter (4) izvedbo globinskih intervjujev (Fontana in Frey, 2005).

Študija primera (Stake, 2005) je kot kvalitativna metoda uporabna predvsem zaradi namenov, ki jim služi (Good in Hattu v Penger, 2006) za: (1) Proučevanje celote v njenem kontekstu: študija primera je indicirana predvsem tedaj, ko želimo spoznati delovanje celote, v njenem kontekstu; (2) Oblikovanje pojmov, konceptualizacijo: študija primera je primerna za oblikovanje pojmov na induktiven način iz empiričnega gradiva po postopkih, ki vključujejo več stopenj ali faz postopnega abstrahiranja pojmov, njihovega poimenovanja in nato povezovanja v različne odnosne modele; (3) Oblikovanje hipotez, razlag in teorij: proces oblikovanja pojmov, ki se nadaljuje v povezovanju pojmov v pojmovne modele, že implicira vrsto hipotez. Hipoteze so

različnih vrst, med njimi so deskriptivne pa tudi eksplanativne. Študija primera se lahko izteče v predlog teorije, ki je dana v preverjanje; (4) Preverjanje hipotez: Good in Hatt (v Penger, 2006) navajata to funkcijo študije primera kot zadnjo in najbolj tipično. V resnici je dolgo časa veljalo, da je študija primera primerna predvsem kot eksplorativna raziskava, ki generira pojme in hipoteze, manj primerna pa da je za preverjanje hipotez in teorij.

Med prednostmi pristopa študije primera zasledimo zlasti (Mesec, 1998): (1) celovitost, vsestranskost, procesnost; (2) omogoča odkriti pomen posameznih podatkov v življenju posameznika v organizaciji, podjetju, združbi, celici; (3) omogoča raziskovalcu širši razpon osebnih izkušenj kot anketa; (4) lažje se vživi v svet drugih; (5) študija primera je lahko izhodišče za anketo ali njeno dopolnilo; (6) omogoča proučevanje izjemnih primerov, ki odstopajo od povprečja, proučevanje skrajnosti, primerov, ki navidez negirajo teorijo; (7) omogoča primerjavo različnih podatkov in oceno njihove ustreznosti in relevantnosti. Študija primera je pristop, ki omogoča proučevanje celote pojavov in družbenih entitet tako, da: (1) zberemo o preučevani entiteti veliko različnih podatkov – pri študiji primera ne uporabljamo enega samega merskega instrumenta in ne merimo le eno ali manjše število značilnosti, ampak zberemo veliko podatkov o zelo različnih vidikih preučevane enote; (2) zberemo podatke z različnih področij in ravni abstraktnosti; (3) oblikujemo tipologije in sestavljene indekse, (4) proučujemo procese kot spremembe v času (Flyvbjerg, 2004).

Raziskave kažejo, da je pomemben razlog, ki tržno usmerjene kmetije odvrča od preusmeritve, negotovost glede ekonomičnosti pridelave. Ta v slovenski ekološki pridelavi še ni bila raziskana, vendar pa rezultati tujih študij kažejo, da so ekološke kmetije vsaj toliko ali pogostejše še bolj ekonomsko uspešne kot konvencionalne. V Sloveniji je tako prišlo do neke navidezne paradoksalne situacije, ko slovenska ekopridelava pokriva zgolj 15 % potreb trga, pri čemer porabniki očitno sprašujejo po slovenskem poreklu, a hkrati velik del anketiranih kmetov (prek 90 od skupno 256 anketiranih slovenskih kmetij) kot pomembno oviro na poti do preusmeritve k ekološkemu kmetijstvu navaja težave s trženjem (EkoTrg, 2010).

Usmeritev raziskovalnega doprinosa temelji na sodobnem znanstvenem pristopu kvalitativne analize ter petih študijah primerov (Yin, 2009). Z lastniki petih (ne)ekoloških kmetij smo opravili delno strukturirane ali globinske individualne intervjuje z odprtimi vprašanji, katera so

se osredotočala predvsem na percepcijo ekonomičnosti pridelave ekoloških proizvodov s strani kmetov – kje točno torej kmetje vidijo glavne ovire za preusmeritev v ekološko kmetovanje. Pri raziskovanju percepcije ekonomičnosti pridelave ekoloških proizvodov s strani kmetov smo izhajali iz rezultatov v letu 2010 zaključenega projekta CRP »EkoTrg« in predhodno izvedenih faz raziskovalnega projekta. Informacije smo v skladu z načeli triangulacije primerjali tudi s pridobljenimi odgovori na strukturirane intervjuje. V okviru kvalitativnega raziskovanja smo izvedli tudi opazovanje.

Rezultati kvalitativne raziskave bodo služili kot osnova za pripravo diseminacijskih materialov, namenjenih prenosu rezultatov projekta do ciljnih skupin (kmetje, svetovalci, kmetijske srednje šole in fakultete ipd.), kar bo posledično vodilo do vzpostavljanja večje gotovosti glede ekonomičnosti ekološke pridelave.

Preglednica 5.1: Kvalitativni raziskovalni pristop v obliki študije primera

1 Izhodišče kvalitativne raziskave	
1.1 Oblikovanje raziskovalnih vprašanj	1.2 Oblikovanje temeljne teze modela
2 Razvoj in pojasnitev konceptualnega modela (zanesljivost, veljavnost, triangulacija)	
3 Zbiranje empiričnega gradiva kvalitativne raziskave	
3.1 Sekundarna analiza arhivskih podatkov	3.2 Analiza vsebine pomembnih dokumentov
4 Kvalitativni intervju	
4.1 Globinski intervju	4.2 Strukturiran intervju
5 Urejanje dokumentacije	
6 Kvalitativna analiza študije primera	
7 Analiza in interpretacija rezultatov ter priporočila	
8 Zaključek raziskave	

5.3 Študije primerov

5.3.1 Študija primera: Kmetija Mrčun

V preliminarni študiji primera je bil poleg samega pridobivanja empiričnega gradiva fokus na vzpostavitvi verodostojnega merskega inštrumenta in njegove ustreznosti glede proučevanja ekonomike ekoloških kmetij, s strani tistih, ki se za prehod na ekološko kmetovanje še niso odločili. V nabor študij kmetij smo določili izbrano študijo kmetije na osnovi (ne)zanimanja za prehod na ekološko kmetovanje. Preliminarna študija je vsebovala kmetijo, ki se v ekološko kmetijstvo ne namerava usmeriti, zato nam je bilo pomembno preučiti, kateri so najmočnejši konkretni zaviralci, da tega ne nameravajo. Hkrati smo v raziskavo vključili tudi morebitne prednosti, ki jih ekološko kmetovanje nudi, z namenom pridobitve poglobljenega razmišljanja in stališč kmetovalcev ter ugotoviti, ali so seznanjeni z dejanskim stanjem in prednostmi ekološkega kmetovanja, ki so jih pokazale predhodno izvedene raziskave (EkoTrg, 2010; Podmenik, 2012).

Pri študiju kmetije smo ugotovili veliko intenziteto dela na kmetiji (Preglednica 5.1), ki jo je gospodar podedoval od svojih staršev, saj ima kmetija že dolgoletno tradicijo, izhajajoč iz dejavnosti živinoreje pred približno 60 leti. S kmetijo upravlja gospodar (33 let), soproga (32 let) in njegova starša (mama – 58 let in oče 63 let). Poleg aktivnih članov na kmetiji živijo tudi stara mama in trije mladoletni otroci (2, 5 in 7 let). Trije družinski člani imajo kmetijsko izobrazbo in se zanimajo tudi za novosti na kmetijskim področju, informacijskem področju in področju poslovnih ved, vendar pa v bližnji prihodnosti kljub temu ne razmišljajo o spremembi načina kmetovanja oziroma prodaje. Poleg govedoreje se ukvarjajo z integriranim kmetijstvom – zelenjavo, ki jo prodajajo na lokalni Ljubljanski tržnici, s čimer so zadovoljni, kot manjko opredeljujejo le logistične težave pri parkiranju in dostavi pridelkov do prodajnega mesta v Ljubljani. Alternativna prodajna pot bi bila v primeru nezadostne prodaje na tržnici prodaja na domu, ki pa je zaenkrat zaradi prevelike časovne obremenitve še ne izvajajo, saj mora biti domača trgovina odprta ob urah, ki so najbolj optimalne za stranke, medtem ko ima mlada družina tri majhne otroke. O prodaji prek spleta ne razmišljajo. Ob proučevanju kmetije smo opazili fokusiranje živinoreje na prodajo mladih bikov, izhajajoč iz časovne razbremenitve in nizke odjemne cene mleka, ki ga izvažajo v Italijo.

Preglednica 5.2: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije

	Vrsta pridelkov	Poraba za krmo živali	KONVENCIONALNA PRODAJA pridelkov				
			0 (ni prodaj e)	do 25%	25-50%	50- 75%	nad 75%
1	Žita: (15 ton)	vse za krmo					
2	Zelenjava: (20 ton)						■
3	Krompir: (70-80 ton)						■
4	Sadje: /						
5	Mleko; 1200 l/letno						■
6	Meso: /						
7	Jajca: /						
8	Žive živali: 35 glav goveda						mladi biki
9	Drugo (med, oljke...)						

Pri preliminarni študiji primera je bilo težišče na razlogih, ki kmetovalce zavirajo pri prehodu na ekološko kmetovanje. Kot ključne zaviralne dejavnike smo identificirali: (1) zaznavanje zakonodajnih meril znotraj EU, ki so po mnenju gospodarja kmetije neusklajena znotraj EU držav in v Sloveniji dosti bolj stroga, kjer je gospodar navedel primer škropiva, ki ga ekološki kmet v Italiji lahko uporabi, medtem ko enako škropivo v Sloveniji ni dovoljeno; (2) potreba po zadostnih površinah za ekološko kmetovanje; (3) dožemanje ekološkega kmetovanja kot rigidnega glede spremembe načina pridelave; in (4) strah pred dolgoročno pogodbeno zavezanostjo in sankcijami ob morebitni neizpolnitvi pogodbenih obveznosti, saj je pridelava odvisna od zdravja in vremena. Kljub temu da formalno ne udeležajo ekološkega kmetovanja, pa jim je ta po svetovnem nazoru blizu in jim pomeni način mišljenja in življenja. Ob razumskem sprejemanju prednosti ekološkega kmetijstva: (1) upoštevanje načel trajnostnega razvoja; (2) spodbujanje lokalne ekonomije; (3) minimiziranje negativnih vplivov na okolje, naravne vire in ekosisteme; (4) ohranjanje biotske pestrosti; (5) zmanjšan vpliv na podnebne

spremembe; (6) nižja dodana vrednost živil konvencionalnega kmetijstva; (7) monokulturna usmerjenost je večje tveganje za kmetije; pa v bližnji prihodnosti zaradi zgoraj navedenih zaviralnih dejavnikov ne nameravajo preiti v ekološko kmetovanje. Do povezovalnih organizacij so na kmetiji izgubili zaupanje zaradi slabih izkušenj v preteklosti, vendar pa se zavedajo, da bi jim ustrezno zastavljeno združenje pridelovalcev olajšalo delo, saj so kot problematično izpostavili predvsem pomanjkanje časa za trženje in prodajo svojih izdelkov.

Glede samega odnosa do značilnosti ekološkega kmetovanja, ki spodbujajo krogotok naravnih snovi na kmetiji, ohranjanje naravnih virov in biotske pestrosti in zagotavljanje zdravih pridelkov, kot so (1) odsotnost uporabe mineralnih gnojil, sintetičnih sredstev za varstvo rastlin; (2) gojenje in reja tradicionalnih sort oz pasem; (3) uporaba alternativnih praks: kolobarjenje, kompostiranje, vmesni posevki, setev metuljnic, zeliščni pripravki so se na kmetiji pozitivno opredelili in izpostavili, da se že sedaj trudijo uporabljati čim manj škropiv, a kljub temu imajo odgovornost zagotoviti pridelek za preživetje (kjer se samoiniciativno trudijo za zagotovitev kakovostnega pridelka). Kar se tiče pasme goveda, imajo simentalско pasmo, ki pripada lisasti kombinirani pasmi za meso in mleko, ob dejstvu, da dajejo manj mleka. Alternativne prakse kmetovanja na kmetiji že sedaj redno uporabljajo zaradi osebne visoke ozaveščenosti kakovosti pridelave.

Preliminarna študija primera je pokazala, da so pri prehodu na ekološko kmetovanju poleg proučitve: (1) same ekonomike ekološkega kmetovanja odločilni tudi (2) zunanji dejavniki (kot je npr. bližina industrijskih obratov, ki vplivajo na zagotavljanje kakovosti pridelave) in (3) psihološki dejavniki, kot je strah pred dolgoročno zavezanostjo enemu načinu pridelave, zato je dobrodošla možnost kombiniranja delno ekološkega in konvencionalnega kmetovanja. Pri zagotavljanju raznolike ponudbe pa je sodobni potrošnik do ponudnikov dokaj zahteven, zato bi bilo v prihodnje posvetiti dodatno pozornost tudi ozaveščanju potrošnikov o sezonski naravi določenih lokalno pridelanih izdelkov.

5.3.2 Študija primera: Kmetija Zaletel

Kmetija Zaletel ima tradicijo kmetovanja vse od leta 1888, ko se je družina ukvarjala z živinorejo in zelenjavo, sedaj pa se gospa Anica Zaletel z družino ukvarja z integrirano pridelavo zelenjave, ki jo prevladujoče prodaja na koseški tržnici. Znanje pridobiva z rednim spremljanjem novosti v kmetovanju in z ekskurzijami, kjer se s soprogom skušata enkrat letno udeležiti mednarodnega sejma oziroma ogleda novosti, tako da sta v letu 2013 obiskala sejem BioFach v Nemčiji in se seznanila z ekološkim kmetovanjem v Nemčiji ter mehanizacijo, ki je potrebna za ekološko kmetovanje v večjem obsegu, katerega bi imela ob preusmeritvi tudi sama. V tujini sta na področju ekološkega kmetovanja izpostavila kontrolo, ki jo doma doživljata kot strožjo, prav tako je odkup pridelkov bolj organiziran, kar sta opazila predvsem v Italiji.

Preglednica 5.3: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije

Vrsta pridelkov	Poraba za krmo živali	PRODAJA integrirano pridelanih proizvodov				
		0 (ni prodaj e)	do 25%	25-50%	50- 75%	nad 75%
1 Žita: /						
2 Zelenjava: (5-7 ton)						■
3 Krompir: (3 tone)						■
4 Sadje: /						
5 Mleko: /						
6 Meso: /						
7 Jajca: /						
8 Žive živali: /						
9 Drugo (med, oljke...): /						

Ob razumskem sprejemanju prednosti ekološkega kmetijstva: (1) upoštevanje načel trajnostnega razvoja; (2) spodbujanje lokalne ekonomije; (3) minimiziranje negativnih vplivov na okolje, naravne vire in ekosisteme; (4) ohranjanje biotske pestrosti; (5) zmanjšan vpliv na podnebne spremembe; (6) nižja dodana vrednost živil konvencionalnega kmetijstva; (7) monokulturna usmerjenost je večje tveganje za kmetije; kmetija že dlje časa intenzivno razmišlja o

preusmeritvi v ekološko kmetovanje, ki pa ga zavira predvsem strah pred morebitno nesposobnostjo izpeljave ekološkega kmetijstva, pred morebitno nesposobnostjo zagotovitve preživetja z ekološkim kmetijstvom in strah pred morebitnim pomanjkanjem znanja s področja ekološkega kmetovanja:

»Mi veliko ročno delamo, imamo pa še vedno strah, en strah, za katerega mogoče še sami ne vemo, kakšen je, ali bomo s tem preživel ali ne, mogoče, da nam še vedno znanja manjka, ali pa enostavno ne upamo skočiti v vodo in zaplavati.«

Težave, ki jih zaznavajo glede same preusmeritve so: (1) problem vodnih virov; (2) nepredvidljivi vremenski pogoji predstavljajo tveganje pri zagotavljanju dogovorjenih količin pridelkov; (3) med potekom preusmeritve bi bil pridelek nekaj let manjši, kar vpliva na preživetje kmetovalcev; (4) zatiranje plevela in škodljivcev ob nezadostnem številu delovne sile na kmetiji; (5) stroški nakupa strojne mehanizacije, ki je prilagojena ekološkemu načinu kmetovanja; (6) zadovoljitev obstoječih stalnih strank med in po prehodu. Za dokončno odločitev glede preusmeritve v ekološko kmetovanje so kot ključno navedli predvsem njihovo lastno odločitev in zbiranje poguma za izvedbo preusmeritve, saj bi bilo potrebno vpeljati številne spremembe na kmetiji, med katerimi bi bile najprej dokup dodatnega zemljišča, postavitev ograje kot zaščite pred divjadjo, povečanje količine pridelkov, kjer bi se začeli ukvarjati tudi z žiti, ki so idealna za kolobarjenje.

Prednosti, ki jih na kmetiji opredeljujejo kot vodilo ekološkega kmetijstva so predvsem njihova želja po tem, da bi potrošnikom ponudili boljšo in bolj zdravo hrano. Hkrati jih vodi tudi pragmatična želja po boljši ekonomiki kmetije, ki bi se ob zagotavljanju višje kakovosti odražala tudi v višjih cenah pridelkov. Izziv, s katerim se kmetija sooča, je zagotavljanje dolgoročne perspektive kmetije, saj zaenkrat mlajša generacija pretežno ni vključena v delo na kmetiji in tudi za to nima želje, kljub izkazovanju visoke stopnje svetovljanstva in zanimanja za novosti na področju kmetovanja.

5.3.3 Študija primera: Kmetija Bučar

Kmetija Bučar je izrazito monokulturno usmerjena kmetija, ki se od leta 1996 ukvarja s pridelovanjem zelja in dopolnilno dejavnostjo predelave in prodaje kislega zelja in repe ter

pakiranih kislih glav. Štiričlanska družina se posveča integrirani pridelavi zelenjave, za katero po njihovem mnenju veljajo v Sloveniji tako stroga merila kot v sosednjih evropskih državah za ekološke kmetije. Poleg skrbi za trajnostni razvoj so izpostavili, da so tudi visoki stroški gnojil in škropiv dejavnik, ki vpliva, da je njihova zelenjava resnično pridelana na način, skladen z visokimi standardi, o čemer pričajo tudi zlata medalja za kisle zelje, zlata medalja za kisle repo in srebrna medalja za kisle glave na izboru Dobrote Slovenskih kmetij v Ptuj.

Kljub opažanju trenda v smeri ekološkega kmetovanja, sami na kmetiji o preusmeritvi v ekološko kmetovanje zaradi specifičnosti zelja ne razmišljajo, saj je pri zelju ključno dodajanje dušika, ki je pri ekološkem kmetovanju prepovedano, hkrati pa jim pri njihovem obsegu kmetovanja primanjkuje delovne sile za ekološko kmetovanje, kjer jih skrbi predvsem odstranjevanje škodljivcev in plevela. Cene ekoloških izdelkov se jim zdijo nesorazmerno visoke glede na vložen trud in ročno delo.

Preglednica 5.4: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije

Vrsta pridelkov	Poraba za krmo živali	PRODAJA integrirano pridelanih proizvodov				
		0 (ni prodaj e)	do 25%	25-50%	50- 75%	nad 75%
1 Žita: /						
2 Zelenjava: 600 ton zelja, 12000 kom bučk						■
3 Krompir: /						
4 Sadje: /						
5 Mleko: /						
6 Meso: /						
7 Jajca: /						
8 Žive živali: /						
9 Drugo (med, žganje, kis):						

Na kmetiji imajo poskrbljeno za nasledstvo kmetije, saj sta oba sinova polno vpletena v delovanje kmetije in se na tem področju tudi izobražujeta. V prihodnosti so odprti za razširitev dejavnosti in doseganje cilja predelave 1000 ton kislega zelja, kar bi pomenilo zalaganje trgovske verige Mercatorja s kislim zeljem skozi celo leto v celoti.

Iz študije primera izhaja, da je njihovo nezanimanje za ekološko kmetovanje predvsem v velikem obsegu pridelave zelja, ki 4-članski družini časovno in finančno ne dopušča ekološke pridelave, kljub predanosti svetovnemu nazoru pridelave zdrave hrane. V ekološkem kmetovanju na kmetiji ne vidijo boljše kakovosti življenja kot ga imajo konvencionalni kmetje v Sloveniji, za razliko od tujine, kjer niso tako strogo omejeni s fitofarmaceutskimi preparati.

5.3.4 Študija primera: Konvencionalna kmetija Kodran

Kmetija ima dolgoletno tradicijo in jo sedanji gospodar vodi skupaj z ženo, sinom, hčerko in njunima družinama, tako da si medsebojno pomagajo pri različnih opravilih na kmetiji, kjer je gospodar s hčerko zadolžen za prevladujočo oskrbo živine, sin pa skrbi za strojno mehanizacijo in hkrati vodi tudi dopolnilno dejavnost proizvodnje žganih pijač in samostojno podjetje, ki se ukvarja z urejanjem vrtov. Gospodar kmetije je od svojega šestega leta čebelar, zato je na kmetiji dolgoletna tradicija čebelarstva, ki se jo je sin odločil razširiti v dopolnilno dejavnost. Kljub sodelovanju sina in hčerke pri delu na kmetiji, pa obstaja strah vodilne generacije, da se kmetovanje na kmetiji ne bo nadaljevalo, saj za to ne vidi perspektive.

Preglednica 5.5: Predstavitev pridelovalnih in prodajnih značilnosti kmetije

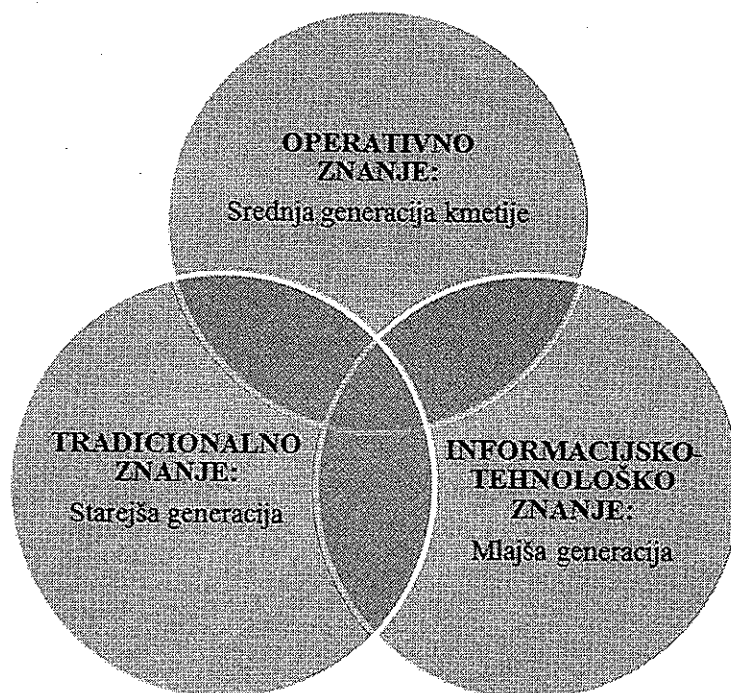
Vrsta pridelkov	Poraba za krmo živali	KONVENCIONALNA PRODAJA pridelkov				
		0 (ni prodaj e)	do 25%	25-50%	50- 75%	nad 75%
1 Žita: 5t	■					
2 Zelenjava: /		■				
3 Krompir: /		■				
4 Sadje: 1t					■	

5	Mleko: za lastne potrebe			■			
6	Meso: komad letno			■			
7	Jajca: /		■				
8	Žive živali: /		■				
9	Drugo (med, žganje, kis): 500l						■

Anketna analiza potrošnikov (Praper Šipek, 2013) je pokazala, da so potrošniki pri nakupu končnih proizvodov zelo pozorni na status proizvoda (konvencionalna ali ekološka pridelava) ter so za ekološko pridelan mošt in žganje pripravljeni odšteti več denarja, zato smo v okviru študij primerov analizirali predelavo, trženje in prodajo medenih in žganih izdelkov na konvencionalen način. Znanje o predelavi medu pridobiva izvajalec dopolnilne dejavnosti predvsem prek medgeneracijskega prenosa znanja, pridobivanja tacitnega znanja na terenu, pri delu, v interakciji s poslovnimi partnerji, branju strokovne literature in spremljanja novitet prek interneta.

Študija primera je nazorno pokazala pomen, ki ga ima medgeneracijsko učenje in prenos znanja (Slika 5.2) za delovanje kmetije, saj sodoben način prepletenosti kmetovanja z administrativnimi in ekonomskimi vidiki predstavlja izziv starejši generaciji, medtem ko se mlajša generacija sooča z izzivom zaposljivosti, kjer je - ob zagotovitvi ustreznih podstat - ekološko kmetovanje ena izmed možnih alternativ. Pri ekološkem kmetovanju je še posebej pomemben prenos tacitnega znanja in njegova kodifikacija v eksplicitno znanje, ki se prenaša in ohranja naprej pri kmetovanju prihodnjih generacij.

Slika 5.2: Prenos medgeneracijskega znanja na kmetiji

Kljub strinjanju, da ekološko kmetovanje nudi določene prednosti glede dobrobiti živali, ohranjanja genetske pestrosti, spodbujanja lokalne proizvodnje in distribucije ter izpostavljanja lokalnega znanja in tradicionalnega kmetijstva, pa so na kmetiji izrazili dvom v zagotavljanje večje kakovosti življenja ekoloških kmetov v primerjavi s tradicionalnimi in dvom v razvitost povezovanja na področju ekološkega kmetovanja. Predvsem na področju povezovanja trgovcev, ki poznajo povpraševanje potrošnikov in proizvajalcev, ki znajo zagotoviti zadovoljevanje tega povpraševanja, so na kmetiji izpostavili kot ključno za razvoj ekološkega kmetovanja. Pri tem pa so izpostavili primer dobre prakse povezovanja na lokalni ravni – Nakupovalno središče Domača vas, ki ga je odprlo podjetje BioClean, d.o.o., leta 2011, v Kranju in je namenjeno prodaji izključno slovenskih domačih izdelkov in pridelkov. Pokrita tržnica Domača vas ima za poslanstvo združevanje prodajalcev slovenskih domačih izdelkov in pridelkov na enem mestu. Na 600 kvadratnih metrih je postavljenih 63 stojnic in gospod Kodran svoje izdelke iz medu in žganja prodaja na eni izmed njih.

Slika 5.3: Povezovalna vloga ekološke tržnice Domača vas v Kranju

Vir: Spletna stran Domača vas, http://www.domaca-vas.si/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=54, 7. 3. 2013

Od preusmeritve na ekološko kmetovanje kmetijo odvrča predvsem zaznavanje nizke kupne moči na trgu, velike začetne investicije, saj imajo slabe izkušnje iz preteklosti pri povračilu nakupa strojne opreme in nezadostne strokovne pomoči pri operativni izvedbi preusmeritve v novo poslovno priložnost. Hkrati menijo, da bi za preusmeritev na ekološko kmetovanje potrebovali podporo širše družine, saj bi potrebovali dodatno delovno silo, kjer pa je ekološko kmetovanje delovno specifično in ekstenzivno, zato po njihovem mnenju vsega opravljenega dela brez dodatno vloženega truda ni možno nagraditi. V primerjavi s konvencionalnim kmetovanjem jih skrbi tudi manjši pridelek, ki ob previsokih maržah posrednikov po njihovem mnenju kljub višjim cenam pridelkov ne omogoča sorazmerno večjih prihodkov glede na kakovost in vložen trud, torej se jim zdi ekološko kmetovanje še vedno podcenjeno s strani potrošnika.

5.3.5 Študija primera kombiniranja ekološkega kmetovanja in integrirane pridelave na kmetiji Ribič

Kmetija Ribič se nahaja v Latkovi vasi v občini Prebold. Dolgoletna tradicija kmetije sega 150 let v preteklost in sedaj obsega predvsem široko prepoznavnost na lokalnem trgu po ekološki pridelavi špargljev, tako da lahko večino ekološkega pridelka (nad 90% pridelka) prodajo neposredno prek prodaje na kmetiji. Hmelj v celoti prodajo kot konvencionalni proizvod prek zadruga, prav tako kot tudi večino mleka (z izjemo porabe za domačo rabo).

Gospod Marjan Ribič, dipl. inž. agr., je v primerjavi lastnega integriranega in ekološkega načina pridelave zelenjave pripomnil, da so določene vrste zelenjave neustrezne za pridelavo na

ekološki način, tako da se po njegovem mnenju hmelj zaradi specifičnosti pridelave ne more uvrstiti znotraj ekološkega kmetovanja zaradi potrebnosti zavarovanja pred specifičnimi škodljivci. Za preusmeritev pridelave špargljev v ekološki način pridelave so se odločili zaradi zanimanja na trgu, saj po njihovih izkušnjah potrošniki bolje sprejemajo ekološko pridelane šparglje. Hkrati se gospod Ribič strokovno izobražuje na področju kmetijstva in zadružništva, saj je po osnovni izobrazbi agronom in predsednik specializirane zadruga, zato si prizadeva za uvajanje naprednejših pristopov kmetovanja, pri čemer mu pomaga soproga Lilijana, ki je po izobrazbi vrtnarski tehnik in skrbi za zelenjadarstvo na kmetiji, tako da zagotovi enakomerno porazdelitev dela. Hčerka Ana, kljub svoji mladosti, že rada poišče koristne informacije s področja kmetovanja na spletnih straneh, saj jo starša spodbujata k širokemu dojetanju vloge kmetovanja v svetu in praktični aplikaciji naučenih teoretičnih konceptov iz literature, kjer je dobro poznavanje sodobne komunikacijske tehnologije velika pomoč sodobnemu kmetovalcu.

Gospodar kmetije Ribič je izpostavil svoje stališče, da mu »narava vrača z obrestmi, tisto kar on njej vrača«, zato je spodbujanje celovitega krogotoka naravnih snovi na kmetiji ključni del njegovega odnosa do ekološkega kmetovanja. Možnost delnega ukvarjanja z ekološkim kmetovanjem na kmetiji odobravajo, saj omogoča prilagajanje kmetovanja potrebam in zmožnostim posameznih kmetij, kjer na kmetiji Ribič nimajo možnosti ekološke živinoreje, kljub ekološki, gospodarski, prehransko-fiziološki in svetovno nazorski naravnosti, a jim možnost kombiniranja integriranega načina pridelave omogoča, da šparglje lahko pridelajo in na trgu po dvanajstih letih integriranega pridelovanja že dve leti ponudijo slovenskim potrošnikom na lokalnem trgu kot ekološki proizvod, ki je ustrezno kontroliran in certificiran.

Gospod Ribič je izpostavil problematiko neusklajenosti med ključnimi »igralci« na področju ekološkega kmetovanja: kmetovalci se ne preusmerijo v ekološko kmetovanje zaradi skrbi, da ni zadostnega povpraševanja/trga po ekoloških proizvodih (saj se zmanjšuje poraba zaradi recesije; slabšanja kupne moči); trgovci pa zaznavajo, da slovenski ekološki kmetovalci ne zmorejo dobavljati zadostnih količin ekoloških pridelkov zaradi neorganiziranosti v povezovalno organizacijo. Alternativno rešitev vidi gospod Ribič v specializiranih zadrugah za ekološko kmetovanje, kjer bi bil omogočen skupen razvoj, nastop na trgu, zagotavljanje zadostnih količin ekoloških proizvodov in nudenje podpornega sistema, kot je npr. administracija, distribucija, trženje, prodaja, kreditiranje in svetovanje, za kar bi se bil gospod Ribič pripravljen odpovedati

do 10% prihodkov od prodaje, v primeru, da bi povezovalna organizacija »moderna vseslovenska zadruga« namesto proizvajalca, tj. ekološkega kmetovalca, prevzela zgoraj naštetе naloge.

V nadaljevanju predstavljamo delovanje kmetije s perspektive teorije managementa in organizacije na primeru kmetije Pustotnik, ki je svojo osnovno surovino – mleko nadgradila v okviru investicije v sirarno Pustotnik d.o.o., in tako mlajšim družinskim članom omogočila nova delovna mesta.

5.3.6 Študija primera kmetije (konvencionalno tržno-prodajno naravnana kmetija)

Uvod: Tradicija mlekarstva v Sloveniji in v Poljanski dolini

Potrebo izobraževati strokovno osebje za mlekarne in sirarne so spoznali v Sloveniji že pred prvo svetovno vojno in v ta namen ustanovili prvo mlekarsko šolo na Vrhniki leta 1907 in jo priključili organizaciji Mlekarska šola na Vrhniki, ki je obstajala do začetka prve svetovne vojne v letu 1914. Med prvo svetovno vojno v Avstro-ogrski monarhiji in po njej v Jugoslaviji do leta 1926 ni bilo strokovne šole za mlekarstvo. Tedanji obrati so bili pomanjkljivo opremljeni, predvsem pa je bilo pomanjkanje sposobnih mlekarjev-sirarjev. Vsesplošen gospodarski pomen mlekarstva in sirarstva je tedaj ustvaril potrebo, da se zaostalost v mlekarstvu odpravi, kar je možno doseči z modernizacijo in razširitvijo mlekarskih obratov, vzporedno s tem pa z vzgojo zadostnega, strokovno sposobnega kadra mlekarjev-sirarjev (Grahek, 1949). Ker je Slovenija veljala takrat za mlekarsko najbolj razvito deželo v Jugoslaviji, je bila ustanovljena mlekarska šola s sedežem v Škofji Loki.

Mlekarska šola, ki se je kasneje preimenovala v Državni mlekarski zavod, je obstajala v Škofji Loki od 1926 do 1941, ko se je preselila v Kranj. Od začetka svojega delovanja, tj. od 1. 8. 1927 do zaključka zadnjega tečaja 31. 3. 1941 so priredili 12 mlekarsko-sirarskih tečajev; šolanje je z uspešnim zaključnim izpitom končalo 159 študentov (158 moških in 1 ženska; Šabec, 1969). Poleg rednih študentov mlekarske šole se je na tem zavodu izobraževalo v mlekarstvu za različna obdobja vedno po nekaj stažistov, praktikantov in gostov.

Učni načrt za redne študente mlekarske šole je bil sestavljen iz praktičnega usposabljanja in teoretičnega osnovnega znanja. Teoretični del je obsegal strokovne predmete: splošno mlekarstvo, sirarstvo, maslarstvo, splošno in specialno mlekarsko strojništvo, mlekarsko gospodarstvo in knjigovodstvo, poleg teh pa še pomožne predmete zadružništvo, slovenski jezik, živinozdravstvo, živinorejo, nauk o krmljenju domačih živali in verouk (katoliška moralka) za katoliške udeležence tečajev. Za pouk iz teorije je bilo določenih 20 učnih ur na teden, medtem ko je bilo praktično usposabljanje v zadružni mlekarni, ki je omogočala predelati največ do 1500 litrov dnevno, izvajano v dopoldanskem delovnem času z vsaj 6 ur praktičnega dela dnevno. Praktično usposabljanje je obsegalo: izdelovanje sirov ementalec, edamec, trapist, romadur in kamamber, poleg tega pa še prirejanje mlečne in sirarske skute (albuminske skute) ter vsa opravila pri negovanju navedenih sirov v zorilnicah, nadalje izdelovanje čajnega in sirotkinega surovega masla, preskušanje mleka pri sprejemu, razkuževanje in hlajenje konzumnega mleka, priprava mlečnih napitkov, kislega mleka, jogurta, kefirja, ravnanje pri uporabi čistih bakterijskih kultur za sir, surovo maslo in mlečne napitke, preizkušanje mleka in mlečnih izdelkov in strežba mlekarskih strojev in parnega kotla.

Škofja Loka je bila zaradi dovzetnega okoliškega kmečkega prebivalstva, sotočja dveh dolin, lege, pedološke sestave tal in gospodarske ureditve primerna za proizvodnjo dobrega mleka in za njegov prevoz do mlekarne in potrošniških središč (Šabec, 1969).

5.3.7 Študija procesa managementa učenja in znanja v družini Brence kot elementa procesa managementa kmetije in podjetja Pustotnik

Na tleh današnje Pustotnikove kmetije je bila okrog 1520 samostojna huba (v fevdalizmu posestvo, ki ga je zemljiški gospod dal nekaterim podložnikom in je zavzemalo 15-20 ha zemlje) in sirarno, ki je bila last sosednje Oblakove kmetije, ki je danes zapuščena. Zaradi vojsk, bolezni in lakote je družina izumrla. Tam je nastala »pustota« - zapuščena kmetija, ki je mirovala okrog 200 let (Krvina, 2013). Ko je goriški grof po tolminskem puntu 1713 razpustil vojsko, se je vojak s priimkom Brence vračal domov mimo Gorenje vasi in se poročil z Oblakovo hčerjo. Ob poroki so Oblakovi dali mladoporočencema zapuščeno kmetijo – Pustoto in tako se je začela kmetija pri

Pustotniku. Okoli leta 1700 je bilo sirarstvo v Poljanski dolini dobro razvito (kmetje so morali dajati Loškim gospodom desetino svojih pridelkov in zapisi kažejo, da so dajali med drugim tudi sir, ki so ga takrat kulinarčno gledano uporabljali kot zabelo), nato pa so delali le še maslo vse dokler nista gospa Žužana in gospod Milan Brence ponovno začela s sirarstvom in so se kmalu pridružili tudi bližnji kmetje.

Bližnja zgodovina družine Brence med drugim v kroniki izpostavlja pomembno vlogo pradedu Martina (od gospoda Milana Brenceta) pri izobraževanju kmetovalcev, ki je bil od leta 1900-1904 župan Gorenje vasi in je med drugim poskrbel za ureditev pokopališča, vaškega vodovoda in ustanovitev gasilskega društva. Ded Martin (od gospoda Milana Brenceta) je bil pri 23 letih (1952) izvoljen za predsednika Kmetijske zadruga, katere obseg dejavnosti se je povečal in je nastala Kmetijska proizvodna zadruga Poljanske doline. Zadruga je z namenom izobraževanja in spoznavanja primerov dobrih praks organizirala ekskurzije v tujino, med drugim v Italijo in Avstrijo. Gospod Martin Brence je bil predsednik zadruga, v kateri so dokupovali pridelke z lokalnih kmetij, oskrbovali kmete z gnojili in materiali in prek pospeševalne strokovne službe pomagali pri kmetovanju, od leta 1952 do svojega sedemdesetega leta. Milan Brence, sin Martina in Cilke Brence, ima s soprogo Žužo Brence štiri otroke, od katerih so trije že aktivni v podjetju in na kmetiji Pustotnik, najmlajša hčerka Elizabeta pa obiskuje osnovno šolo.

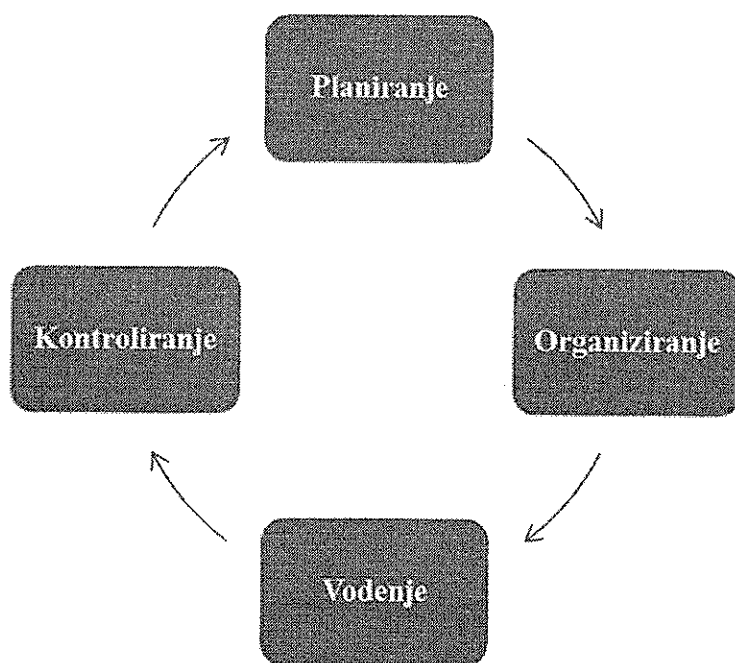
Podjetje Kmetija Pustotnik, d.o.o. in kmetija pri Pustotniku se poleg živinoreje že več kot dve desetletji ukvarja tudi s sirarstvom. Žuža in Milan Brence sta bila tista, ki sta leta 1988 v preprosti majhni sirarnici začela s predelovanjem svojega mleka in tako ponovno obudila obrt, ki se je tu pojavljala že pred več stoletji. Z znanjem, ki sta si ga nabirala v tujini in predvsem z veliko željo in vnemo do dela, sta tako začela s tradicijo, ki se po skoraj četrstoletju še vedno nadaljuje. Danes sirarna Pustotnik poleg lastnega (kravjega) predeluje tudi kozje in ovčje mleko okoliških kmetij, kar jo uvršča na seznam redkih sirarn v osrednji Evropi, ki svojim kupcem ponuja izdelke iz kravjega, kozjega in ovčjega mleka. Skozi večletno delovanje sta kmetija in sirarna doživeli velik napredek, tako danes svojim strankam ponujajo že več kot sedemdeset različnih izdelkov. Ker pa cenijo kakovost domače proizvodnje se kljub vedno večjemu obsegu predelave še vedno poslužujejo tradicionalnih načinov sirarjenja (spletna stran sirarnice Pustotnik, 31. 5. 2013)

5.3.8 Razlikovalna študija procesa managementa

Za razlikovalno študijo procesa managementa je bila izvedena študija procesa managementa na kmetiji Pustotnik in v podjetju Kmetija Pustotnik, d.o.o. prek metode opazovanja in poglobljenih nestrukturiranih odprtih intervjujev z zaposlenimi, sosedi, prebivalci vasi Gorenja vas, strankami in člani družine Brence.

Proces managementa je sestavljen iz funkcij planiranja, organiziranja, vodenja in kontroliranja (Slika 5.4).

Slika 5.4: Proces managementa glede na temeljne funkcije

V nadaljevanju so povzete razlikovalne značilnosti med procesom managementa na kmetiji in v podjetju Kmetija Pustotnik, d.o.o., kjer družina Pustotnik nudi primer unikatnega združevanja procesa managementa.

Funkcija planiranja

Planiranje na kmetiji Pustotnik

Planiranje na kmetiji ni formalno dokumentirano, v smislu, da ni napisano in je verbalnega značaja, odvisno od vremenskih okoliščin, zato prevladuje kratkoročno planiranje (npr. obešena tabla pred hlevom, z navedenimi rutinskimi opravili: kako se napaja teličke ipd.). Srednjeročno planiranje obsega nakup mehanizacije, medtem ko dolgoročno planiranje pomeni razpolaganje z danimi možnostmi na najbolj optimalen način.

Planiranje v podjetju Kmetija Pustotnik, d.o.o.

S planiranjem posodobitve proizvodnega obrata so pričeli s poslovnim načrtom, za samo načrtovanje in potek gradnje pa je bil odgovoren gospod Milan Brence, direktor podjetja Pustotnik, d.o.o., ki ima 8 zaposlenih. Kratkoročno planiranje poteka tako, da se na tedenskih kolegijih člani družine Brence, ki so hkrati tudi vodstveni kader podjetja, dogovorijo o poteku delovanja, saj so le oni popolnoma obveščeni o možnostih poslovanja in smernicah. Delavci so obveščeni o tedenskih načrtih in se med delom sproti dogovarjajo. Ob sobotah, ki so delovne, napišejo zaposleni skupaj z vodjami neformalni delovni nalog, ki je okviren, saj je odvisen od ažurnih naročil, kar pomeni, da enkrat tedensko okvirno planirajo in določijo plan, ki ga nato sproti dopolnjujejo in nadgrajujejo.

V sirarni je planiranje odvisno od količine mleka, ki ga imajo na razpolago, zato je pomembno, da zaposleni v sirarni redno proizvedejo, koliko krav bo imelo teleta, saj le-te dva meseca pred rojstvom telička nehajo molsti. Prav tako je manjša količina oddanega mleka pri kozjerejih in ovčerejih v poletnih mesecih.

V trgovini planiranje izvaja Katarina Brence, ki prodajalkam vsak mesec pošlje v izpolnjevanje anketo, s čim so bile stranke najbolj zadovoljne, kateri proizvodi so se najbolj prodajali in hkrati prodajalke v tej anketi izrazijo tudi svoje predloge za nove produkte. Na ta način so poleg namazov z dodanimi začimbami, pripravili tudi namaz brez dodatkov, saj so stranke izrazile željo po lastni pripravi namaza po lastnem okusu. Prodajalka na tržnici pa je predlagala sezonski čemažev namaz, ki so ga tudi vpeljali v proizvodnjo in prodajo in se zelo dobro prodaja. Planiranje v trgovinah je prevladujoče odvisno od prodaje in preferenc strank na določeni prodajni lokaciji, na prodajo pa močno vplivajo tudi trenutne situacije, kot je npr. afeta z okužbe

s klopnim meningitisom, ki ga je povzročilo pitje surovega kozjega mleka, kar je močno prizadelo proizvajalce in prodajalce kozjih izdelkov, ki niso bili vpleteni v zadevo, saj so se v društvu sirarjev že pred leti zaradi zagotavljanja varnosti in kakovosti odločili, da prekuhajo mleko, ki je namenjeno prodaji strankam.

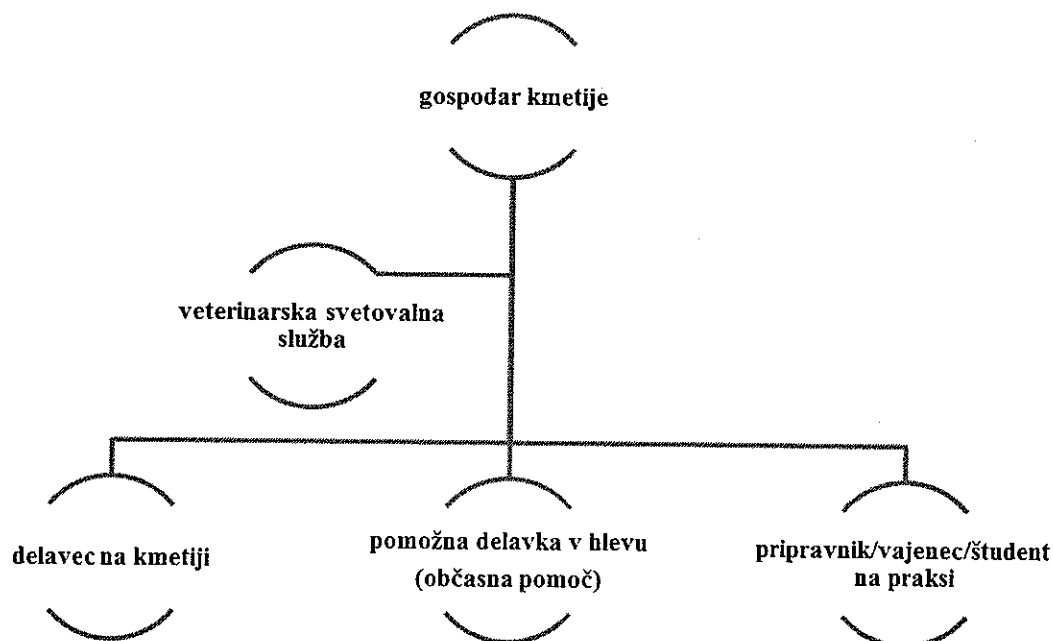
Dolgoročno planiranje je močno vezano na kadrovska vprašanja, saj dokler ne najdejo ustreznega kadra, ki bi bil pripravljen in strokovno ustrezen za prevzem določenega razvojnega področja ni smiselno iti v določeno planiranje. Kot primer dolgoročnega planiranja je gospa Žuža Brence navedla vizijo odprtja mlečne restavracije v Ljubljani in nedeljske zajtrke na kmetiji Pustotnik, težava se pojavi, ko je prisotna začetna negotovost investicije in delo v popoldanskem času oziroma za vikend, za kar ljudje niso pripravljeni žrtvovati svojega prostega časa. Praktični razlogi in nefleksibilnost okoliškega prebivalstva je izziv, ki onemogoča nadaljnji razvoj podjetja.

Funkcija organiziranja

Organiziranje kmetije Pustotnik

Delo na kmetiji organizira (Slika 5.5) gospodar kmetije Nikolaj Brence, ki je kmetijo podedoval po svojem očetu Milanu Brencetu, in ima za to tudi ustrezno usposabljanje s področja zootehnike in živinoreje. Zjutraj pred šesto uro zjutraj pomolzejo krave, kar storita gospodar ali delavec na kmetiji. Molža približno 30 krav mlekaric traja približno eno uro in dnevna količina jutranje in večerne molže je približno 800 litrov mleka. Po molži sledi nahranitev teličkov, priprava krme, delo na poljih, travnikih, košnja, pognojitev in ostala dela na kmetiji, tako da se delavnik konča okoli osme ure zvečer, če ni nepredvidenih dogodkov, kot je na primer telitev ali podobno. Vsakih 14 dni zvečer krave pomolze zaposlena iz sirarne, pogosto pa na prakso sprejmejo tudi dijake in študente okoliških strokovnih šol, ki nato ponavadi sodelujejo pri delu na kmetiji enkrat na teden v obdobju pol leta do enega leta. Spodaj prikazani organigram predstavlja organizacijsko strukturo kmetije Pustotnik, dne 1. 6. 2013.

Slika 5.5: Organizacijska shema dela na kmetiji Pustotnik

Če bi na kmetiji Pustotnik želeli organizirati ekološko kmetovanje, bi bilo potrebno povečati hlev in pašniške površine, tako da bi se krave lahko prosto gibale. Vendar pa hkrati strokovnjaki opozarjajo, da paša za kakovost mleka ni optimalna, saj krave tako pojejo več zemlje, medtem ko moderne kosilnice porežejo travo nad zemljo. Kmetija Pustotnik ima 30 ha obdelovalne zemlje, od tega 7ha v lasti, ostalo pa v najemu za krmo. Prednosti in slabosti ekološkega kmetovanja, ki so jih opredelili na kmetiji in sirarni Pustotnik so opredeljene v tabeli (Preglednica 5.6).

Preglednica 5.6: Opredeljene prednosti in slabosti ekološkega kmetovanja z vidika družine Brence

Prednosti ekološkega kmetovanja

- bolj zdrav način prehranjevanja in oskrbe strank
- manjša poraba virov
- večja kakovost proizvodov
- manj onesnaževanja

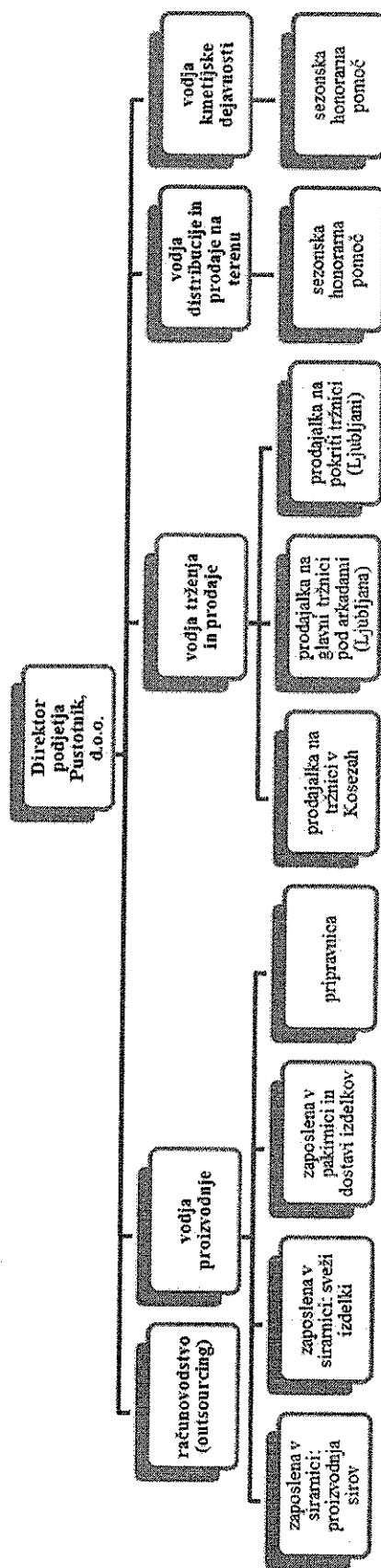
Slabosti ekološkega kmetovanja

- zaradi manjše količine proizvodov, vsak pridelovalec dela večinoma le zase (na svetu je za nahraniti preveč ljudi, da bi v celoti lahko ekološko proizvajali, v ta namen je potrebno razvijati znanost v smeri ekološkega kmetovanja)
- več časa potrebnega za proizvodnjo

Organiziranje podjetja Kmetija Pustotnik, d.o.o.

Za organizacijo podjetja skrbi Katarina Brence, najstarejša hčerka Milana in Žuže Brence, ki je za to pridobila tudi ustrezno izobrazbo. Januarja na kolegiju vodstveni kader družinskih članov dobi formular, ki ga izpolni, v skladu s svojimi razvojnimi željami na področju delovanja znotraj podjetja. Gospa Žuža Brence je tako lansko leto predlagala tri nove izdelke, ki so nato tudi bili uvedeni. Za zapis takšnih razvojnih smernic so se odločili zaradi njihove večje konkretnosti in sposobnosti udejanjanja. Organizacijska shema podjetja je hibridna, z osnovno tradicionalno funkcijsko strukturo, ki izhaja iz tradicionalne dejavnosti kmetijstva, ki pa je nadgrajena z elementi procesne organizacijske strukture učeče se organizacije, kjer je jedrna enota timsko delo družinskih članov (Slika 5.6). Spodaj prikazani organigram zajema organizacijsko strukturo v poletju 2013.

Slika 5.6: Organizacijska shema podjetja Pustotnik, d.o.o.

Prodaja sirarskih in mlečnih izdelkov je organizirana po različnih lokacijah v Sloveniji in v Pragi na Češkem. Benjamin Brence ob petkih in sobotah prodaja na mestni tržnici v Kopru, ob sredah v Celju, vsakega dvanajstega v mesecu na sejmu v Logatcu, vsak prvi ponedeljek v mesecu na sejmu v Murski Soboti in na prireditvah, ki jih izbere prek internetnih portalov, občinskih strani, informacij od ust do ust glede števila obiskovalcev določene prireditve oziroma sejma. Prodaja izdelkov se razlikuje glede standarda v regijah, kupne moči in okusa prebivalstva, tako so na primer na Primorskem priljubljeni starani siri močnejšega okusa. Na terenu večinoma prodajajo osnovne vrste sira (Kosec, Pustotnik, Florjan, Martin, Hubert, dimljen sir, ovčji sir, kozji sir) in sveže izdelke (sirarska skuta, jogurti, mlad sir, kozja skuta, ovčja skuta ipd.), medtem ko prodajalke na tržnici v Kosezah, pokriti tržnici v Ljubljani in na glavni tržnici pod arkadami v Ljubljani prodajo prilagajajo povpraševanju v večjem obsegu. Nadomeščanje sodelavcev je urejeno tako, da družinski člani prevzamejo dela zaposlenih (Elizabeta in Katarina Brence med poletjem nadomeščata prodajalke na dopustu), medtem ko so le-ti na dopustu. V mesecu avgustu, ko je prodaja sira nekoliko nižja, imajo zaposleni v sirarni dopust in takrat je delo organizirano tako, da delo prevzame bodisi gospod Milana Brence ali gospa Žuža Brence, saj edino onadva obvladata celoten proces dela na kmetiji in v sirarni, ostali pa so specializirani za svoje področje dela. Na sedežu podjetja potekajo degustacije po skupinah in prodaja lokalnemu prebivalstvu, kjer sirarna zaradi svoje moderne tehnologije in prenovljenega obrata izvaja tudi izobraževalno vlogo v sodelovanju z organizacijami na področju sirarstva in mlekarstva. Organizacija prodaje prek spleta je v začetni fazi in že obstaja zasnova možnosti nakupa prek njihove spletne strani (<http://www.kmetijapustotnik.si>), vendar pa je družina Brence kot ključno pri prodaji siri opozorila na pomen vonjanja in poizkušanja sira, kar pri spletnem kanalu prodaje ni možno, vendar so odprti za napredne tehnologije in možnosti le-te. Prodaja v tujini je zaenkrat redna le na Češkem v Pragi, medtem ko je prodaja v Italiji še v fazi pridobivanja dokumentacije in ustrezne prodajne lokacije.

V Gorenji vasi sta dve sirarni: Sirarna Pustotnik in sirarna Bogataj, v radiju 40 kilometrov pa je približno 10 sirarn, ki so vse bile ustanovljene po ustanovitvi sirarne Pustotnik, v času, ko je odkupna cena mleka postala nizka in so kmetovalci iskali način, kako bi povečali dodano vrednost mleka in je resorno ministrstvo to spodbujalo prek svetovalnih služb in združenja sirarje, ki je organiziralo izobraževanja.

Funkcija vodenja

Vodenje kmetije Pustotnik

Vodenje na kmetiji Pustotnik je v prehodni fazi, kjer prehaja iz dosedanjega gospodarja Milana na njegovega sina Nikolaja Brenceta, ki se uvaja v gospodarjenje kmetije, zato so na kmetiji izpostavili manko v slovenskem kmetijskem izobraževanju na področju vzgoje naslednika, kar v disciplini managementa pokriva sistem nasledstva. Na kmetiji otroci celo svoje življenje spremljajo svoje starše pri delu, a tehnologija se tudi na področju kmetijstva tako hitro spreminja, da je potrebna velika fleksibilnost mladih gospodarjev za prilagajanje novim procesom vodenja kmetije.

Vodenje v podjetju Kmetija Pustotnik, d.o.o.

Direktor podjetja, gospod Milan Brence, je glavni koordinator dela družinskih članov in zaposlenih. Prav tako je bil vodja projekta novogradnje, kjer so v letu 2013 odprli nov obrat sirarne in kulinarčnega centra v Gorenji vasi na sedežu podjetja, kar omogoča moderno proizvodnjo in promocijo sira ter ostalih mlečnih izdelkov. Direktor podjetja je demokratični vodja in sodeluje pri vseh procesih v podjetju, prevladujoče pa je prisoten tudi pri prodaji na terenu, kjer ga zaposleni dojemajo kot »maskoto podjetja« s svojim značilnim velikim črnim planšarskim klobukom, ki je njegov zaščitni prodajni znak na stojnici. V veliko pomoč mu je soproga Žuža, ki je iniciatorica izdelave sira v družini in tudi širšem okolju Poljanske doline, saj se je tudi strokovno najbolj posvetila proizvodnji dejavnosti, kjer koordinira delo dveh zaposlenih v proizvodnji in ene zaposlene v pakirnici, ki hkrati tudi distribuira proizvode do prodajalk na tržnici. V času največje prodaje dodatno zaposlijo študente ali vzamejo na prakso študente z bližnjih strokovnih šol. Delo v družinskem podjetju začne gospa Žuža ob petih zjutraj v pisarni, ko izda ažurne račune in pregleda dnevna naročila prek elektronske pošte, nato odide ob šestih v sirarno, ko začnejo s proizvodnjo sira in svežih izdelkov. Delo v sirarni poteka šest dni v tednu.

Hčerka Milana in Žuže Brence, Katarina Brence, skrbi za prodajo v trgovini v Gorenji vasi in za obiske napovedanih skupin, saj nudijo poleg nakupa izdelkov tudi vodene ogleds sirarne in kmetije z degustacijami domačim in tujim gostom. Na povabilo kulinarčnih strokovnjakov in Turistične zveze Slovenije se gospa Katarina Brence udeležuje tudi mednarodnih tekmovanj, strokovnih ekskurzij in mednarodnih ogledov dobrih praks. V sodelovanju z gostiščem

Jezeršek prireja pogostitve za izbrane goste. Ker je delo v trženju in prodaji gostinske in turistične ponudbe zelo dinamično, je eden izmed ključnih težav pri razširitvi te dejavnosti ravno težavno pridobivanje sodelavcev, ki bi bili pripravljeni delati ob vikendih in v večernih urah.

Vodja prodaje na terenu, sin Milana in Žuže Brence, Benjamin Brence, skrbi za vodenje redne prodaje v Kopru, Celju, Murski Soboti in Logatcu in na občasnih, priložnostnih stojnicah po Sloveniji. Pri delu koordinira delo občasnih honorarnih sodelavcev iz lokalnih okolij. Pri svojem delu se prilagaja okusu lokalne populacije, saj je z leti prepoznal značilne nakupne navade svojih strank, tako da temu prilagaja tudi nabor izdelkov, ki jih ponuja na določeni lokaciji, kar je pri svežih izdelkih, kot so mlečni izdelki, zelo pomembno za njihovo kakovost in prepoznavnost.

Vodja kmetijske dejavnosti, sin Milana in Žuže Brence, Nikolaj Brence, skrbi za dobavo osnovne surovine podjetja, tj. mleka. Z delom začne ob šestih zjutraj v hlevu, kjer z delavcem na kmetiji pomolzeta krave in nato dostavita mleko v sirarno. Ključno pri njunem delu je zagotavljanje higiene pri proizvodnji visokokakovostnega mleka, na kar vpliva kakovostna krma in urejen hlev.

Funkcija kontroliranja

Družina Pustotnik vodi ločeno dokumentacijo za kmetijo in za podjetje, sledeč obstoječi zakonodaji.

Kontroliranje na kmetiji Pustotnik

Na kmetiji shranjujejo prejete račune za potrebe davka na dodano vrednost in plačujejo davke po katastru, saj so obvezanci katastrskega dohodka. Povratno kontrolo redno izvajata veterinarska inšpekcija, ki nadzoruje kakovost mleka. Sprotno kontroliranje izvedenih ažurnih vsakodnevnih aktivnosti na kmetiji izvaja gospodar kmetije, Nikolaj Brence, ki skrbi za kakovost dela delavca na kmetiji in občasno študentov na praksi. Vhodno kontroliranje poteka predvsem pri najemanju novih sodelavcev in nakupu krav, kjer so izbrali optimalno vrsto krav, ki dajejo zadostno količino mleka.

Kontroliranje v podjetju Kmetija Pustotnik, d.o.o.

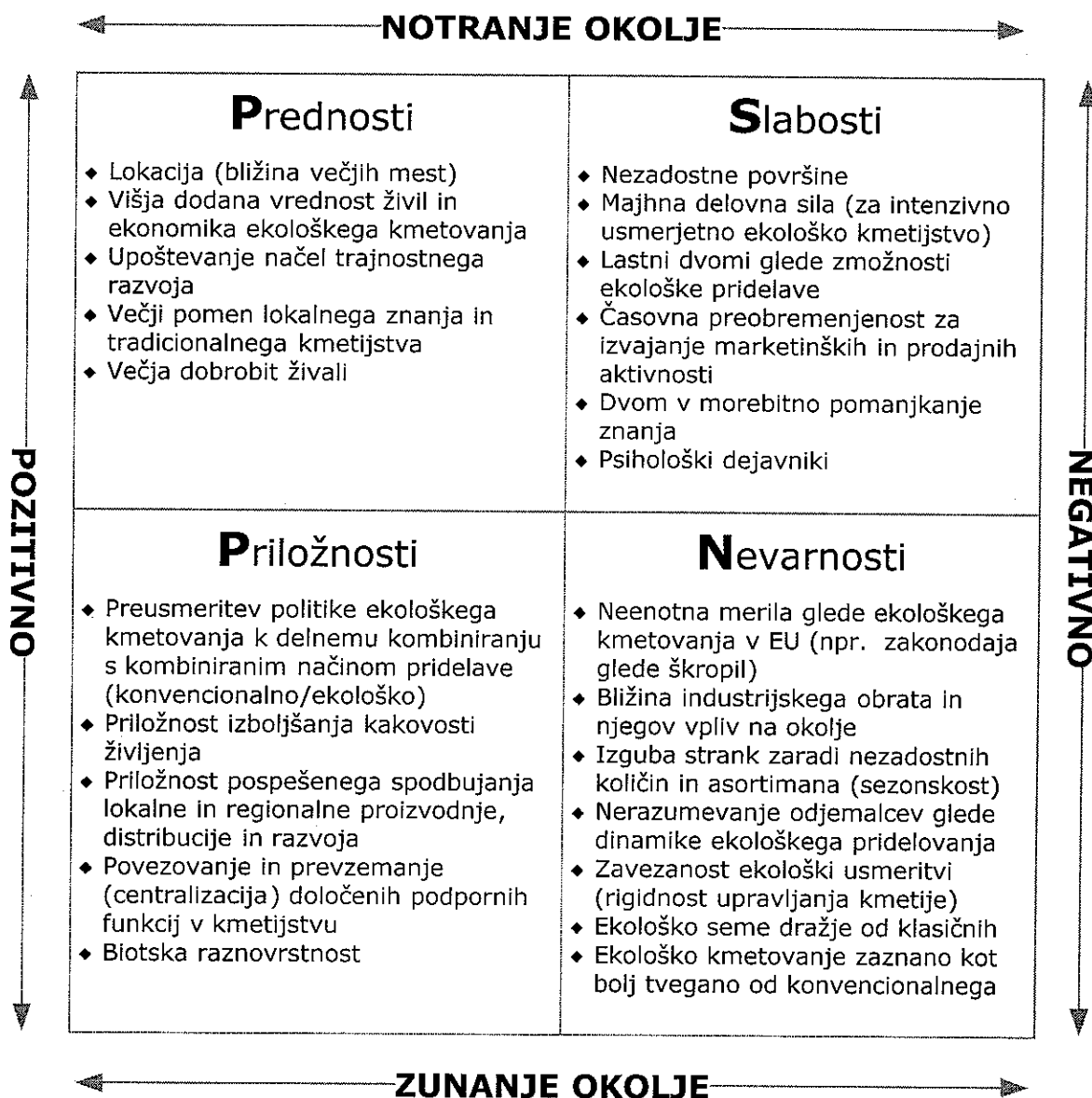
Vhodno kontroliranje kakovosti mleka je v podjetju Pustotnik ključnega pomena, saj je od kakovosti mleka odvisna kakovost končnih izdelkov, zato temu posvečajo veliko pozornosti pri proizvodnji kravjega mleka in nakupu mleka okoliških ovčerejcev in kozjerejcev. Sprotno kontrolo izvaja gospa Žuža Brence v sirarni tako, da preverja izvedene postopke in izdelke. Končno kontrolo izvajajo stranke, ki se na podlagi zadovoljstva z izdelki vračajo v sirarno in prodajalne.

Podjetje ima zakonsko predpisano računovodstvo in knjigovodstvo, potrebne evidence, ki jih zahteva veterinarska, tržna inšpekcija, dokumentacijo za potrebe varnosti pri delu, požarno varnost, evidentiranje proizvodnje, dokumentacijo za potrebe trgovin, delovno inšpekcijo in tekočo dokumentacijo, medtem ko je potrebne dokumentacije za vodenje kmetije manj v primerjavi z vso dokumentacijo vodenja podjetja.

5.4 Analiza in interpretacija rezultatov ter priporočila

Na podlagi rezultatov študij primerov smo opredelili matriko prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti (PSPN) glede preusmeritve v ekološko kmetovanje (Preglednica 5.7). PSPN (angl. SWOT) analiza je sicer ena najpogostejših in najbolj popularnih analiz v sklopu poslovnih ved, katere namen je pomoč pri strateških odločitvah in v okviru katere vzamemo pod drobnogled štiri aspekte določene problematike – prednosti, slabosti, priložnosti ter nevarnosti.

Preglednica 5.7: PSPN analiza razlogov v procesu odločanja kmetov glede preusmeritve v ekološko kmetovanje

Med prednosti odločitve kmetov za preusmeritev v ekološko kmetovanje spadata lokacija ter višja dodana vrednost živil oz. ekonomika ekološkega kmetovanja. Poleg tega odločitev za ekološko kmetovanje pomeni prednost tudi z vidika upoštevanja načel trajnostnega razvoja, ter večjega pomena lokalnega tradicionalnega kmetijskega znanja. Na koncu lahko med prednosti uvrstimo tudi večjo dobrobit živali, katera se lahko doseže v okviru ekološkega kmetovanja.

Med slabostmi odločitve kmetov za preusmeritev v ekološko kmetovanje smo identificirali nezadostne kmetijske površine, (pre)majhno delovno silo za intenzivno usmerjeno ekološko

kmetijstvo, ter psihološke dejavnike, npr. lastne dvome glede zmožnosti ekološke pridelave, vključno z dvomom v morebitno pomanjkanje znanja o ekološki pridelavi. Kmetje se za ekološko kmetovanje ne odločajo tudi zaradi časovne preobremenjenosti v zvezi z izvajanjem marketinških in prodajnih aktivnosti, katere bi ekološko kmetovanje prineslo s sabo.

Kmetje priložnosti ukvarjanja z ekološkim kmetijstvom vidijo predvsem v morebitnem kombiniranem načinu pridelave (ekološko/kombinirano), pa tudi v priložnostih izboljšanja kakovosti življenja ter ohranjanja biotske raznovrstnosti. Ekološko kmetovanje pa lahko po mnenju kmetov pospešeno spodbuja tudi lokalno in regionalno proizvodnjo, distribucijo in razvoj. Priložnost na področju ekološkega kmetijstva pa se kaže še v povezovanju in prevzemanju (centralizaciji) določenih podpornih funkcij v kmetijstvu.

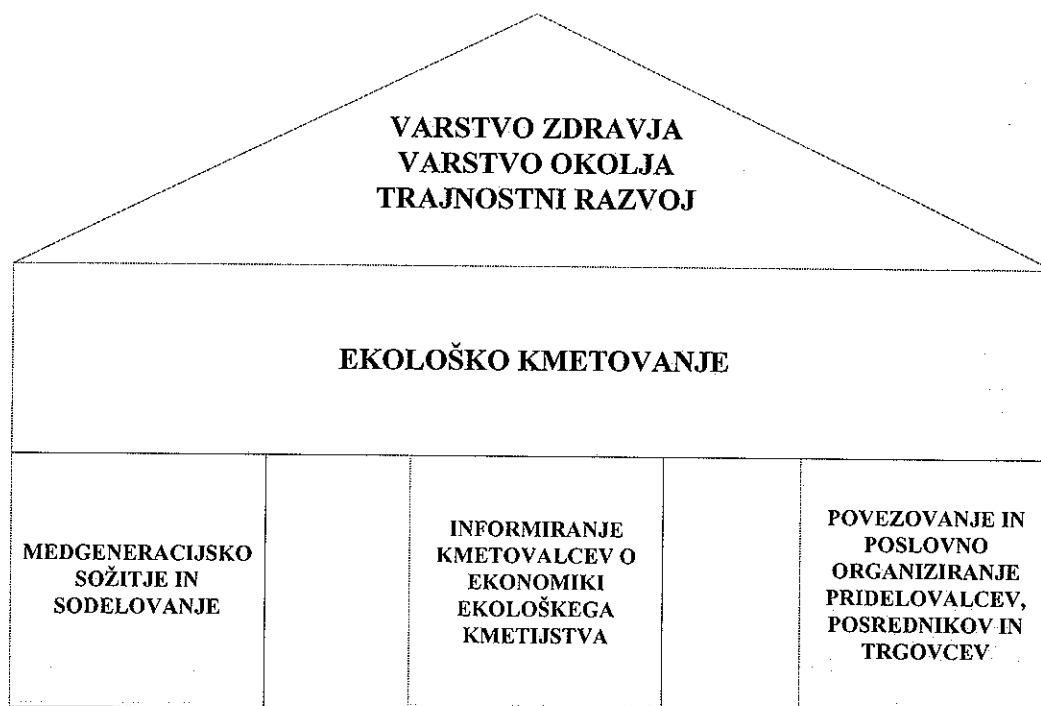
V zvezi z odločitvijo za ekološko kmetovanje pa seveda obstaja tudi nekaj nevarnosti, med katerimi slovenski kmetje izpostavljajo predvsem neenotna merila glede ekološkega kmetovanja v EU (npr. zakonodaja glede škropil), zaradi katerih naj bi bili slovenski kmetje nekoliko bolj prikrajšani od npr. sosedov Avstrijcev, Italijanov ali Hrvatov. Poleg tega obstaja še nekaj drugih nevarnosti v zvezi z odločitvijo za ekološko kmetovanje. Kmetje med drugim tako izpostavljajo bližino industrijskih obratov ter njihov vpliv na okolje, izgubo strank zaradi nezadostnih količin in asortiman (sezonskost), nerazumevanje odjemalcev glede dinamike ekološkega pridelovanja ter zavezanost ekološki usmeritvi (rigidnost upravljanja kmetije). Poleg tega slovenski kmetje kot nevarnost izpostavljajo tudi ceno – ekološko seme naj bi bilo dražje od klasičnega. Dodatno pa je ekološko kmetovanje v splošnem zaznano kot bolj tvegano od konvencionalnega.

5.5 Zaključek raziskave in priporočila za prihodnost

Preusmeritev v ekološko kmetovanje je gledano s stališča vključevanja večjega števila kmetovalcev utemeljeno na treh podstatih, ki nosijo odgovornost uresničevanja ekološkega kmetovanja v smeri varovanja zdravja, okolja in trajnostnega razvoja (Slika 5.7):

- a) medgeneracijsko sožitje in sodelovanje;
- b) informiranje kmetovalcev o ekonomiki ekološkega kmetovanja;
- c) povezovanje in poslovno organiziranje pridelovalcev, posrednikov in trgovcev.

Slika 5.7: Konceptualna umestitev ekološkega kmetovanja v širšo družbeno perspektivo

Medgeneracijsko sožitje in sodelovanje

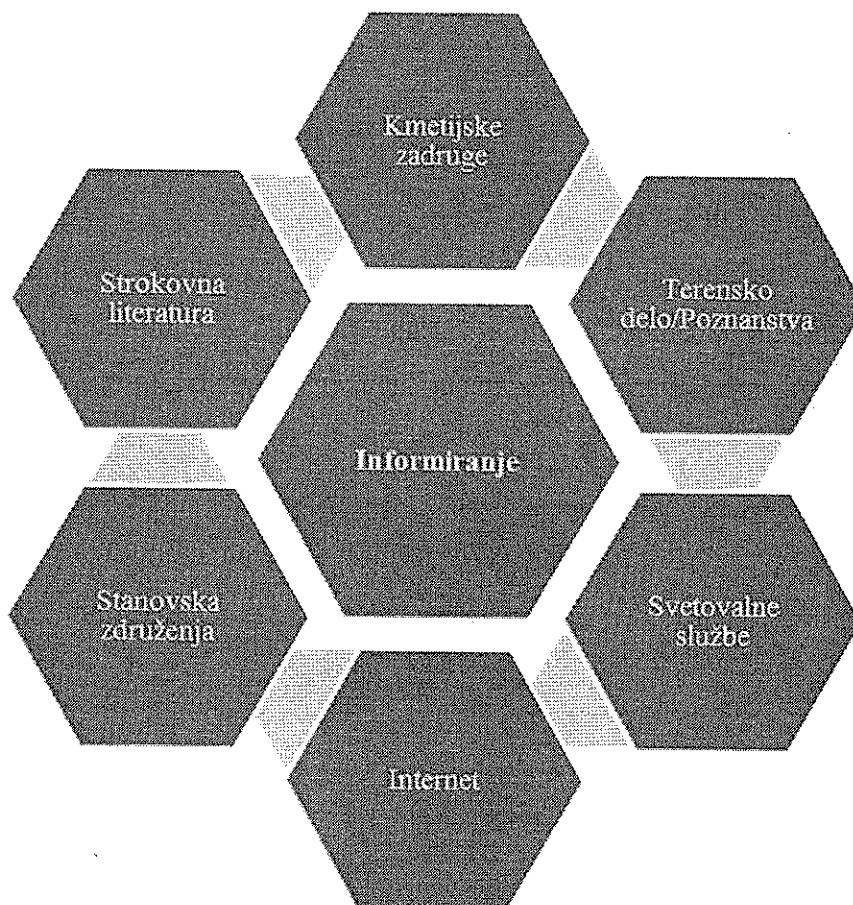
V raziskavi smo ugotovili, da je pri preusmeritvi v ekološko kmetovanje ključen dejavnik dobro medgeneracijsko sožitje in sodelovanje, ki omogoča prenos ključnih tradicionalnih znanj na prihodnje generacije, medtem ko so mlajše generacije promotor sodobnih tehnologij in informacijskih kanalov, ki zagotavljajo učinkovitost ekološkega kmetovanja ob sočasni skrbi za varstvo zdravja, okolja in trajnostni razvoj. Srednja generacija kmetovalcev je osredotočena na operativno poslovanje kmetije in hkrati hvaležna starejši generaciji za svetovalno vlogo, ki jo lahko posreduje.

Informiranje kmetovalcev o ekonomiki ekološkega kmetovanja

Rezultati študij primerov so pokazali, da se modernizacija in globalizacija aktivno odvija tudi na ravni slovenkih kmetij. Informiranje kmetovalcev o ekonomiki ekološkega kmetijstva tako poteka preko več različnih kanalov. Poleg tradicionalnih in utečenih poti informiranja kmetovalcev (npr. kmetijske zadruga, svetovaln službe ipd.), pa je v zadnjem času moč opaziti tudi vse več povezovanja v stanovska združenja, v okviru katerih si kmetje izmenjujejo informacije ter spoznavajo ekološko kmetijstvo v sosednjih državah v okviru

strokovnih ekskurzij. Poleg tega pa kmetje informacije o ekološkem kmetovanju v zadnjem času vse več pridobivajo tudi iz strokovne literature ter internetnih virov. Pri slednjem gre opaziti tudi izrazito vlogo mlajše, bolj računalniško pismene populacije na kmetijah, katera starejšo generacijo pogosto opozarja na različne možnosti preusmeritve, razpisov, internetne trgovine ipd.

Slika 5.8: Pridobivanje informacij o ekonomiki ekološkega kmetovanja

Glede na zgoraj povedano odločevalcem s področja kmetijstva za povečanje deleža ekološkega kmetijstva zato priporočamo osveževalske akcije skozi zgoraj opisane različne komunikacijske kanale.

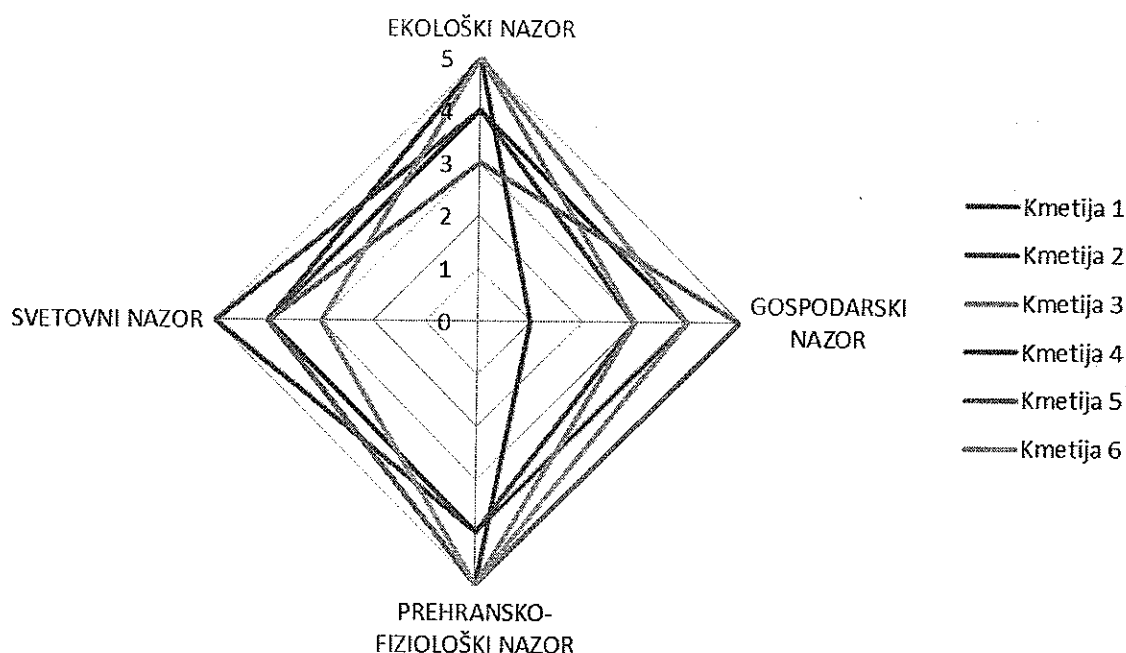
Povezovanje in poslovno organiziranje pridelovalcev, posrednikov in trgovcev

V izvedeni raziskavi smo ugotovili, da je pri odločanju za preusmeritev eden od odločujočih dejavnikov tudi pomanjkanje povezovanja in poslovnega organiziranja pridelovalcev, posrednikov in trgovcev.

Študije primerov nazorno prikazujejo, da so kmetovalci nazorsko pozitivno naravnani do vrednot komponent trajnostno naravnane kmetovanja, kar se odraža v pomembnosti, ki jo prištevajo ekološkim, svetovno nazorskim, gospodarskim in prehransko-fiziološkim dejavnikom, ki izhajajo iz dela na kmetiji in predelave hrane.

Iz slike 5.9 je razvidno, da je gospodarjem kmetij, ki še niso vključeni v ekološko kmetovanje, trajnostni razvoj in doprinos kmetije k dobrobiti Zemlje pomemben, kar vsekakor kaže na premik v smeri družbeno-okoljske ozaveščenosti kmetovalcev. V poglavju smo želeli razkriti in razumeti tiste neotipljive, težko dosegljive vidike dejavnikov preusmeritve v ekološko kmetovanje – kot nadgradnjo poleg racionalno opredeljene ekonomike ekoloških kmetij.

Slika 5.9: Ekološka, gospodarska, prehransko-fiziološka in svetovna nazorska naravnost preučevanih kmetij

Vprašanje, ki ostaja, je, kako kmetovalcem približati ekološko kmetovanje na način, da hkrati odgovorimo na racionalna vprašanja in pa tudi na iracionalne strahove glede prehoda na ekološko kmetovanje in izzive, ki jih prinaša. Kljub zavedanju, da je monokulturno kmetijstvo bolj škodljivo za okolje, še vedno ostaja prepričanje, da je tudi delovno bolj stabilno in predvidljivo, medtem ko ekološko kmetovanje že na samem začetku preusmeritve pomeni drastičen prehod na diverzifikacijo kultur in se s tem znatno poveča potreba po

managementu učenja in znanja, kjer so kmetovalci izpostavili potrebo po visokokakovostnem svetovalnem kadru v kmetijstvu.

Slika je potencialna orientacija odločevalcem na področju kmetijstva z namenom prikaza, da je ena izmed skupnih točk bodočega povezovanja akterjev na kmetijskem področju v prihodnosti zagotovo skupna vrednostna orientacija k nazoru trajnostnega razvoja, kar je naša raziskava na terenu med slovenskimi kmetovalci v študijah primerov potrdila. Kar je potrebno še storiti s strani sistemske kmetijske politike, je uskladitev potreb, pričakovanj in odkupa pridelkov, da bodo kmetovalci pridelovali takšne kulture, ki jih bo slovenski ekološki trg tudi odkupil, saj so kmetovalci kot problematičnega pri preusmeritvi na ekološko kmetovanje izpostavili med drugim tudi strah, da v recesiji upada kupna moč po ekoloških proizvodih, medtem ko večji distributerji ekoloških izdelkov (npr. trgovina Kalček, d.o.o.) izpostavljajo ravno nezadostnost in majhnost količin slovenskih ekoloških pridelkov.

Izhajajoč iz zgoraj navedenih ugotovitev trdimo, da problem pri povezovanju akterjev izhaja ravno zaradi nepovezanosti vrednostne naravnosti s praktičnimi mehanizmi v praksi, ki bi te vrednote sistemsko in dolgoročno omogočile udejanjati. Kmetovalci so izpostavili potrebo po individualnem svetovanju, osebi, ki bi kmetovalca, ki se je pripravljen preusmeriti v ekološko kmetovanje dolgoročno vsebinsko spremljala (in ne le administrativno-birokratsko) in mu nudila konkretne, praktične nasvete, ki jih je možno specifično udejanjiti na konkretni kmetiji (ang. *taylor-made education*). Takšen podporni način je možen prek mreženja oziroma skupnosti znanja, ki bi hkrati razbremenile kmetijske svetovalne službe in zadruga ter hkrati vzpostavile večje sodelovanje med kmetovalci, ki se srečujejo s sorodnimi problemi.

Priporočila za prihodnost

Naša raziskava nudi nabor informacij, ki so koristne za odločevalce s področja kmetijstva v Sloveniji, saj v njej odkrivamo subjektivne dejavnike, ki po eni strani preprečujejo preusmeritev kmetij iz integriranega v ekološko kmetovanje, po drugi strani pa kmetije, ki so se že odločile za ekološko kmetovanje, pri tem zavirajo oz. jih silijo k preusmeritvi nazaj v integrirano pridelovanje.

Študije primerov v okviru naše raziskave so pokazale, da je ekološko kmetovanje zaželen trend tako znotraj splošne javnosti, kot tudi posameznih kmetovalcev, vendar pa kmetovalce pri dejanski aktualizaciji njihovih trajnostnih namer zavira strah pred neustreznim kmetijskim, poslovnim in podpornim okoljem za ekološko usmeritev. V zvezi s tem je potrebno še ojačati sodobne komunikacijske kanale, ki se predvsem približajo mlajšim ekološkim kmetovalcem, saj so dosedanje raziskave pokazale, da se za ekološko kmetovanje v nasprotju z večinskim mnenjem odločajo prehrambeno in okoljsko ozaveščeni posamezniki in družine.

Skozi intervjuje smo prišli tudi do ugotovitve, da problem ekološkega kmetovanja ni sama ekonomika, pač pa predvsem kratkoročnost gledanja na povrnitev investicije oz. oportunitetnih stroškov z ekološkim kmetovanjem. Na ekološko kmetovanje je tako potrebno gledati širše, holistično in kmetom predstaviti celoten spekter vplivov njihovega pristopa h kmetovanju na okolje, tako družbeno, kot tudi naravno.

Na proučevanih kmetijah so kmetovalci izpostavili tudi pomanjkanje izobraževanj s področja managementa nasledstev.

Iz rezultatov študij primerov zaključujemo, da je poleg racionalnega pojmovanja ekonomike ekoloških kmetij ključni dejavnik pri inertnosti kmetovalcev za spremembe v smeri trajnostnega razvoja ravno emocionalni vidik. Raziskava je pokazala, da je čustvena komponenta strahu pred spremembami in njihovim obvladovanjem tista, ki zavira preusmeritev v ekološko kmetovanje. Izsledke projekta ekonomika ekoloških kmetij je treba po našem mnenju kmetovalcem predstaviti na način, ki targetira kognitivni in emocionalni vidik. Nadgradnja ugotovitev celotnega projekta je, da ekonomika ekoloških kmetij ni zadosten oz. prepričljiv razlog za preusmeritev, saj se kmetovalci bojijo nenadnih sistemskih sprememb.

5.6 Literatura in viri

1. Dimovski, V., Penger, S., Škerlavaj, M., & Žnidaršič, J. (2005). *Učeča se organizacija: ustvarite podjetje znanja*. Ljubljana: GV Založba.
2. *Domača vas*. Najdeno dne 7. 3. 2013 na spletnem naslovu http://www.domaca-vas.si/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=54

3. Flybjerg, B. (2004). *Five misunderstandings about case study research*. V C., Seale, G., Gobo, J.F., Gubrium, D., Silverman (ur.), *Qualitative research practice* (str. 420-435). London: Sage Publications.
4. Fontana, A., & Frey, J.H. (2005). *The Interview: From Neutral Stance to Political Involvement*. V N.K. Denzin, & Y.S. Lincoln (ur.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (str. 695-727). Thousand Oaks: Sage Publications.
5. Frankfort-Nachmias, C., & Nachmias, D. (1996). *Research Methods in the Social Sciences*. London: Arnold.
6. Frankfort-Nachmias, C., & Nachmias, D. (2008). *Research Methods in the Social Sciences*. New York: Worth Publishers.
7. Grahek, S. (st.) (1949). *Spomini na pričetek »Mlekarske šole« v Škofji Loki*. Gorenja vas: Kmetija Pustotnik.
8. Hall, D. J., & Davis, R. A. (2007). Engaging multiple perspectives: A value-based decision-making model. *Decision Support Systems*, 43(4), 1588-1604.
9. *Kmetija pri Pustotniku*. Najdeno, dne 31. maja 2013, na spletnem naslovu <http://www.kmetijapustotnik.si/predstavitev>
10. Krvina, B. (2013). *Kronika Sirnice Pustotnik*. Gorenja vas: Kmetija Pustotnik.
11. Matthews, B., & Ross, L. (2010). *Research Methods: A Practical Guide for the Social Sciences*. Harlow: Pearson Education Limited.
12. Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu. I: del. Študijsko gradivo*. Univerza v Ljubljani, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
13. Mesec, B. (1997). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu. II: del. Študijsko gradivo*. Univerza v Ljubljani, Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
14. Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Visoka šola za socialno delo, Ljubljana.
15. Peljhan, D. (2005). *Management control systems for organisational performance management: the case of a Slovenian company*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
16. Penger, S. (2006). *Učeča se organizacija in oblikovanje pozitivne organizacijske identitete: študija primera slovenskega podjetja, doktorska disertacija. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
17. Perakyla, A. (2005). *Analyzing talk and text*. V N.K. Denzin, & Y.S. Lincoln (ur.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (str. 869-886). Thousand Oaks: Sage Publications.

18. Podmenik, D. (2012). *Trendi in perspektive ekološkega kmetijstva s poudarkom na Sloveniji in Slovenski Istri*. Ljubljana: Založba Vega.
19. Praper Šipek, S. (2013). *Ekonomika preusmeritve mešane kmetije iz konvencionalne v ekološko. Magistrsko delo*. Maribor: Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede.
20. Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research Methods for Business Students*. Harlow: Pearson Education Limited, Prentice Hall Financial Times.
21. Seale, C., Gobo G., Gubrium J.F, Silverman D. (2004). *Introduction: Inside qualitative research*. V: C., Seale, G., Gobo, J.F., Gubrium, D., Silverman (ur.): *Qualitative research practice* (str. 1-13). London: Sage Publications.
22. Slabe, A., Kuhar, A., Juvancic, L., Tratar-Supan, A.L., Lampic, B., Pohar, J., Gorecan, M., Kodelja, U. (2010). *Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela projekta v okviru ciljnega raziskovalnega programa (CRP) »Konkurenčnost Slovenije 2006 – 2013« Analiza stanja in potencialov za rast ponudbe ekoloških proizvodov v luči doseganja ciljev Akcijskega načrta za razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015 zaključno poročilo (št. projekta: V4-0514-09)*.
23. Stake, R.E. (2005). *Qualitative case studies*. V N.K. Denzin, & Y.S. Lincoln (ur.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* (str. 443-466). Thousand Oaks: Sage Publications.
24. Šabec, S. (1969). *Mlekarska šola v našem mestu (1926-1941)*. Gorenja vas: Kmetija Pustotnik.
25. Yin, R.K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications.